Kuşeyrî

Tasavvuf'un İlkeleri

(Risale-i Kuşeyrî)

2

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Kuşeyrî

TASAVVUFUN İLKELERİ

(Risâle)

II

Tercüman Gazetesi'nin bir kültür hizmeti olarak yayınladığı 1001 TEMEL ESER Serisinin 126. kitabı Kuşeyrî'nin TASAVVUFUN İLKELERİ (Risâle), KERVAN KİTAPÇILIK BASIN SANAYİ ve TİCARET A.Ş. Ofset Tesisleri'nde dizilmiş ve basılmıştır.
(AĞUSTOS 1978)

Tercüman
1001 TEMEL ESER
126

Kuşeyrî
Tasavvuf'un İlkeleri

(Risale-i Kuşeyrî)

2

Çeviren:

Tahsin YAZICI

İSTANBUL
1978

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren,ona yön veren konularda **"Gerçek eserler"** elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş **-Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış-** binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

TAKVA BABI (345)

Yüce Tanrı: "Şüphe yok ki. Tanrı katında sevabı en çok ve derecesi en yüksek olanınız, en fazla çekineninizdir" (K., XLIX, 13) buyurmuştur.

Bize, Ebu'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Abdân anlattı. Ona da Ahmed b. Ubeyd es—Saffâr, ona da Muhammed b. el-Fadl b. Câbir, ona da İbn Abdi'l-Alâ el—Kureşî, ona da Ya'kub el-Ammî anlatmış. O da Leys' den, Mücâhid'den, Ebû Sa'îd el-Hudrî'den nakletmiş. Ebû Sa'îd el —Hudrî demiş ki, bir adam Peygamber'e (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) geldi ve: "Ey Tanrı'nın elçisi! Bana nasihatte bulun" dedi. Peygamber de: "Dâima takva ile ol: çünkü takva her iyiliği kendinde toplamıştır. Nefsinle cihadda bulun, çünkü cihâd, müslümanın ruhbanlığıdır. (346) Tanrı'nın zikri ile ol, çünkü o senin için nurdur" buyurdu.

Bana Ali b. Ahmed b. Abdân anlattı. Ona da Ahmed b. Ubeyd, ona da Abbas b. el—Fadl el İskatî, ona da Ahmed b. Yunus, ona da Ebû Hurmuz Nâfi b. Hurmuz

anlatmış. Nâfi' b. Hurmuz ben de Enes'ten duydum,diyordu ki, Peygamber'den: "Ey Tanrı'nın elçisi! Kim, Muhammed ailesindendir" diye sorulduk ta, o da: "Bütün Tanrı'dan korkanlardır" diye cevap verdi. Takva iyilikleri toplar. Tanrı'dan korkmanın aslı, ibadet ve taat sayesinde Tanrı'nın cezasından sakınmaktır. Nitekim: "Filân kalkanı ile sakındı" denilir. Takvanın aslı ise, Tanrı'ya ortak koşmaktan, sonra da sırası ile, günahlardan, kötülüklerden, şüphelerden ve fazla olan şeylerden sakınmaktır.

Yine üstad Ebû Ali ed–Dakkak'dan (Tanrı rahmet etsin) duydum. Diyordu ki, takvanın her kısmı için bir bâb vardır. Tanrı'nın: "Tanrı'dan nasıl sakınmak lâzımsa, öyle sakının" (K., III, 102) âyetinin tefsirinde: "Bunun mânası, Tanrı'ya itaat edip, sonra âsi olmamak, Tanrı'yı anıp, sonra unutmamak, şükredip, sonra nimeti inkârda bulunmamaktır" denilmiştir.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân' –Sulemî'den duydum. O da, Ahmed b. Ali b. Ca'fer'den, o d Ahmed b. Âsım'dan, o da Sehl b. Abdillâh'dan duymuş. Sehl b. Abdillâh demiş ki, Tanrı'dan başka hiçbir yardımcı, Tanrı'nın elçisinden başka hiçbir kılavuz, takvadan başka hiçbir azık ve üzerinde sabırdan başka da hiçbir amel yoktur.

Ben,yine Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da el–Kettânî'den duymuş. El–Kettânî demiş ki, dünya belâya, (347),âhiret de takvaya (348) ayrılmıştır.

Yine ondan duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da el–Cerîrî'den duymuş. El–Cerîrî demiş ki, kim,kendisi ile Tanrı arasında takva ve murakabeyi sağlamlaştırmazsa, o keşif ve müşahedeye ulaşamaz. Nasrâbâdî de: "Takva, kulun Tanrı'dan başka şeylerden sakınmasıdır" dedi. Sehl de: "Kendisine takvasının sağlam olmasını isteyen kimse, günahlarının hepsini terk etsin"

dedi. Nasrâbâdî de: "Kim takvaya bağlanırsa, dünyadan ayrılmayı ister. Çünkü her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı: "Ahiret yurduysa çekinenlere elbette daha hayırlı. Hâlâ mı aklınız ermeyecek" (K., VI, 32) buyurmuştur" demiştir. Sûfilerden biri de: "Kim takvada sâbit ve dâim olursa, Tanrı da onun kalbine dünyadan yüz çevirmeyi kolaylaştırır" dedi. Ebû Abdillâh er–Rûdbârı dedi ki, Takva, seni Tanrı'dan uzaklaştıran şeyden sakınmandır. Zu'n–Nûn el–Mısrî de demiş ki, takı (Tanrı'dan korkan) dışını itirazlar ile, içini de avuntuları ile kirletmeyen ve Tanrı'yı hoşnut etme üzerinde duran kimsedir.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu'l–Hasan el–Fârisî'den, o da İbn Atâ'dan duymuş. İbn Atâ demiş ki, takvanın bir içi, bir de dışı vardır. Dışı haddini (Tanrı'nın emirlerini ve sınırladıklarını) aşmamaya dikkat etme; içi ise, niyyet ve ihlâsdır. Zu'n–Nûn şu şiiri söylemiştir:

"Dirlik ancak, kalpleri takva ile çarpan ve Tanrı zikri ile sevinen, rahatlayan kimselerde vardır."

Denilir ki, kişinin takvası, üç şeyle anlaşılır; Nâil olmadığında güzel tevekkülü, ulaştığında güzel rızası, kayıp olana güzelce sabrı ile. Talk b. Habîb demiş ki takva Tanrı'nın azabından korkarak, Tanrı'dan bir nûra kulluk ile amel etmedir.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da, Muhammed b. el–Farrâ'dan duymuş. Muhammed b. el–Farrâ'da Ebû Hafs'tan nakletmiş.Ebû Hafs demiş ki, Takva, sâf, hâlis ve helâl olandadır,başka şeyde değildir.

Yine ondan (Es–Sulemî'den) duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da Ebu'l–Huseyn ez–Zencânî'

demiş ki, sermayesi takva olanın kazancını diller anlatmaktan âciz kalır. El-Vâsıtî demiş ki, takva, kulun takvadan, yani takvayı görmekten sakınmasıdır. Mütteki (Tanrı'dan korkan) İbn Sirîn'e benzeyendir: İbn Sirîn kırk dağarcık yağ aldı. Hizmetçisi bir dağarcığın içinden fare ölüsü çıkardı. İbn Sirîn, ondan bu fareyi hangi dağarcıktan çıkardığını sordu. O da "Bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine İbn Sirîn kırk dağarcık yağı da döktürdü. Mütteki Ebû Yezîd gibi olur: Ebû Yezîd, Hemedân'da bir espur tohumu aldı, biraz fazla geldi. Bistâm'a dönünce fazla gelen tohumun içinde iki karınca gördü ve tekrar Hemedân'a dönüp iki karıncayı oraya bıraktı.

Ebû Hanîfe'den rivayet edilmiştir. Ebû Hanîfe, borçlusunun ağacının gölgesinde hiç oturmazdı. (349) Ve: "Hadîste gelmiştir: Faydayı çeken her borç fâiz (Ribâ)dır." derdi. Nakledilmiştir ki, Ebu Yezîd bir arkadaşı ile birlikte sahrada elbisesini yıkadı. Arkadaşı: "Elbiseyi bağın duvarına asalım" dedi. Ebû Yezîd: "Hayır halkın duvarına kazık kakma" dedi. Arkadaşı: "O hâlde onu ağaca asalım" dedi ise de, Ebû Yezîd: "Hayır, asma dalları kırar" dedi. Arkadaşı: "O hâlde çemenin özerine serelim" dedi. Ebû Yezîd: "Hayır, çemen hayvanların yiyeceğidir, olmaya ki, elbiseler çemeni hayvanlardan gizleye" dedi ve gömleği üzerinde olduğu halde sırtını güneşe döndürdü. Bir tarafı kuruyunca,öteki tarafını çevirdi. Nakledilmiştir ki, bir gün Ebû Yezîd camiye girdi. Asasını yere dikti, asası, yanında bulunan bir yaşlının asası üzerine düştü ve onu devirdi. Şeyh eğilip asasını aldı. Ebû Yezîd, şeyhin evine gidip, bu hareketini kendisine bağışlamasını diledi ve: "Senin eğilmene, benim asamı dikerken yaptığım dikkatsizlik sebep oldu. Bu yüzden, sen de eğilmek lüzumunu duydun" dedi. Utbat el—Gulam'ın, bir yerde kışın ter döktüğü görüldü. Kendisinden bunun sebebi soruldu. O da:

Burası Tanrı'ya karşı geldiğim bir yerdir" dedi. Bunun sebebi sorulunca o: "Misafirim elini yıkasın diye bu duvardan bir parça toprak koparmıştım ve sahibinden bu toprağı bana helâl etmesini dilememiştim" diye cevap verdi. İbrahim Edhem demiş ki. Beytu'l-Mukaddes'te (Kudüs'te) bir geceyi, Tanrı taşının (350) altında geçirdim. Gece yarısı olunca iki melek inip, biri diğerine: "Buradaki kimdir?" diye sordu. Diğeri de ona "İbrâhim Edhem'dir"diye cevap verdi. Arkadaşı: "Bu Tanrı'nın onun derecelerinden birini düşürdüğü kimsedir" dedi. Bunun üzerine ötekisi: "Niçin?" diye sordu.
O da dedi ki, bu adam, Basra'da kuru hurma satın aldı. Bakkalın hurmalarından bir hurma da onunkinin içine düştü. O da bunu sahibine geri vermedi. (O sebepten Tanrı onun derecesini indirdi.)

İbrâhim Edhem demiş ki, meleğin bu sözü üzerine Basra'ya gittim. Bu adamdan kuru hurma aldım ve birini onun hurmaları içine atıp, Beytu'l—Mukaddes'e döndüm. Geceyi Tanrı taşında geçirdim. Gece yarısında birdenbire iki meleğin indiğini gördüm. Bunlardan biri, ötekine: "Buradaki kimdir?" diye sordu. Öteki de: "İbrâhim b. Edhem'dir" diye cevap verdi. Bunun üzerine arkadaşı: "Bu adam, Tanrı'nın kendisine makamını geri verip derecesi yükselen kimsedir" dedi.

Takvanın birbirinden farklı şekilleri vardır: Avamın takvası şirkten sakınmak, hasların takvası günahlardan sakınmak, velilerin takvası fiillere tevessül etmekten sakınmak, peygamberlerin takvası ise, Tanrı'dan kendisine olan takvadır. (351) İnananların emiri Alî (Tanrı ondan razı olsun) demiştir ki, dünyada insanların efendileri, cömert olanları; ahirette ise, Tanrı'dan korkanlarıdır.

Bana Ali b. Ahmed el- Ahvâzî anlattı. Ona da Ebu'l Huseyn el- Basrî, ona da Bişr b. Musâ, ona da Muhammed b. Abdillah b. Mübarek anlatmış. Muhammed b.

Abdillâh el–Mübârek de, Yahyâ b. Eyyûb'dan, o da Ubaydullâh b. Zuhar'dan, o da Alî b. Yezîd'den, o da el–Kasım'dan, o da Ebû İmâme'den, o da Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) nakletmiş. Peygamber demiş ki, kim bir kadının güzelliklerine bakıp da, hemen başını önüne eğip, yere bakarsa, Tanrı onun için, tatlılığını kalbinde duyacağı bir ibadet meydana getirir.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu'l–Abbâs Muhammed b. el–Huseyn'den, o da Muhammed b. Abdillâh el–Fargânî'den duymuş. Muhammed b. Abdillâh el–Ferganî demiş ki, Cüneyd Rüveym, Cerîrî ve İbn Atâ ile birlikte oturuyordu. Dedi ki, Kurtulan ancak (Tanrı'ya) gerçek olarak sığınmakla kurtuldu. Nitekim yüce Tanrı: "Geri kalan üç kişiye yeryüzü o kadar genişken, daraldıkça daralmış, gönülleri sıkıldıkça sıkılmıştı da nihayet, Tanrı'dan yine ancak Tanrı'ya kaçılabileceğini anlamışlardı". (K., IX, 118) buyurmuştur. Rüveym de demiş ki, kurtulan ancak doğru takvası ile kurtuldu. Nitekim yüce Tanrı: "Tanrı, kendisinden çekinenleri, kurtuluşlarına sebep olan şeyle kurtarır. Onlar bir kötülüğe uğramazlar ve mahzun da olmazlar" (K., XXXIX, 61) buyurdu. Cerîrî de dedi ki, kurtulan ancak vefasını gözetmekle kurtuldu. Nitekim yüce Tanrı: "Onlardır Tanrı ile ahdettikleri şeye vefa edenler ve verdikleri sözden caymayanlar"(K.,XIII, 20) buyurdu. İbn Atâ da: "Kurtulan ancak utanmanın inceliklerini gözetmekle kurtuldu. Nitekim yüce Tanrı: "Tanrı'nın kendisini gördüğünü bilmez mi?" buyurmuştur.

Üstad İmam Kuşeyrî dedi ki, kurtulan ancak hüküm ve kaza ile kurtuldu. Yüce Tanrı: "Tarafımızdan kendilerine iyilik takdir edilen kimseler, cehennemden uzaklaştırılmışlardır" (K., XXI, 101) buyurdu. Kurtulan ancak kendisini geçen bir seçme ile kurtuldu. Yüce

Tanrı: "Onların atalarından, soylarından ve kardeşlerinden bir kısmını da seçtik ve doğru yola sevk ettik" (K., VI, 87) buyurdu.

VERA' BÂBI (352)

Bize, Ebu'l–Huseyn Abdurrahmân b. İbrâhim b. Muhammed b. Yahyâ el–Müzekkî anlattı. Ona da Muhammed b. Dâvûd b. Süleyman ez–Zâhid, ona da Muhammed b. el–Huseyn b. Kuteybe, ona da Ahmed b. Ebî Tâhir el–Horasanî, ona da Yahyâ b. 'İyzâr, ona da Muhammed b. Yusuf el–Faryâbî anlatmış. Muhammed b. Yûsuf el–Faryâbî de, Sufyan'dan, o da Aclah'dan, o da Abdillâh b. Barîde'den, o da Ebu'l–Esved ed–Du'elî'den, o da Ebû Zerkal'den duymuş. Ebû Zerkal demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) dedi ki, insanın, kendisi için faydalı olmayan şeyleri terk etmesi, islâmlığının güzelliklerindendir.

Üstad Kuşeyrî (Tanrı ondan râzı olsun) dedi ki, vera', şüphe edilen şeyleri terk etmektir. Aynı şekilde İbrâhîm Edhem de: "Vera', şüpheli birşeyi terk etmektir" demiştir. Kuşeyrî'ye göre, hadîste boş şeyleri terkten maksad, helâl de olsa, fazla olan şeyleri terk etmektir. Ebû Bekr es–Sıddık (Tanrı ondan râzı olsun) dedi ki, haramdan bir kapıya düşeriz korkusuyla, helâlden yetmiş kapıyı terk ettik. Peygamber de (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) Ebû Hureyre'ye buyurdu ki, vera' sâhibi ol, ibadette insanların en ileri gideni olursun.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da, Ebu'l–Abbâs el–Bağdâdî'den, o da Ca'fer b. Muhammed'den, o da Cüneyd'den, o da es–Serî'den duymuş. Es–Serî demiş ki, dört kişi zamanlarının vera' sâhibi idi; (353) Huzeyfet el–Mar'aşî, Yûsuf b. Esbât,

İbrâhîm b. Edhem ve Süleyman el Havvâs. Bunlar vera'a dikkat ederlerdi. İşler onları sıkıştırınca, az şeyle yetinmeye karar verirlerdi. (354)

Yine ondan duydum. O da Ebu'l—Kasım ed -Dimaşkî'den, o da Şiblî'den duymuş. Şiblî demiş ki, vera', yüce Tanrı'dan başka herşeyden çekinmedir.

Yine Ebû Abdirrahmân es—Sulemî'den duydum. Ona da Ebû Ca’fer er—Râzî, ona da Abbâs b.Hamza, ona da Ahmed b. el—Havarî, ona da İshâk b. Halef anlatmış. İshâk b. Halef demiş ki, söz söylemekte vera', altın ve gümüşten sakınmaktan daha güçtür. Baş olmayı terk etmek, altın ve gümüşü terk etmekten daha güçtür; çünkü sen, baş olmak uğruna altın ve gümüşü etrafa saçabilirsin. Ebû Süleyman ed—Dârânî de dedi ki, vera' zühdün başlangıcıdır. Tıpkı kanaatin, rızanın bir kısmı oluşu gibi. Ebu Osman: "Vera'ın sevabı, ahirette hesabın hafif olmasıdır" dedi. Yahya b. Mu'âz ise: "Vera' hiçbir tevil olmadan ilmin hududunda durmadır"(355) demiştir.

Ben, Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da el—Huseyn b. Ahmed b. Ca'fer'den, o da Muhammed b. Dâvûd el—Dineverî'den, o da Abdullah b. el Celâ' dan duymuş. Abdullah b. el—Celâ' demiş ki, bir kimse tanıyorum ki, otuz yıl Mekke'de kaldı da kendi tulum ve ipiyle çıkarılan sudan başka, Zemzemden su içmedi ve şehirden getirilen yemekten yemedi.

Ben Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ebû Bekr er—Râzî'den, o da Alî b. Mûsâ et—Tâhirtî' den duymuş. Alî b. Mûsâ et Tâhirtî demiş ki, Abdullah b. Mervân'dan bir mangır (Fulus) pis bir çukura düştü. Onu çıkarmak için onüç dinar harcadı. Kendisinden bunun sebebi sorulduğu vakit o: "Düşen paranın üzerinde Tanrı'nın adı vardı" dedi.

Yine Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ebu'l—Huseyn el—Fârisî'den, o da Yahyâ b. Mu'âz'den

duymuş. Yahya b. Mu'âz demiş ki, vera' iki halde bulunur: Dışta vera, içte verâ. Dışta vera', yalnız Tanrı için hareket etmek, içte vera' da, kalbe Tanrı'dan başka birşeyin girmemesidir. Yine aynı şahıs demiş ki, vera'nın inceliklerine dikkat etmeyen, Tanrı ihsanının büyük payına ulaşamaz. Kim dinin inceliklerine dikkat ederse, kıyamette kıymeti yüce olur, denilmiştir. İbn Celâ' dedi ki. kime fakirliğinde takva (Sakınma) arkadaşlık etmedi ise, o hâlis haram yedi.

Yûnus b. Ubeyd: "Vera', her şüpheli olan şeyden sıyrılmak ve her an nefsin muhasebesini yapmaktır” dedi. Sufyan es—Sevrî'de:"Vera' dan daha kolay birşey görmedim: Nefsinde hareket edeni terk et” (356) dedi. Ma'rûf el—Kerhî: "Dilini yermekten koruduğun gibi, övmekten de koru" (357) dedi. Bişr b.el—Hâris: "Amellerin en gücü üçtür: Birincisi yoklukta cömertlik, İkincisi halvette vera' (366), üçüncüsü havf (Korku) ve reca' (Ümit etme) da olan kimsenin yanında doğruyu söylemektir.

Nakledilmiştir ki, Bişr el—Hâfî'nin kızkardeşi Ahmed b. Hanbel'in yanına geldi ve ona: "Biz damlarımız üzerinde iplik eğiririz. Gözle görülür hâlde meş'aleler yanımızdan geçer ve ışıkları üzerimize düşer. Onların ışığında iplik eğirmemiz câiz midir" diye sordu. Ahmed b. Hanbel de: "Sen kimsin?" Tanrı sana afiyet versin” dedi. O da: "Ben Bişr el—Hâfî'nin kızkardeşiyim" dedi. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel ağladı ve: "Gerçek vera evinizden çıkar. Bu sebeple onların ışığında iplik eğirme" dedi. Alî et—Attâr da şöyle anlattı: Basra'da caddelerden birinden geçiyordum. Bir de ihtiyarların oturup çocukların oynadıklarını gördüm ve çocuklara: "Bu yaşlılardan utanmıyor musunuz" dedim. Aralarından bir çocuk: "Bu ihtiyarlardan mı? Onların vera'ı azalmış" dedi. Ben de: "Heybetleri azalmış” (359)dedim.

Nakledilir ki, Mâlik b. Dinâr, Basra'da kırk yıl kaldı. Ölünceye kadar Basra'nın kuru ve yaş hurmasından birşey yediği görülmedi ve ondan tadmadı da.Hurma mevsimi geçince de: "Ey Basra halkı! İşte karnım, ondan birşey eksilmediği gibi, sizinkinde de bir artma olmadı" dedi. İbrâhîm b. Edhem'den: "Zemzemden su içmez misin?", diye soruldu. O da: "Kendi kovam olsa içerdim" diye cevap verdi.

Ben, üstad Ebû Alî ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, Hâris el–Muhasibî, şüpheli bir yemeğe elini uzattığı vakit, parmağının ucunda bir damar atardı ve böylece o yemeğin helâl olmadığını anlardı.

Nakledilir ki, Bişr el–Hâfî bir davete çağırıldı.Önüne yemek konuldu. Yemeğe elini uzatmaya çalıştı; fakat eli uzanmadı. Bunu üç kere tekrar etti. Onun bu hâlini bilen bir adam: "Bişr el–Hâfî'nin eli, içinde herhangi bir şüphe bulunan bir yemeğe uzanmaz. Acaba bu şeyhi çağırmakla davet sahibine ne fayda olur"dedi.

Bize, Ahmed b. Yahyâ b. es–Sûfî anlattı. O da Abdullâh b. Ali b. Yahyâ b. et–Temîmî'den, o da Ahmed b. Muhammed b. Sâlim'den Basra'da duymuş. Ahmed b. Muhammed b. Sâlim demiş ki, Sehl b. Abdillâh'dan, arı duru olan helâl nedir? diye sorulduğu vakit: "İçinde yüce Tanrı'ya isyan edilmeyen şeydir" diye cevap verdi. Ayrıca dedi ki, arı duru helâl, içinde Tanrı unutulmayan şeydir.

Hasan el–Basrî Mekke'ye girdi, Alî b. Ebî Tâlib'in (Tanrı ondan râzı olsun) çocuklarından bir genç gördü. Bu genç sırtını Kâbe'ye dayamış halka vaaz veriyordu. Hasan el–Basrî onun önünde durdu ve: "Dinin esası nedir?" diye ondan sordu.O da: "Dinin esası vera'dır (Şüpheli olan şeylerden sakınmadır)" dedi.Sonra da: "Ya dinin felâketi nedir?" diye sordu. Genç de: "Tamahtır" diye cevap verdi. Hasan el–Basrî bundan

hayrete kaldı ve: "Vera'ın bir zerresi, oruç ve namazın bin zerresinden daha iyidir" dedi. Tanrı Mûsâ (Selâm üzerine olsun)'ya: "Bana yakın olanlar vera' ve zühd gibi şeylerle yakın olmalı" diye vahiyde bulundu. Ebû Hureyre: "Yarın Tanrı'nın yanında oturanlar, vera ve zühd ehli olacak" dedi. Sahl b. Abdillah dedi ki, kime vera arkadaşlık etmezse, fili de yese doymaz. (36o) Nakledilir ki, Ömer b. Abdilâzize ganimet malından bir misk getirildi. Ömer b. Abdilâziz, bu miski burnuna tutup dedi ki, bunun yalnız kokusundan faydalanılır ve ben müslümanlar olmadan, kokladığım şeyden tiksinirim. (371)

Ebû Osmân el–Hîrî'den: "Vera' nedir?" diye soruldu. O da şunu anlattı: Ebû Sâlih Hamdûn, bir arkadaşının yanında idi. Adam cân çekişme hâlinde idi. Dostu ölünce, Ebû Sâlih kandile üfledi (Onu söndürdü). Kendisinden bunun sebebi soruldu. O da: "Kandildeki yağ şimdiye kadar ona aitti. Şimdiden sonra ise, vârislerine aittir; ondan başka yağ arayın" (372) dedi. Kehmes dedi ki, bir günah işledim. Kırk yıldan beridir, onun için ağlıyorum. Bu da şöyle oldu: Kardeşim beni ziyaret etti. Bir danek paraya kızarmış bir balık aldım. Yemek bitince kardeşim elini yıkasın diye komşunun duvarından bir parça toprak aldım ve helâl etmesi için komşunla birşey söylemedim. Bir adam, kirada oturduğu bir evde bir mektup yazıyordu. Mektubu evin duvarındaki toprakla kurulamak istedi. Fakat hatırına evin kiralık olduğu geldi. Sonra zararı yok, diye içinden geçti. Bunun üzerine hâtiften: "Toprağı küçümseyen kimse, yarın karşılaşacağı uzun hesabı öğrenecektir" diye bir ses duydu. Ahmed b. Hanbel (Tanrı rahmet etsin) kendine ait bir kulplu tası Mekke'de (Tanrı onu korusun) bir bakkala rehin olarak bıraktı. Bakkalın parasını verip tası geri almak istediği vakit, bakkal iki tas çıkarıp: "Bu ikisinden hangisi senin ise, al" dedi. Kendi

tasını seçmek, Ahmed b. Hanbel'e güçleşti ve: "Kova da, dirhemler de senin olsun" dedi. Bunun üzerine bakkal: "Senin tasın budur. Ben seni denemek istedim" dedi. Bu sefer Ahmed b. Hanbel: "Onu da almam" dedi ve gitti. Tası da adama bıraktı, İbn el-Mübârek, çok kıymetli bir atını bırakıp, öğle namazını kıldı. At, mirî malı olan bir tarlaya girip otladı. Bu yüzden İbn el - Mübârek atı bıraktı ve bir daha ona binmedi.

Nakledilir ki, İbn el—Mübârek emanet olarak aldığı ve arkadaşına teslim etmediği bir kalem için Merv'den Şam'a geldi. İbrahim el-Nehâ'î bir hayvan kiraladı. Yolda elinden kamçısı düştü. Attan indi, onu bağladıktan sonra geri dönüp kamçıyı aldı. Kendisine: "Kamçının düştüğü yere atla dönseydin" dediler. O da: "Ben atı sâdece bu istikamete gitmek için kiraladım, aksi istikamet için değil" dedi. Ebû Bekr ed—Dekkak dedi ki. Beni İsrâ'il çölünde yolumu şaşırıp, onbeş gün kaldım. Yolu bulunca, bir asker karşıma çıktı ve bana su verdi. Otuz yıldır hâlâ o suyun katılığı kalbimden gitmedi. (373)

Nakledilir ki. Râbî'a, bir sultanın meş'alesinin ışığında gömleğindeki bir yırtığı dikti. Bir müddet huzurunu kaybetti. Nihayet bunu hatırlayıp gömleğini yırttı ve huzuruna kavuştu. Gece rüyada Süfyân es-Sevrî' nin iki kanadının olduğu ve bunlarla cennete bir ağaçtan ötekine uçtuğu görüldü. Kendisinden: "Buna nasıl ulaştın" diye sorulduğu vakit o: "Vera' ile (Yani şüpheli şeylerden sakınmak ile)" diye cevap verdi. Hassân b. Ebî Sinân, el—Hasan'ın yoldaşları önünde durdu ve onlardan: "En gücünüze giden şey nedir?" diye sordu. Onlar da: "Vera'dır" dediler. Bunun üzerine o da:"Bana da ondan daha hafif olan birşey yoktur" dedi. Bunun üzerine onlar: "Nasıl olur?" dediler. O da "Kırk yıldan beridir, sizin ırmağınızdan doyasıya su içmedim" dedi. Hassan b. Ebî Sinân, altmış yıl yan üstü

uzanıp uyumadı, yağlı yemedi ve soğuk su içmedi. Ölümünden sonra rüyada görüldü ve kendisinden: "Yüce Tanrı sana ne yaptı?" diye soruldu. O da "Tanrı bana iyilik etti, ancak ariyet olarak alıp da sahibine vermediğim bir iğne için cennete girmekten men edilmişim"diye cevap verdi. Abdu'l—Vâhid b. Zeyd'in bir kölesi vardı. Yıllarca ona hizmet etmişti ve kırk yıl Tanrı'ya ibadette bulunmuştu. Başta buğday ölçücüsü idi. Ölümünden sonra rüyada görüldü ve kendisinden: "Tanrı sana ne yaptı?" diye soruldu. O da: "İyilik etti. Şu kadar var ki, cennete girmekten men edilmişim, zira ölçeğin tozundan kırk ölçek borç çıkarıldı. (354) İsa b. Meryem (İkisinin de üzerine selâm olsun) bir mezarlıktan geçiyordu. Ölülerden birine seslendi. Yüce Tanrı ölüyü diriltti. İsa ölüye: "Sen kimsin?" diye sordu. O da: "Ben bir hammaldım. İnsanların eşyasını taşırdım"dedi. Ve: "Bir gün birisi için odun taşıdım. Dişlerimi karıştırması için odundan bir kürdan parçası kopardım, öldüğümden beri, bu kürdan parçası benden istenmektedir" dedi. Ebû Sa'îd el -Harrâz vera'dan bahsediyordu. Abbâs b. el—Muhtedî ona uğradı ve: "Ey Ebû Sa' id! Utanmıyor musun? Ebu Devânik'in çatısı altında oturmuş Zubeyde'nin kuyusundan su içiyor ve kalp dirhemlerle alış—veriş yapıyor ve böyle iken vera'dan bahsediyorsun" dedi.

ZÜHD BABI (355)

Bize, Hamza b. Yûsuf es Sehmî el—Cürcânî anlattı. Ona da Bağdad'da Ebu'l—Huseyn Ubeydullâh b. Ahmed b. Yakub el—Mukrî, ona da Ca'fer b. Mucaşi', ona da Zeyd b. İsmâ4'il, ona da Kesî b. Hişâm, ona da el—Hakem b. el—Hişâm anlatmış, o da Yahyâ b. Sa' îd'den, o da Ebî Kerve'den, o da Ebû Hallâd'dan nakletmiş. Ebû Hallâd'ın Peygamberle (Tanrı'nın selât ve

selâmı üzerine olsun) arkadaşlığı vardı. Peygamber demiş ki, Dünyaya kin ve nefret ile ve söz verilen kimse gördüğünüz vakit yaklaşınız; çünkü söz verilen kimse, hikmet telkin eder. (366)

(Üstad Ebu'l–Kasım el–Kuşeyrî) dedi ki, zühd hakkında insanlar ihtilâfa düşmüşlerdir. Onlardan kimi, zühd haram içindir; çünkü helâl Tanrı tarafından mübah kılınmıştır. Her türlü kusurdan arı duru olan yüce Tanrı, helâlinden bir malı kuluna verse, kul da buna karşılık şükretmekle kulluğunu gösterse,bu malı ku lun kendi isteği ile terk etmesi, izin verenin (Tanrının) hakkından sakınmasına takdim olunmaz. Kimi de: "Haramda zühd vâcip, helâldir,fazilettir. Çünkü kul hâlinde sabredici ve Tanrı'nın kendisine nasip kıldığı rızkına râzı olursa ve kendisine verilenle de yetinirse ve malını fakirlere vermek suretiyle azaltırsa, dünyada ferah ve rahat yaşamasından daha tam bir hâlde bulunur; zira yüce Tanrı: "De ki, dünyanın zevki azdır, âhiret ise, sakınanlar için daha hayırlıdır" (K., IV, 77) âyetiyle halkı dünyadan soğutmuştur. Kur'an'da dünyayı yeren ve ona karşı kin ve nefret duymayı teşvik eden başka âyetler de vardır" dedi. Kimi de dedi ki, kul malını tâat ve ibadete harcarsa, sıkıntı hâlinde, hâlinden şikâyet etmese ve ihtiyaç zamanında şerîatin yasak ettiğine saldırmayı terk etmesini bilse, onun helâl maldaki zühdü, haram maldaki zühdünden daha tam olur" dedi. Kimisi de dedi ki, kulun kendi isteği ile, kendini zorlayarak helâlı terk etmesi ve ihtiyacı olduğundan fazlasını da istememesi, kısmetine râzı olması lâzımdır; çünkü her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı, onu, Tanrıya şükredeceği helal bir mal ile rızklandırmıştır. Eğer Tanrı,ona kendine yetecek kadar rızk verirse, o da bir daha fazla mal istemek külfetine katlanmamalı. Fakirlik sâhibi için, sabretmek en güzel ve helâl mal sahibi için de şükretmek en yakışır şeydir.

Zühdün mânâsı hakkında konuştular.Her biri kendi

vaktinden (Yani hâlinden) bahs edip, zühdün tarifine işarette bulundular.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. Ona da Ahmed b. İsmâ'îl el–Ezdî, ona da Umrân b. Mûsâ el–Esfâncî, ona da ed–Davrakî, ona da Vekî' anlatmış. Vekî' demiş ki, Süfyân es–Sevrî dedi ki, dünyaya kin ve nefret beslemek (Zühd), ümidi kısaltmaktır, sert ve kaba şeyler (Kuru peksimet v.b.) yemek ve aba giymek değildir.

Yine Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Sa'îd b. Ahmed'den, o da Ahmed b. İslâm'dan, o da Cüneyd'den, o da es–Serî'den duymuş. Es–Serî demiş ki, Tanrı dünyayı velilerinden aldı ve dünyayı arı duru olanlardan (Esfiya) men etti. Aşıklarının kalbinden de onu (Dünyayı) çıkardı. Çünkü dünyayı onlara lâyık görmedi.

Denilmiştir ki, zühd her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın: "Bunu da, elinizden çıkarıp kaybettiğiniz şeye kederlenmeyin ve size verdiğimize sevinmeyin" diye yapmışızdır" (K., LVII, 23) âyetinden gelmektedir. Zâhid dünyadan olanla sevinmez ve ondan kaybedilene de üzülmez. Ebû Osmân dedi ki, Zâhid dünyayı terk eden ve sonra da onu kim alırsa alsın aldırmayan kimsedir.

Ben, üstad Ebû Ali ed–Dekkak'dan duydum. Diyordu ki zühd,dünyayı kendi hâlinde bırakman ve sonra da bir ribât yaptıramadım,bir mescit yaptırdım, dememendir. Yahyâ b. Mu'âz dedi ki, zühd mülke, sevgi de ruha cömertliği miras bıraktı. (367) İbn Celâ': "Zühd, dünyaya kaybolacağı gözü ile bakmadır. Bu suretle o senin gözünde küçüleceği için, ondan kolayca yüz çevireceksin" dedi.İbn Hafîf dedi ki, zühdün alâmeti, mülkten sıyrıldığın vakit, hasıl olan rahatlıktır. Yine o dedi ki, Zühd, kalbin sebeplerden boş olması ve mal ile mülkten ellerini silkmesidir. Bu takdirde zühd, nefsin,

her hangi bir külfete katlanmaksızın kendi isteği ile dünyadan çözülmesi, ondan tad almamasıdır. (368)

Ben, Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den duydum. O da en-Nasrâbâdî'den duymuş. En-Nasrâbâdî, dermiş ki dünyada zâhid, ahirette arif pek azdır. Denilir ki, zühdünde doğru olana, inadına dünya gelir. (369) Bu sebeple denilmiştir ki, gökten bir kavuk düşse, mutlaka onu istemeyenin başına düşer. Cüneyd de: "Zühd, elin boşaldığı şeyden, kalbin boşalmasıdır" dedi. Ebû Süleyman ed—Dârânî dedi ki, yün (Sûf) giymek zühd alâmetlerindendir. Bir zâhidin kalbinde beş dirhem değerinde bir aba giymek varken, ona üç dirhem değerinde bir aba giymek uygun düşmez. Selef, zühd hususunda farklı düşüncelerdedir: Sufyân es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İsâ b. Yunus ve başkalarına göre, dünyayı terk etme (Zühd) sâdece ümidin kısaltılmasıdır. Onların bu tarifinde geçen ümit beslemeyi kısaltma, zühdün alâmetlerinden ve zühdü doğuran sebeplerden ve onu gerektiren mânalardandır. Abdullah b. el—Mübârek dedi ki, zühd fakirliği sevmekle birlikte yüce Tanrı'ya itimad etmekten ibarettir. Şakîk el -Belhî ve Yûsuf b. Esbât. bununla, İbn Mübârek'in sözünün de bundan önceki söz gibi, zühdün alâmetlerinden olduğuna hükmettiler. Çünkü kul, zühdünde ancak yüce Tanrı'ya itimad etmekle kuvvetli olur. Abdulvâhid b. Zeyd dedi ki, zühd dinar ve dirhemleri terk etmektir.

Ben, Muhammed b. el-Huseyn'den duydum. O da Ahmed b. Alî'denı, o da İbrahim b. Fâtek'ten. o da Cüneyd'den duymuş. Ruveym, Cüneyd'den: "Zühd nedir?" diye sormuş. O da: "Dünyayı küçümseme ve izlerini kalpten silmektir" demiş. Es -Serî dedi ki, zâhid, nefsiyle meşgul olursa, hayatı iyi ve güzel olmaz, ârif de nefsiyle meşgul olursa, hayatı iyi ve hoş olmaz. Cüneyd'den: "Zühd nedir?" diye soruldu. O da: "Zühd, elin, mal ve mülkten boş olmasıdır. Kalbin de araştır-

madan boş olmasıdır" (370) Şiblî'den: "Zühd nedir?" diye soruldukta o: "Zühd, Tanrı'dan başka herşeyden sakınmandır" diye cevap verdi. Yahyâ b. Mu'az dedi ki. kendisinde şu üç haslet bulunmayan hiç kimse, zühdün hakikatine ulaşamaz. Bunlardan birincisi, ilgisiz ve illetsiz ameldir. (371) İkincisi içinde tamah bulunmayan sözdür. (372) Üçüncüsü, riyasetsiz izzettir.(373) Ebû Hafs: "Zühd ancak helalde olur, dünyada da helâl yoktur. O hâlde zühd de yoktur" dedi. Ebû Osman dedi ki, yüce Tanrı, zahide (Yani dünyayı terk edene) istediğinin üstünde ihsanda bulunur. Doğru insana ise, isteğine uygun verir. Yahyâ b. Mu'âz. "Zâhid, senin burnuna sirke ve hardal çektirir, ârif ise, sana misk koklatır" dedi. Hasan el—Basrî: "Dünyayı terk (Zühd), dünya halkına ve dünyada bulunanlara kin ve nefret beslemendir" dedi. Sûfilerden birine: "Zühd nedir?" diye soruldu. O da: "Dünyada bulunan şeyi, dünyada bulunana terk etmektir. Adamın biri de Zu'n—Nûn'a: "Ne zaman zâhid olurum" diye sordu. O da: "Nefsini terk ettiğin zaman ” (373) diye cevap verdi. Muhammed b. el Fadl dedi ki, zâhidler ihtiyaçsız olduklarında, fityan (Gençler, âşıklar) ise, ihtiyaçları olduğu zaman verir. (375) Nitekim yüce Tanrı: "Ve ihtiyaçları bile olsa, onları kendilerinden üstün tutanlar" (376) (K., LIX, 9) buyurmuştur. Kettânî dedi ki. Kûfelinin Medinelinin, Iraklı'nın, Şamlı'nın, hakkında birleştiği üç şey. Dünyayı terk, nefis cömertliği ve halka nasihattir. Yani bu üç şey için bir kimse iyi değildir, demez. Bir adam Yahyâ b. Mu'âz'a: "Ben ne zaman tevekkül dükkânına girecek, zühd hırkasını giyecek ve zâhidlerle birlikte oturacağım?" diye sordu. O da: "Nefsin için riyazetten sırrında öyle bir dereceye varacaksın ki,Tan rı senin üç gün rızkını kesse, nefsine karşı zayıf düşmeyeceksin. Bu dereceye varmadıkça zâhidlerin yaygısında oturman aptallıktır. Bundan sonra senin rezil ve rüs-

va olmandan emin olmam" dedi. Bişr el–Hâfî dedi ki, zühd bir hükümdardır, ancak boş olan kalbte oturur.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da Muhammed b. Muhammed b. el–Aş'as el–Bikendî'den duymuş. Muhammed b. Muhammed el–Bikendî demiş ki, Tanrı zühdden bahs eden, halka vaaz ve nasihatte bulunan ve sonra da onların mallarına göz diken adamın kalbinden âhiret sevgisini siler.

Nakledilmiştir ki, kul, dünyayı terk edince, yüce Tanrı ona bir meleği vekil tayin eder. Bu melek onun kalbine hikmeti eker. Sûfilerden birine: "Dünyayı niçin terk ettin" diye soruldu. O da: "O beni terk ettiği için" diye cevap verdi. Ahmed b. Hanbel dedi ki,zühd üç çeşittir: Birincisi haramı terk etmek ki bu avamın; ikincisi helâlden fazla olanı terk etmek ki, bu hasların; üçüncüsü kulu Tanrı'yı düşünmekten alıkoyanı terk etmektir ki bu da âriflerin zühdüdür.

Ben, üstad Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum.Diyordu ki, sûfilerden birine: "Dünyayı niçin terk ettin" diye soruldu. O da: "Dünyanın çoğu beni terkedince, ben de azına rağbet etmekten vaz geçtim" (377) dedi. Yahyâ b. Mu'âz dedi ki, dünya gelin gibidir. Kim onu isterse, onun süsleyicisi olur. (378) Onu terkeden ise, gelinin yüzünü kömürle karalar, zülfünü koparır, elbisesini yırtar; fakat ârif,Tanrı ile meşgul olduğundan bu geline iltifat etmez.

Ben, Ebû Abdillâh es–Sûfî'den duydum. O da Ebû Tayyib es–Sâmirî'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd demiş ki, es–Serî'den duydum, diyordu ki, zühdün herşeyine çalışıp, dilediğim dereceye kavuştum. Yalnız insanları terk edemedim. Bu dereceye ne kavuşabildim, ne de ona gücüm yetti. Denilmiştir ki, zâhidler sâdece kendi nefisleri için meydana atıldılar;çünkü onlar, baki olan âhiret nimetleri için, fâni olan dünya

nimetlerini terk ettiler. Böylece nefislerinin hoşlanması için amel etmiş oldular. Nasrâbâdî dedi ki, zühd zâhidlerin kanlarını dökülmekten korur, âriflerin kanlarını döker. Hâtim Asemm dedi ki, zâhid,kesesinde olan parayı, nefsinden önce eritir. Zoraki zâhid ise, kesesindeki paradan önce nefsini eritir. (379)

Ben, Muhammed b. Abdillâh'dan duydum. O da dedi ki, bize, Alî b. Huseyn el–Mavsilî anlattı. Ona da Muhammed b. el–Hasan, ona da Muhammed b. Ca'fer anlatmış. O da demiş ki, Fudeyl b. İyâz'dan duydum. Diyordu ki, Tanrı kötülüğün hepsini bir eve koymuş ve dünya sevgisini de ona anahtar yapmış. İyiliğin hepsini de bir eve koymuş ve zühdü de ona anahtar yapmış.

SAMT BÂBI(380)

Bize Abdullâh b. Yûsuf el–İsbehânî anlattı. Ona da Ebû Bekr Muhammed b. el–Huseyn el–Kettânî, ona da Ahmed b. Yûsuf es–Sulemî, ona da Abdurrezzak, ona da Ma'mar b. el–Zahrî anlatmış, o da Ebû Salem'den, o da Ebû Hureyre'den nakletmiş. Ebû Hureyre demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) buyurdu ki, kim Tanrı'ya ve kıyamet gününe inanıyorsa, misafirine ikramda bulunsun. Kim Tanrı'ya ve kıyamet gününe iman ediyorsa, iyilikten bahsetsin veya sussun.

Bize, Ali b. Ahmed b. Abdân anlattı. Ona da Ahmed b.Ubeyd, ona da Bişr b. Musa el–Esedî,ona da Muhammed b. Sa'îd el–İsbehânî anlatmış. O da İbn el–Mübârek'den, o da Yahyâ b. Eyyûb'dan, o da Ubeydullâh b. Zuher'den, o da Ali b. Zeyd'den, o da Kasım'dan, o da Ebû Emâne'den, o da Ukba b. Amir'den nakletmiş. Ukba b. Amir demiş ki, Tanrı'nın elçisine: "Kurtulma nedir?" diye sordum. O da: "Diline dikkat et ve evinden çıkma ve günahın için ağla" dedi.

Üstad (Kuşeyrî) (Tanrı rahmet etsin) dedi ki, samt (Susma) selâmettir ve asıl olan da odur. Susma men edildiği vakit, pişmanlık vardır. Böyle olunca, susmada şeriat, emir ile yasağın gözönünde tutulması gerekir ve vaktinde susma, insanların vasfıdır. Nitekim yerinde konuşmak en yüksek hasletlerdendir.

Ben, üstad Ebû Alî ed—Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, hakikati söylemeyen kimse dilsiz bir şeytandır. Sükût, huzur edeblerindendir. Nitekim yüce Tanrı: "Kur'ân okununca dinleyin, belki merhamet olunursunuz" (K., VII, 204) buyurmuştur. Yine yüce Tanrı Peygamberin huzurunda cinden haber verip: "Cinler Peygamberin huzuruna gelince, birbirlerine susun" ve kıyamet gününde: "...Ve Rahman'ın heybetinden sesler kesilir. Ancak sesleri, tıpırtılar hâlinde duyabilirsin" (K., XX, 108) buyurmuştur. Yalandan ve başkalarını arkadan yermekten dilini kısan (Susan) kul ile, heybetin kuvveti kendilerini kapladığı için susan kul arasında çok fark vardır. Nitekim bu hususta şu şiiri söylediler:

"Yardan ayrı bulunduğum zaman, ona anlatmak için ne kadar söz düşünürüm. Ona kavuşunca, şu sözü söyleyeyim ve böyle diyeyim diye ne kadar sözler hazırlarım. Ona kavuşunca da düşünüp hazırladığım bu sözleri (Sevincimden) unutur, mânâsız sözler söylerim.

"Ey Leylâ! sana söyleyecek ne kadar çok mühim dileklerim olur da sana ulaşınca onların ne olduğunu bilmem."

Aynı mânada şu şiiri söylediler:

"Senin için ne kadar çok sözüm oluyor da, seni görünce onları unutuyorum." (371)

Susma iki kısımdır: Birincisi dışta susma, ikincisi kalb ve içiyle susma. Buna göre mütevekkilin (Yani bütün işlerini Tanrı'ya bırakanın) kalbi, rızklarını aramaktan, ârifin kalbi, Tanrının emir ve yasaklarına uyması sebebiyle hükme karşı koymaktan susar. Mütevekkil Tanrı'nın işinin iyi olacağına güvenir. Ârif ise, Tanrı'nın bütün hükümlerine râzıdır. Buı mânâda şu şiiri söylediler:

"Senin üzerinde Tanrı'nın felâketleri yürür. Kalbinin sıkıntıları da onu çekicidir (Ona razıdır)

Çok defa âni bir hayret sükûta sebep olur. Gerçekten keşif birdenbire gelirse, ibarelerin dili tutulur, Bu anda anlatma ve söyleme olmadığı gibi, şâhidler de ortadan kayıp olur, ne bilgi, ne de his kalır. Nitekim yüce Tanrı: "O gün (Kıyamet gününde) Tanrı bütün peygamberleri toplayacak da ne cevap verildi, size diyecek. Onlar da bizim bilgimiz yok diyecekler" (K., V. 112) buyurmuştur. Ama mücahede erbabının sükûtu tercih edişlerine sebep, sözün içinde afetlerden bulunduğunu, nefsin hoşuna gidecek birşeyin ve övünülecek sıfatlarını gösterme olacağını, halk içinde dilin âfetleri olmaksızın, güzel konuşma ile benzerleri arasında sivrilmeye eğilme sayılacağını bilmeleridir. Sükût riyazet erbabının sıfatı olup, makamların hakkını vermenin esaslarından biri ve ahlakın süslenmesidir.

Denilir ki, Dûvûd et-Tâ'i evinde oturmak istediği vakit, kendini Ebû Hanîfe'nin meclislerindeymiş gibi farz ederdi; zira Dâvûd et-Ta'î, Ebû Hanîfe'nin tilmizi idi. Dâvûd et—Tâ'î, kendi akranı bilginler arasında oturur ve hiçbir mes'ele hakkında konuşmazdı. Nefsi tam bir yıl bu huya iyice alışınca, evinde oturdu ve uzleti tercih etti. Ömer b. Abdilâziz mektup yazdığı vakit,

sözleri hoşuna giderse (Kendisine gurur ve böbürlenme gelir korkusu ile) mektubu yırtardı ve onun (Söz ve üslûbunu) değiştirirdi.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. Ona da Abdullâh b. Muhammed er–Râzî, ona da Ebu'l–Abbâs Muhammed b. İshak es–Sarrâc anlatmış. O da Ahmed b. el–Feth'den, o da Bişr b. el–Hâris'den duymuş. Bişr b. el–Hâris demiş ki, sözün seni böbürlendirdiği vakit, sus, susman seni böbürlendirdiği vakit ise, konuş. Selh b. Abdillâh ta demiş ki, halveti kendisine lüzumlu kılmayan kimsenin susması, sağlam olmaz., susmayı nefsine lüzumlu kılmayan bir kimsenin de tövbesi sağlam olmaz. Ebû Bekr el–Fârisî demiş ki, vatanı sükût olmayan (382) mânâsız sözler içinde bulunur. Eğer susarsa, sâdece dili ile değil, kalbi ve diğer bütün uzuvları ile susmalıdır. Çünkü susma sâdece dile mahsus değildir. Sûfilerden bazısı da dedi ki, sükûtu ganimet bilmeyen kimse, konuştuğu vakit saçmalar.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Abdillâh b. Şâdân'dan, o da Mimşâd ed–Dineverî'den duymuş. Mimşâd ed–Dineverî demiş ki, filozoflar (Hakîmler) hikmeti, susma ve düşünme ile tevârüs ettiler. Ebû bekr el–Fârisî'den: "Kalbin (Sırrın) susması nedir diye sordular. O da: "Kalbin susması, geçmiş ve gelecekle uğraşmayı bırakmadır" diye cevap verdi. Yine o demiş ki, kul, kasd ettiği ve söylenmesi gereken şey hakkında konuşursa, tam sükûtun târifi içindedir" (383) Mu'âz b. Cebel'den rivayed edilmiştir, demiş ki, halkla az, yüce rabbinle çok konuş. Belki bu suretle kalbin yüce Tanrı'yı görür. Zu'n–Nûni'l–Mısrî'den: "İnsanlardan nefsini en çok koruyan kimdir?" diye soruldu, o da: "Diline en çok hâkim olandır" diye cevap verdi. İbn Mes'ud demiş ki, dilden daha çok hapsedilmeye hak kazanan birşey yoktur. (354) Alî b. Bekkâr demiş ki, yüce Tanrı her şey (Her

uzuv)için iki kapı, dil için ise, dört kapı yaratmıştır.İki dudak iki kapı kanadı, dişler de iki kapı kanadıdır.Nakledilir ki, Ebû Bekir Sıddık, az söz söylemek için ağzında şu kadar yıl, bir taş tutardı. Denilir ki, Ebû Hamzet el–Bağdâdî güzel konuşurdu. Hâtiften bir ses ona: "Aferin! güzel konuşuyorsun. Geriye susman ve susmanı beğenmen kaldı" dedi. Bunun üzerine Ebû Hamzat el–Bağdadî ölünceye kadar konuşmadı ve bu hâlde bir haftadan az veya çok bir müddet sonra öldü.

Bazan susma, konuşana, bir hususta terbiyesini bozunca, kendisini terbiye etmek için gelir. Halkasına oturup da, kendisinden birşey sorulmadığı vakit, Şiblî: "Zulmettikleri sebebiyle haklarında azab vâki olur ve onlar bir söz söylemezler" (K., XXVII, 85) âyetini okurdu. Onlar da hiç konuşmazlardı. Bâzan da konuşanın susması gerektir; çünkü cemaat içinde konuşması, kendisinden daha iyi olan vardır.

Ben, İbn Semmâk'tan duydum. Diyordu ki, Şah el–Kirmânî ile Yahyâ b. Mu'âz arasında candan bir arkadaşlık vardı.Aynı şehir ikisini birleştirmişti.(355) Şah el–Kirmânî onun meclisinde bulunmazdı. Bunun sebebi kendisinden sorulduğunda: "Doğrusu budur" dedi. Halk, Şâh el–Kirmânî'ye, Yahyâ b. Mu'âz'ın meclisinde bulununcaya kadar ısrar etti. Şâh el–Kirmânî, Yahyâ b. Mu'âz'ın fark edemeyeceği bir köşede oturdu. Yahyâ b. Mu'âz söze başlayınca sustu ve sonra:"Burada konuşmaya benden daha iyi ve lâyık olan kim vardır?" dedi ve dili tutuldu.Bunun üzerine Şâh el–Kirmânî: "Size, doğrusu burada bulunmamamdır demedim mi?" dedi. Bâzan da mecliste hazır bulunanlar yüzünden konuşana susma gelir. Bu da mecliste konuşanın sözünü dinlemeye lâyık olmayan birinin bulunmasıdır. Yüce Tanrı lâyık olmayandan, konuşanın sözünü kıskanmak ve korumak maksadı ile konuşanın dilini tutar. Bâzan da konuşana gelen sükûtun sebebi,mecliste hazır bulu-

nanlardan birinin hâlinin yüce Tanrı tarafından bilinmiş olmasıdır. Tanrı, mecliste bulunan böyle bir kimsenin bu sözü dinleyince, kendisine kötülük olacağını ve kendinde olmayan bir hâlin, kendinde bulunduğu kuruntusuna kapılacağını,kendini gücü yetmeyecek bir yük altına sokacağını bildiği için, ya onu korumak, ya da hataya düşmekten alıkoymak üzere merhamet edip kulağını bu sözü dinlemekten korur. Bu yolun ululları demişler ki, bâzan mecliste konuşulan sözü dinlemeye ehil olmayan cinlerin bulunması da susmaya sebep olabilir. Çünkü sûfilerin meclisleri cin taifesi topluluğundan boş kalmaz.

Ben, üstad Ebû Ali ed—Dakkak'tan duydum. Diyordu ki,bir defasında Merv'de hastalandım.Nisabur'a dönmeyi arzu ediyordum. Rüyamda birisinin bana: "Bu şehirden çıkamazsın, çünkü cinlerden bir topluluk senin sözlerinden hoşlanıyor. Ve meclisinde bulunuyorlar.Bu yüzden sen burada kalıyorsun" dediğini gördüm. Hâkimlerin biri: "İnsan için bir dil ve söylenenden fazlasını görmek ve dinlemek için de, iki göz ve iki kulak yaratılmıştır" dedi. İbrâhim b. Edhem bir davete çağırıldı. Oturunca, orada bulunanlar başkalarını yermeye başladılar. Bunun üzerine o: "Bizce et ekmekten sonra yenir. Halbuki siz et yemekle başladınız" dedi. O bu sözü ile Yüce Tanrı'nın: "...biriniz ölü kardeşinin etini yemeği sever mi? Tiksindiniz değil mi?" (K., XII, 49) âyetine işaret etti. Sûfilerin bazısı: "Susma yumuşaklığın (hilmin) dilidir" dedi. Bazısı: "Konuşmayı öğrendiğin gibi susmayı da öğren". Söz sana yol gösteriyorsa, susma da seni korur" dedi. Denilmiştir ki, dilin iffeti, susmasıdır.Yine denilmiştir ki,dil yırtıcı hayvan gibidir, sen onu sıkıca bağlamazsan, o senin üzerine atılır. Ebû Hafs'dan: "Susma ve konuşma hâllerinden hangisi, velî için daha üstündür" diye sordular. O da: "Eğer konuşan , konuşma âfetinin ne olduğunu bilseydi, Nuh'

un ömrü kadar ömrü olsaydı yine de susardı. "Eğer susan, susma âfetinin ne olduğunu bilseydi, konuşsun diye, yüce Tanrı'dan Nuh'un ömrünün iki katını isterdi" dedi.

Denilir ki, halkın susması dilleri ile, âriflerin susması ise, kalpleri ile olur. Muhibblerin (Aşıkların) susması da sırlarının (Kalplerinin) hatrelerinden korunmakla olur. Sûfilerden birine: "Konuş" denildi. O da: "Dilim yok ki konuşayım" diye cevap verdi. Bunun üzerine kendisine: "O halde dinle" denildi. O da: "Ağzımda dinleyecek bir yer yok ki dinleyeyim" dedi. Onlardan biri: "Otuz yıl durdum, dilim sâdece kalbimi dinledi. Sonra otuz yıl daha durdum; bu sefer de kalbim sâdece dilimi dinledi", dedi. Onlardan biri de: "Eğer dilin susarsa, kalbinin sözünden kurtulmazsın ve eğer çürürsen, nefsinin sözünden kurtulmazsın. Ne kadar çalışıp çabalasan da ruhun seninle konuşmaz: çünkü o sır saklayıcıdır" dedi. Denilir ki câhilin dili, ölümünün anahtarıdır (Yani ölümüne sebep olur). Denilir ki, âşık sustuğu vakit, yok olur, ârif sustuğu vakit ise, istediğine kavuşur.

Ben, Muhammed b. el-Huseyn'den duydum. O da Abdullâh b. Muhammed er—Râzî'den, o da Muhammed b. Nasr es—Sâig'den, o da Mardavayh es-Sâig'den o da Fudeyl b. İyâz'dan duymuş. Fudeyl b. İyaz demiş ki, kim sözünü amelden (356) saysa, muhtaç olduğu yerin dışında sözü olur. (357)

HAVF BÂBI

Yüce Tanrı. "Korkarak ve umarak rablerini çağırırlar" (K., XXXII, 16) buyurmuştur.

Bize Ebû Bekr Ahmed b. Âhdûs el—Hîrî el—Adl anlattı. Ona da Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Delaveyh ed—Dakkak, onlara da Muhammed b. Yezîd, onlara da Amir b. Abi'l—Furât, onlara da el—Mas'ûdî an-

latmış. O da Muhammed b. Abdirrahmân'dan, o da İsâ b. Talha'dan, o da Ebû Hureyre'den nakletmiş. Ebû Hureyre demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) dedi ki, yüce Tanrı'nın korkusu ile ağlayan kimse, tekrar süt memeye girinceye kadar (Yani hiçbir vakit) cehenneme girmez ve Tanrı yolunda (Savaşan kulun) burnunun deliklerinde cehennem tozu ile dumanı asla toplanmaz.

Bize, Ebû Nu'aym Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim el–Mahracânî anlattı. Onlara da Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. el–Huseyn b. el–Şerefî, onlara da Abdullah b. Hâşim, onlara da Yahya b. Saîd al–Kattan onlara da Şa'bat, onlara da Katâde anlatmış.O da Enes'den nakletmiş. Enes demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) dedi ki, eğer siz benim bildiğim şeyi bilse idiniz, az güler, çok ağlardınız. Ben (Kuşeyrî) diyorum ki, havf gelecek ile ilgili bir mâna taşır. Çünkü ancak hoşa gitmeyen birşeyin gelmesinden ve sevilenin kaybolmasından korkulur. Korku ancak gelecekte olacak birşey için olur. Hâlde mevcud olan birşey için böyle birşey olmaz, korkunun da onunla ilgisi yoktur. Yüce Tanrı'dan korkma, Tanrı'nın, ya dünyada, ya da ahirette insanı cezalandırmasından korkmadır. Her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı, kullarına kendinden korkmayı farz kılmıştır. Nitekim yüce Tanrı: "Eğer inananlardansanız benden korkun" (K., III, 175), "... ve artık benden korkun" (K., XVI, 51) buyurmuş ve müminleri övmüş ve: 'Herşeye gücü yeten rabblerinden korkarlar" (K., XVI, 50) buyurmuştur.

Ben, Ebû Alî ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, korkunun mertebeleri vardır: Havf, haşyet ve heybet. Havf (Korku) imanın şart ve muktezasındandır. Nitekim yüce Tanrı: "Eğer müminseniz benden korkun" (K., III, 175) buyurmuştur. Haşyet, ilmin şartından-

dır. Nitekim yüce Tanrı: "Tanrı'dan ancak kullarının bilgili olanları (Tanrı'nın sıfat ve işlerini bilenler) korkar" (K., XXXV, 28) buyurmuştur. Heybet ise, marifetin şartındandır. Nitekim yüce Tanrı: "Tanrı, kendisinden sakınmanızı emretmektedir" (K., III, 28) buyurmuştur.

Ben, Ebû Abdirrâhmân es–Sulemî'den duydum.O da Muhammed b.Ali el–Hîrî'den,o da Mahfûz'den, o da Ebû Hafs'den duymuş. Ebû Hafs demiş ki, havf Tanrı'nın kamçısıdır. O, bununla kapısından kaçanları yola getirir. Ebu'l–Kasım el–Hakîm de: "Havf iki türlüdür; rahbet ve haşyet. Rahbet, sahibi korktuğu vakit, kaçmaya; haşyet sahibi ise, rabbe sığınır.

Kuşeyrî (Tanrı rahmet etsin) dedi ki, reheb ve hereb, cezb ve cebz fiilleri gibi aynı mânâdadır denilse yanlış olmaz. Rahbet sahibi, kaçınca isteğinin gerektirdiği şeye sürüklenir. Tıpkı hevâ ve hevesine uyan çok korkaklar (Râhibler)gibi. Fakat ilim gemi ile heva ve hevesten alıkonulup, şerîatin gerektirdiği ile kaim olmaları haşyettir.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdullâh b. Muhammed er–Râzî'den, o da Ebû Osman'dan, o da Ebû Hafs'dan duymuş. Ebû Hafs demiş ki, havf kalbin kandilidir. Kalp, içindeki iyi ve kötüyü onunla görür.

Ben, üstad Ebû Ali ed–Dakkak'tan duydum. Diyordu ki, havf, nefsini bu gün yarın ile avutmandır. (358)

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu'l–Kasım ed–Dimaşkî'den, o da Ebû Ömer ed–Dimaşkî demiş ki, korkan (Hâ'if), şeytandan çok nefsinden korkandır. İbn el–Calâ'da, korkan (Hâif) korkulacak şeylerin kendisine emin olduğu kimsedir (359) Ağlayıp gözlerini silen değil, kıyamette cezalanmasına sebep olmaktan korktuğu şeyi terk eden adam, Tanrı'dan korkandır. Fudeyl'e: "Neyimiz var da biz Tanrı'

dan korkanı görmüyoruz" denildi. O da: "Eğer siz Tanrı'dan korkan olsaydınız, Tanrı'dan korkanları görürdünüz" diye cevap verdi. Zira Tanrı'dan korkanı, ancak Tanrı'dan korkanlar görür. Çocuğu ölen kadın,kendi gibi olanı görmek ister. Yahyâ b. Mu'âz demiş ki, miskin Ademoğlu fakirlikten korktuğu gibi,cehennemden korksaydı, cennete giderdi. Şâh el–Kirmânî dedi ki, korkunun alâmeti, dâimi bir hüzündür. Ebu'l–Kasım el–Hakîm de: "Kim birşeyden korkarsa, o şeyden kaçar, fakat kim aziz ve celil olan Tanrı'dan korkarsa, O'na kaçar" demiş. Zu'n–Nun'l–Mısrı'den (Tanrı rahmet etsin): "Korku yolu, kula ne zaman kolaylaşır" diye soruldu. O da: "Nefsini, hastalığının uzamasından korkarak herşeyi kullanmaktan çekinen hasta yerine koyduğu zaman" diye cevap verdi. Mu'âz b. Cebel demiş ki, mü'minin cehennem köprüsünü geçip Sıratı arkasında bırakmadıkça kalbi tatmin edilmiş ve korkusu dinmiş olmaz. Bişr el–Hâfî demiş ki, korku bir hükümdardır, o ancak Tanrı'dan korkan bir kimsenin kalbinde yerleşir. Ebu'l–Osmân el–Hîrî ise: "Korkanın, korkusundaki ayıbı, ondaki sükûnudur (360) çünkü bu gizli bir iştir" demiş. El–Vâsıtî demiş ki, havf (Korku)Tanrı ile kul arasında bir perdedir.Bu sözde şüphe vardır. (361) Bunun mânâsı şudur: Tanrı'dan korkan kimse, ikinci vaktin yani gelecek zamanın gözetleyicisidir.Halbuki İbn el–vak'ler (An için yaşayan sûfiler) ise, gelecek ile ilgilenmezler. Ebrârın iyilikleri, mukarebbînin kötülükleri ayarındadır.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Alî el–Nihâvendî'den, o da İbrahim b. Fâtek'ten, o da en–Nûrî'den, duymuş. En Nûrî:"Korkan, rabbinden rabbine kaçar" demiş. Sûfilerden bazısı da: "Havfın alâmeti, gayp kapısındaki şaşkınlıktır" demişler.

Ben. Ebû Abdillâh es–Sûfî'den duydum.O da, Ali

b. İbrâhîm el–Ukberî'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd'den: "Havf nedir?" diye sorulmuş, o da: "Havf, nefes boruları ile cezayı beklemedir" (362) diye cevap vermiş.

Ben, şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Hüseyn b. Ahmed es–Seffâr'dan, o da Muhammed b. el–Museyyib'den, o da Hâşim b. Hâlid'den o da Ebû Süleymân ed–Dârânî'den duymuş. Ebû Süleyman ed–Dârânî demiş ki, Tanrı korkusu, ancak harap olması ile bir kalpten ayrıldı.

Ben, yine Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Abdullâh b. Muhammed b. Abdirrâhmân' dan, o da Ebû Osman'dan duymuş. Ebû Osman demiş ki, gerçekten Tanrı'dan korku,iç ve dış günahlardan çekinmektir. Zu'n–Nûn da: "Halk, kendilerinden Tanrı korkusu ayrılmadıkça, yol üzerindedirler. Tanrı korkusu kendilerinden gidince yollarını sapıtırlar" dedi. Hâtim el–Asemm: "Herşeyin bir süsü vardır. İbadetin süsü de Tanrı'dan korkudur. Korkunun alâmeti ise, ümit etmeyi eksiltmektir" demş. Bir adam Bişr el–Hâfî'ye: "Seni ölümden korkar görüyorum"dedi. Bunun üzerine o da: "Aziz ve celil olanTanrı'ya gitmek çok güçtür" diye cevap verdi.

Ben, üstad Ebû Alî ed–Dakkak'tan duydum. Diyordu ki, hastalığında hal ve hatırını sormak üzere İmam Ebû Bekr b. Fûrek'e gittim. Beni görünce gözlerinden yaş aktı. Ona: "Şüphesiz yüce Tanrı sana âfiyet ve şifa verir" dedim. O da: "Ölümden korktuğumu sanma. Ben sâdece ölümün ötesinde olan şeyden korkuyorum" dedi.

Bize, Ali b. Ahmed el–Ahvâzî anlattı. Ona da Ahmed b. Ubeyd, ona da Muhammed b. Osmân, ona da el–Kasım b. Muhammed, ona da Yahyâ b. Yemân anlatmış. O da Mâlik b. Magul'den, o da Abdurrahmân b. Sa'îd b. Mevhib'den, o da A'işe (Tanrı ondan razı ol-

sun)'den nakletmiş. A'işe demiş ki, Peygamber'e: "Ey Tanrı'nın elçisi! Onlar öyle kişilerdir ki, verecekleri ne ise, verirler ve yürekleri korku ile doludur" (K., XXIII, 60) âyetinde kalpleri korku ile dolu olanlar, hırsızlık eden, zina işleyen ve şarap içenler midir?" Diye sordum. O da: "Hayır, oruç tutup, namaz kılıp ve sadaka verip de bunların kabul edilmeyeceğinden korkanlardır" diye buyurdular. İbn el–Mübârek ise: "Korkuyu hareket getiren ve hatta kalpte yerleşen, gizlide ve açıkta murakabeye devamdır" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. el–Hasan'dan, o da Ebu'l–Kasım b. Abî Mûsâ'dan, o da Muhammed b. Ahmed'den duymuş. Muhammed b. Ahmed demiş ki, Ali er–Râzî, bu sözü İbn el–Mübârek'ten duyduğunu bize anlattı.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da İbrâhîm b. Şaybân'dan duymuş. İbrâhim b. Şaybân demiş ki, Tanrı korkusu kalbe yerleşince, ondaki şehvet yerlerini yakar, ondan dünyaya olan isteği uzaklaştırır.Denilir ki,korku (Tanrı) hükümlerinin yollarını bilme kuvvetidir" (363) Korku, rabbin celâlinden kalbin harekete gelmesidir. Ebû Süleymân ed–Dârânî demiş ki, kalbe gerekli olan Tanrı korkusundan başka şeyin kendisine galebe çalmamasıdır: zira kalbe reca galebe çalarsa, kalb bozulur. Sonra da: "Ey Ahmed! sûfiler korku ile yükseldiler, korkuyu kaybetselerdi, aşağı inerlerdi" dedi. El–Vâsıtî: "Havf ve reca, nefisleri bönlüklerine gitmekten alıkoyan iki yulardır" dedi. Yine o: "Hak kalblerde gözükünce, onlarda recaya ve havfa ait bir fazla kalmaz" (364) dedi.

Üstad Ebu'l–Kasım el–Kuşeyrî diyor ki, bu sözde şüphe ve güçlük vardır. Mânâsı, hakkın şâhitleri sırların kökünü kazıyınca,onları hükmü altına alır ve onlarda sözü anmak için bir yol bırakmaz. Havf ve reca beşerî hükümler ile duymanın kalmasına bağlı oldukları

için baki kalmaz. Huseyn b. Mansûr demiş ki, kim aziz ve celil olan Tanrı'dan başka birşeyden korkar veya ondan başkasından birşey beklerse, Tanrı herşeyin kapılarını onun üzerine kapar ve korkuyu ona musallat eder, kalbini de yetmiş perde ile örter ki, bu perdelerin en aşağısı şüphedir. Akibetlerini düşünmek ve hâllerinin değişmesinden korkmak sûfilerin korkularını artıran şeylerdendir. Yüce Tanrı: "De ki, amelleri bakımından en çok zarar edenleri size haber verelim mi? Onlar dünya hayatındaki çalışmaları kaybolanlardır. Halbuki onlar kendilerini, güzel ve beğenilen bir iş yapmış zannederler" (K., XVIII, 103–104) buyurmuştur. Hâlinde kendisine imrenilen çok kimse vardır ki, hâli kendi üzerine tersine döner, kötü ve çirkin amellerin karışmasına tutulur, ünsü vahşete ve huzuru gaybete döner. Üstad Ebû Alî ed–Dakkak (Tanrı rahmet etsin) sık sık şu şiiri okurdu:

"Kaderin getirdiği kötü şeyden korkmadan güzel oldukları vakit, günleri iyi zannettim.

"Ve geceler seninle barıştı, sen de onlara aldandın. Halbuki berrak gecelerde bazan bulut peyda olur."

Ben,Mansûr b.Halef el–Mağribî'den duydum.Diyordu ki, iki adam iradette uzun zaman arkadaşlık ettiler. Sonra ikisinden biri seyahate çıktı ve arkadaşından ayrıldı. Üzerinden uzun bir zaman geçti. Arkadaşı ondan bir haber almadı. Birdenbire, sonunda gazilerle birlikte Rum askeri ile çarpıştı. Bir de ne görsün, baştan aşağı zırha bürünmüş bir adam savaşmak üzere müslümanlara karşı çıktı. Müslüman yiğitlerinden biri de onu karşıladı. Rum müslümanı öldürdü. Sonra bir başkası karşı çıktı, onu da öldürdü. Bir üçüncüsü de çıktı, onu da öldürdü. Sonra ona karşı bir sûfi çıktı ve ikisi vuruştular. Rum yüzündeki örtüyü açınca, bir de ne görsün yıllar-

ca iradet ve ibadette arkadaşlık ettikleri arkadaşı değil mi? Ona: "Ne haber? dedi. O da islâm dininden döndüğünü, rumlara karıştığını, çocuk ve servet sahibi olduğunu söyledi. Bunun üzerine sûfi ona: "Sen Kur'an'ı birçok kıraatlerde okuyordun" dedi. Kâfir: "Hayır ondan bir harf bile hatırlamıyorum" dedi. Bunun üzerine sûfi: "Yapma, dön" dedi. Kâfir: "Hayır yapamam, onların içinde bir mevkiim ve servetim var. Sen git, yoksa onlara yaptığımı sana da yaparım"dedi. Sufı: "Müslümanlardan üç kişiyi öldürdüğünü ve gitmek hususunda sende bir utanma olmadığını biliyorum. Sen git ve ben sana dönüp gidinceye kadar mühlet veririm" dedi.Bunun üzerine adam geri döndü.Sûfi onu takip edip, mızrakladı ve öldürdü. O adam bu kadar mücahade ve bu kadar riyazete katlandıktan sonra hıristiyan olarak öldürüldü. Denildi ki, İblis'e gözüken şey Cebrâil ve Mikâ'îl'e gözükünce, uzun zaman ağlamaya başladılar. Bunun üzerine yüce Tanrı'dan her ikisine: "Neyiniz var da, gece-gündüz ağlıyorsunuz" diye vahiy geldi.Onlar da: "Ey rabbimiz! senin hilenden emin değiliz" dediler. Bunun üzerine yüce Tanrı da: "Böyle olunuz.Benim hilemden emin olmayınız" dedi. Serî es–Sakatî' den nakledilir: Demiş ki, cezadan korktuğum için kararmasından korkarak her gün kaç kere burnuna bakıyorum. Ebû Hafs da dedi ki, kırk yıldan beridir,nefsim hakkındaki inancım, yüce Tanrı'nın gazap gözü ile baktığı merkezindedir ve amellerim de bunu göstermektedir. Hâtim el–Asamm: "İyi bir yer ile aldanma; zira cennetten daha iyi bir yer yoktur. Böyle iken Adem (Selâm üzerine olsun) cennette uğradığı şeye, cennetten daha iyi bir yer yoktur. Böyle iken Adem (Selâm üzerine olsun) cennette uğradığı şeye, cennette uğradı ve ibadetin çokluğuna da aldanma; zira şeytan uzun ibadetten sonra, uğradığına uğradı. İlmin çokluğu ile de aldanma; zira Bel'am Tanrı'nın yüce ismi (İsmu'l–a'

zam) ni iyi biliyordu, onun uğradığına bak. (365) Sâlih kişileri görmekle aldanma; değer bakımından kendisinden daha büyük bir şahıs olmadığı halde yakınları ve düşmanları Mustafa'nın (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) yüzünü görmekten bir fayda elde etmedi. Bir gün İbn el–Mübârek müridlerinin yanına geldi ve: "Ben dün, aziz ve celil olan Tanrı'dan cenneti istemeye cür'et ettim" dedi. Rivayet edildi ki İsâ (Selâm üzerine olsun) bir gün İsrail oğulları dini bütün kişilerinden biri ile birlikte çıktı. Kendilerini, İsrail oğulları içinde kötülüğü ile tanınmış bir günâhkâr takip etti. Bu günahkâr adam onlardan ayrı olarak kalbi kırık bir vaziyette oturdu ve her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'ya: "Ey Tanrım! Beni affet, bağışla!" diye dua etti. İsâ'nın yanında bulunan sâlih kişi de: "Ey Tanrım! yarın (Kıyamette) benimle bu adamı biraraya getirme"diye duada bulundu. Bunun üzerine yüce Tanrı'dan İsâ'ya (Selâm üzerine olsun): "Ben her ikisinin de duasını kabul ettim, bu sâlih kişiyi reddettim ve bu suçlu kulu bağışladım" diye vahy geldi.

Zu'n–Nûni'l–Mısrî: "Çok iyi bilene (Mecnûna) niçin sana Mecnûn (Deli) denildi dedim." O da: "Ondan (Tanrı'dan) menedilmem uzayınca, onun ayrılığından korktuğum için deli (Mecnûn) oldum"dedi. Nitekim bu mânada şu şiiri söylemişlerdir:

"Bende olan taşta olsaydı, taşı eritirdi; böyle olunca çamurdan yaratılmış olan onu nasıl yüklenir?"

Sûfilerden biri: "Ben bu ümmet içinde, İbn Sîrin'den daha reca sahibi ve kendi nefsinden korkan bir kimse görmedim" dedi. Denildi ki, Sufyân es–Servî hastalandı. Hastalığını gösteren şey (İdrar) doktora gösterildi. Doktor: "Bu, korkunun ciğerini parçaladığı bir adamdır" dedi, sonra geldi, onun nabzını yokladı ve: "Dini bütün müslümanlar içinde böyle bir adam tanımadım"

dedi. Şiblî'den: "Güneş, batacağı zaman niçin sararır" diye soruldu. O da: "Çünkü o, tamam olmak mekânından ayrıldı. Bu tamam olan mekân korkusu ile sarardı. (366) Mü'min de böyledir. Dünyadan çıkması yaklaştığı vakit rengi sararır, çünkü o makamdan korkar. Güneş doğunca dünyaya aydınlık verici olarak doğar. Aynı şekilde mü'min de mezarından dirildiği vakit, yüzü etrafı aydınlatıcı bir şekilde çıkar" dedi. Ahmed b. Hanbel'den nakledilmiştir, demiş ki, Tanrı'dan, bana korkudan bir kapı açmasını istedim. O da açtı, aklımı kaybedeceğimden korktum. Bunun üzerine: "Ey Tanrım! Bana gücüm yeteceği kadar ver" (367) dedim. Böylece bu hâl benden gitti.

RECA BÂBI (368)

Yüce Tanrı: "Tanrı'nın likasını isteyen kimseye söyle, Tanrı'nın tayin ettiği ecel gelecektir ve o işitir ve bilir" (K.,V, 29) buyurmuştur.

Bize, Ebu'l–Hasan Ali b. Ahmed el–Ahvâzî bildirdi. Ona Ahmed b. Ubayd es–Saffâr, ona da Amr b. Müslim es–Sakafî, ona da el–Hasan b. Hâlid, ona da el–Alâ' b. Zeyd haber vermiş. el–Alâ' b. Zeyd demiş ki, Mâlik b. Dinâr'ın yanına girdim. Yanında Şahr b. Havşab'ı gördüm. Yanından çıkınca Şahr'a: "Tanrı sana acısın, Tanrı beni ve seni azıklandırsın" dedim.O da: "Evet" amcamın karısı Umm el–Derdâ bana anlattı.O da Ebû Derdâ'dan, o da Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun), o da Cebrâ'îl'den nakletmiş. Cebrâ'il demiş ki, azîz ve celîl olan rabbiniz, kulum sen bana ibadet ettikçe, benden ümitte bulundukça ve birşeyi bana ortak koşmadıkça, ben senden çıkan günahtan dolayı seni bağışlarım. Beni dünya dolusu hata ve günâhlarla karşılasan da, ben seni, o kadar bağışlama ile karşılar ve seni bağışlarım, kimseyi kayır-

mam buyurdu.

Bize, Ali b. Ahmed anlattı. Ona da Ahmed b.Ubeyd, ona da Bişr b. Musa, ona da Halef b. el–Velîd, ona da Mervân b. Mu'aviye el–Fizârî, ona da Ebû Sufyân Tarîf anlatmış. O da Abdullâh b. el–Hâris'ten, o da Enes b. Mâlik'ten nakletmiş. Enes b. Mâlik demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) dedi ki. Kıyamet gününde yüce Tanrı: "Kalbinde bir arpa tanesi kadar imânı olanı cehennemden çıkarın" diyor ve yine: "Kalbinde hardal tanesi kadar imânı olanı cehennemden çıkarın" diyor. Ve yine: "Kendi izzet ve celâlime yemin ederim ki, bir gece ve bir gündüzden bir an benden emin olanı, emin olmayan gibi yapmam" diyor.

Reca, gelecekte hâsıl olacak sevilen birşeye kalbin ilgisidir. Nitekim havf (Korku) da gelecekle ilgilidir.Aynı şekilde reca, gelecek zamanda ümit edilen birşey için hâsıl olur. Kalblerin dirliği ve daralması da reca iledir. Reca ile temenni (369) arasındaki fark temenninin kendi sahibine tembellik vermesi, cehit ve gayret yoluna sahibini sevk etmesidir. Hâlbuki reca sahibi temenni sahibinin aksinedir. (370) Buna göre, reca beğenilir, övülür, temenni ise, hastalıklıdır, beğenilmez. Reca hakkında konuştular: Şâh el–Kirmânî: "Recanın alâmeti, ibadetin güzelliğidir" (371) dedi. İbn Hubayk: "Reca üçtür: Birincisi iyilik yapıp kabulünü ümit eden adamın, ikincisi kötülük yapıp sonra tövbe eden ve bağışlanmasını ümit edenin, üçüncüsü günâhlarında ısrar eden ve bağışlanmayı ümit ederim diyen yalancının ümidi (Recası). Halbuki nefsini, kötülük işlemekle vasıflanmış olarak bilenin, korkusunun, recasından üstün olması lâzım gelir" dedi. Denildi ki, reca kerim ve çok seven Tanrı'nın cömertliğine güvenmedir. Yine denildi ki, reca, cemâl gözü ile celâli görmedir.Rece kalbin,rabbin lütuf ve ihsanına yakınlığıdır. Reca döneceğimiz yerin güzelliği ile kalbin sevinmesidir. Reca, yüce Tan-

rı'nın rahmetinin genişliğine bakmadır.

Ben, Şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Mansûr b. Abdillâh'dan, o da Ebû Alî er–Rudbârî'den duymuş. Ebû Alî er–Rudbârî diyormuş ki, havf ve reca, kuşun iki kanadı gibidir. Bu kanatlar birbirine eşit olduğu vakit, kuş ve uçuşu tamam olur. Onlardan biri eksik olduğu vakit ise, kuşun uçuşunda eksilme olur ve iki kanadı düşünce de kuş ölüme mahkûm olur.

Ben en–Nasrabadî'den duydum. O da İbn Ebi Hâtîm'den, o da Alî b. Şahmarzân'dan duymuş. Ali b. Şahmarzân demiş ki, Ahmed b. Asim el–Antakî dedi ki, kulda recanın alâmeti nedir diye soruldu. Ben de: "Tanrı'nın ihsanı kulu çevrelediği vakit, kula, Yüce Tanrı'nın dünyada nimetini ve ahirette de affını tamamlamasını ümit ederek şükür ilham edilmesidir" dedim. Ebû Abdillâh b. el–Hafîf: "Reca, Tanrının ihsanını bulma ile sevinmedir. Kalblerin rahatlaması, sevilip ümit beslenilenin (Tanrı'nın) keremini görmektir.

Ben, Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebû Osmân el–Magribî'den duymuş. Ebû Osmân el–Magribî diyormuş ki, nefsini recaya teşvik eden,işsiz güçsüz kalır. (372). Kim nefsini korkuya (Havfa) teşvik ederse, ümitsizliğe düşer. (373) Fakat kulun nefsini, bir kere havfa, bir kere recaya teşvik etmesi lâzımdır. (374)

Ben, yine Ebû Abdrrahman es–Sulemî'den duydum. Ona da Ebu'l–Abbâs el–Bağdâdî, ona da Hasan b.Safvân, ona da İbn Ebi'd–Dünyâ nakletmiş. İbn Ebi'd–Dünyâ demiş ki, Bekr b. Selîm es–Savvaf'tan duydum, dedi ki, öleceği günün akşamında Mâlik b. Enes'in yanına gittik. Ona: "Ey Ebû Abdillâh! Kendini nasıl buluyorsun?" diye sorduk. O da: "Size ne söyleyeceğimi bilmiyorum.Şu kadar var ki, siz, Tanrı'nın affından, sizin için hesabınızda olmayan şeyi gözlerinizle görecek-

siniz" dedi. Sonra çok geçmeden gözlerini yumduk . (Yani vefat etti). Yahya b. Mu'âz diyordu ki, az kalsın, benim sana olan günahlarımla birlikte bulunan recam, sana olan amellerimle birlikte olan recama üstün gelecekti. Çünkü ben, kendimi amellerimin (İbadetlerimin) samimiyet üzere olduğuna itimad eder buluyorum ve afetle (Kibir ve riya ile) tanındığım hâlde, kendimi günahlar içinde senin affına güvenir buluyorum. Sen cömertlikle vasıflanmış olduğun hâlde, bu günâhları nasıl bağışlamazsın.

Canı çıkmak üzere iken Zu'n–Nûn ile konuşuyorlardı. Zu'n–Nûn: "Beni meşgul etmeyin; zira yüce Tanrı' nın bana olan lûtfundan dolayı hayretteyim" dedi. Yahyâ b. Mu'âz da: "Ey Tanrım!kalbimdeki en güzel yeri (Ata) sana olan ümidim (Recam),dilimdeki en tatlı söz seni övmem, benim için en sevilen anlar, sana ulaşacağım andır" diyordu. Bazı tefsirlerde anlatılmıştır: Tanrı'nın elçisi (Peygamber) Beni Şeybe kapısından eshâbın yanına geldi. Onları güler bir hâlde buldu ve kendilerine: "Az güler, çok ağlardınız, bildiğimi bilseydiniz, güler miydiniz? dedi. Ve sonra gitti ve tekrar geri döndü ve: "Bana Cebrâ'il (Selâm üzerine olsun) geldi ve yüce Tanrı'nın: "Kullarıma, benim çok bağışlayıcı ve merhametli olduğumu haber ver" (K., XV, 49) âyetini getirdi" dedi.

Ebu'l–Hasan Ali b.Ahmed el–Ahvâzî anlattı. Ona da Ebu'l–Hasan es–Saffâr, ona da Abbâs b. Temîm, ona da Yahyâ b. Eyyûb, ona da Müslim b. Sâlim, ona da Hârica b. Mus'ab anlatmış. O da Zeyd b. Eslem'den, o da Atâ b. Yassâr'dan, o da A'işe'den nakletmiş.A'işe demiş ki, Tanrı'nın elçisinden (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) duydum, diyordu ki, yüce Tanrı,rahmeti ile kendilerine yakîn olduğu hâlde, kullarının ümitsizliğine güler. Bunun üzerine ben: "Ey Tanrı'nın elçisi! Babam ve annem sana feda olsun, azîz ve celîl

olan Tanrı güler mi?" Dedim. Peygamber de: "Nefsim kudretinin elinde olan zata (Tanrı'ya) yemin ederim ki, güler" dedi. Ben: "Güldüğü vakit, bizi hayırdan mahrum etmez" diyorum. Biliniz ki, gülmek yüce Tanrı'nın vasfında, fiilinin sıfatlarındandır ki faziletini göstermekten ibarettir. Nitekim dünya nebatlarla güldü (Yani yeşerdi) denilir. Böyle olunca Tanrı'nın, kullarının ümitsizliğine gülmesi, kendisi için onların beklemesinin iki katı olan lûtuf ve ihsanının doğruluğunu göstermekten ibarettir. Denilir ki, bir mecûsî, İbrâhim'e (Selâm üzerine olsun) misafir olmak istedi. İbrâhim ona: "Eğer dinimize girersen, seni misafir ederim" dedi. Mecûsî: "Ben senin dinine girince, senin için benim üzerime hangi minnet olur?" dedi ve gitti. Bunun üzerine Tanrı tarafından İbrâhim'e: "Ey İbrâhim! Sen ona, ancak dinini değiştirmek şartı ile yemek verecektin.Halbuki biz yetmiş yıldanberidir, kâfirlik üzere bulunan o adama yemek veriyoruz, onu bir gece misafir etseydin ne olurdu" diye vahy geldi. İbrâhim (Selâm üzerine olsun) mecûsînin arkasından gitti, alıp misafir etti. Mecûsî: "Bunda sana gözüken sebep ne idi" diye sordu. İbrâhim de bunu kendisine anlattı. Bunun üzerine mecûsî: "Tanrı bana böyle mi muamele eder?" diye sordu.Sonra da: "Bana dinini göster"dedi ve onun dinine girdi.

Ben, Ebû Ali ed—Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, üstad Ebû Sahl es—Sa'lûkî,Ebû Sahl el—Zaccâc'ı rüyasında gördü. Ebû Sahl ez—Zaccâc: "Ebedî va'îde kani idi. (375) Es—Se'lûkî ona: "Nasılsın" diye sordu. O da: "Biz işi kurduğumuzdan daha kolay bulduk" dedi.

Ben, Ebû Bekr b. İşkîb'den duydum. Diyordu ki, Ebû Sahl es—Se'lûkî'yi anlatılamayacak derecede güzel bir görünüş içinde rüyada gördüm. Ona: "Ey üstad! buna ne ile kavuştun" diye sordum. O da: "Tanrı hakkındaki iyi zannımla" diye cevap verdi. Mâlik b. Dinar rüyada görüldü. Kendisine: "Tanrı sana ne yaptı" diye so-

ruldu. O da: "Tanrı'ya çok günah ile geldim. Yüce Tanrı hakkındaki iyi zannım, günahlarımı sildi" dedi.

Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) rivayet dilmiştir. Peygamber demiş ki, azîz ve celîl olan Tanrı: "Ben kulumun, benim hakkımdaki iyi zannı yanında ve onunlayım. Beni andığı vakit, nefsinde anarsa, ben de onu nefsimde anarım ve kalabalıkta anarsa, ben de onu beni içinde andığı kalabalıktan daha iyi bir kalabalıkta anarım. Bana bir karış yaklaşsa, ben ona bir zîra yaklaşırım, bir zîra yaklaşsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer o bana yürüyerek gelse, ben ona koşarak gelirim" diyor. Bunu bize, Ebû Nu'aym Abdu'l--Melik b. el-Huseyn el-İsferâ'inî anlattı.Ona da Ya'kub b. İshâk, ona da Alî b. Harb, ona da Ebû Mu'aviye Muhammed b. Ubeyd anlatmış. O da el-A'maş'ten, o da Ebû Sâlih'en, o da Ebû Hureyre'den (Tanrı ondan râzı olsun) nakletmiş. Ebû Hureyre demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) bunu söylüyordu.

Denilir ki, İbn el-Mübârek, bir defasında iri yarı bir mecûsî ile vuruşuyordu. Yabancının namaz vakti geldi, İbn el-Mübârek'ten mühlet istedi. O da verdi. Adam güneşe secde edince, İbn el-Mübârek kılıcı ile ona vurmak istedi. Bu sırada gökten: "Ahdinize vefa edin.Ahd eden ahdinden sorumludur" (K., XVII, 34) denildiğini duydu ve vurmaktan vazgeçti. Mecûsî kurtulunca, İbn el-Mübârek'e: "Karar verdiğinden niçin vazgeçtin?" dedi. O da duyduğunu ona anlattı. Bunun üzerine mecûsî: "Evet, ne güzel rabdir o ki, düşmanı için dostuna sitemde bulunur" dedi ve müslüman oldu. İslâmlığı da tam oldu. Tanrı kullarını, kendi zâtını gafûr (Günahları çok bağışlayıcı) ve örtücü diye adlandırdığı anda günaha düşürdü. Yine denildi ki, eğer günahları affetmem dese idi, bir müslüman asla günah işlemezdi. Nitekim o. "Tanrı kendisine ortak koşulmasını affetmez" (K.,IV,

116) buyurduğu için bir müslüman asla ona ortak koşmadı. Fakat: "Bundan başkasını dilediğine bağışlar" (K., IV, 116) dediği için, halk Tanrı'nın mağfiretine göz koydu.

İbrâhim b. Edhem'den nakledilmiştir. Demiş ki, uzun zaman, benim için tavaf edilecek yerin boşalmasını bekliyordum. Karanlık bir gece idi. Şiddetli bir yağmur yağdı. Tavaf edilecek yer boşaldı. Tavaf esnasında: "Ey Tanrım! Beni günah işlemekten ve âsi olmaktan koru. Ey Tanrım! beni günah işlemekten ve asi olmaktan koru" diyordum. Hâtiften bir ses bana: "Ey İbn Edhem! Sen benden günah işlemekten korunmayı istedin. Bütün insanlar da aynı şeyi istiyor.Sâdece sizi günah işlemekten korursam,kime merhamet ederim" dedi.

Nakledilir ki, Ebu l–Abbâs b. Sureyc ölüm hastalığında rüyasında sanki kıyamet koptuğunu ve her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın: "Alimler neredeler" dediğini, kendisinin de: "Geldiler" diye cevap verdiğini ve sonra Tanrı'nın: "Bildiğiniz şeylerde nasıl amel ettiniz?" diye sorduğunu, bunun üzerine kendilerinin: "Ey Tanrı! Kusur ve kötülük işledik" dediklerini, Tanrı'nın bu cevaptan memnun değilmiş gibi sorusunu tekrar ettiğini ve başka bir cevap istediğini, bunun üzerine kendisinin: "Benim amel defterimde ortak koşmaklık yoktur" ve sen: "Bundan başkasını dilediğine bağışlar" (K., IV, 116) vaadinde bulundun dediğini, Tanrı'nın "Gidiniz, ben sizi bağışladım" buyurduğunu gördü. Ebu'l–Abbâs b. Sureyc, bu rüyadan üç gün sonra öldü.

Nakledilir ki, çok içki içen bir adam, yakın arkadaşlıklarından bir grubu topladı. Kendi kölesine dört dirhem verdi ve meclis için meyvalardan birşey satın almasını emretti. Köle Mansur b. Ammâr'ın meclisi kapısından geçti. Mansûr b. Ammâr fakir için birşey istiyor ve: "Kim kendisine dört dirhem verirse, ona dört dua

ederim" diyordu. Köle dört dirhemi ona verdi. Mansûr b. Ammâr: "Sana dua etmek için isteğin nedir?" diye sordu. Köle de: "Bir efendim var, ondan kurtulmak istiyorum" dedi. Köle anlattı ki, Mansûr b. Ammâr bana dua etti ve başka bir arzun yok mu diye sordu. Ben de: "Yüce Tanrı fakire verdiğim dirhemlere karşılık bana dirhem versin" dedim. Dua etti ve sonra: "Başka ne var?" diye sordu. Köle: "Tanrı efendime tövbe etmeyi nasip etsin" dedi. O da dua etti ve: "Başka?" diye sordu. Köle: "Yüce Tanrı beni, efendimi, seni ve efendimin arkadaşlarını bağışlasın" dedi. Mansûr dua etti. Sonra köle efendisine döndü. Efendisi: "Niçin geç kaldın?" diye sordu. Köle olanı anlattı. Efendisi: "Mansûr ne için dua etti?" dedi. O da: "Kendim için azad edilmeyi istedim" dedi. Efendi: "Git artık hürsün" dedi ve: "İkincisi neydi?" diye sordu. O da: "Dirhemler karşılığında, Tanrı bana dirhem versin, diye istedim" dedi. Efendi: "İşte sana dört bin dirhem" dedi ve: "Üçüncü neydi?"diye sordu. Köle de: "Tanrı'nın sana tövbe etmeyi sana nasip etmesini istedim"dedi. Efendi: "Yüce Tanrı'ya karşı günahlarımdan tövbe ettim" dedi ve: "Dördüncü neydi?" diye sordu. Köle de: "Yüce Tanrı'nın seni, beni, senin arkadaşlarını ve dua edeni bağışlamasını istedim" dedi. Efendi: "Bu benim için değildir" dedi. Efendi gece uyuyunca rüyasında sanki birinin kendisine: "Sen kendine düşeni yaptın. Benim, bana düşeni yapmayacağımı mı sanırsın? Seni, köleni, Mansûr b. Ammâr'ı ve seninle içki içenleri bağışladım" dediğini gördü.

Nakledilir ki, Rabbâh el–Kaysî birçok kereler hac etti. Bir gün oluğun altında durduğu hâlde: "Ey Tanrım! haclarımdan şunu şunu Tanrı'nın elçisine (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun), onun eshabına,onikisini babama ve arta kalanları da müslümanlara bağışladım" dedi ve kendisi için birşey alıkoymadı. Bunun

üzerine hâtiften: "Bize cömertlikte bulundu. Bunun için ben de seni anne ve babanı ve Hakka şehadet getireni mutlaka bağışlarım" diye bir ses duydu.

Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es–Sakafî'den rivayet edilmiştir. Demiş ki, üç erkek ve bir kadın tarafından taşınan bir cenaze gördüm ve kadının yerini aldım, mezarlığa gittik, namaz kıldık ve onu gömdük. Kadına: "Bu senin neyin oluyor?"diye sordum. O da: "Oğlumdu"dedi. Ben: "Komşunuz yok mu?" dedim. O da: "Evet var, ama onlar oğlumun işine ehemmiyet vermediler" dedi. Ben de:"Sebebi ne idi?" diye sordum.O da "Oğlum muhannes idi" dedi.Kadına acıdım alıp eve götürdüm, kendisine para, un ve elbise verdim. O gece uyudum. Rüyamda birinin üzerinde beyaz elbiseler bulunduğu hâlde bedir gecesindeki dolunay gibi geldiğini ve bana teşekkür ettiğini gördüm. Kendisine: "Sen kimsin?" diye sordum. O da: "Ben bugün sizin gömdüğünüz muhannesim. Azîz ve celîl olan Tanrım, insanların beni aşağılık görmeleri karşılığında bağışladı" dedi.

Ben, Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, Ebû Amr el–Bîkîndî bir gün bir sokaktan geçiyordu. Bir topluluğun, kötülüğünden dolayı bir genci mahalleden çıkarmak istediklerini ve bir kadının da ağladığını gördüm. Kadın için, annesidir dediler. Ebû Amr ona acıdı. Onun için topluluğa şefaatte bulundu ve: "Bu sefer için onu bana bağışlayınız. Tekrar kötülük ederse, siz bilirsiniz" dedi. Bunun üzerine genci ona bağışladılar. Ebû Amr gitti. Bir müddet sonra aynı sokaktan geçtiği vakit, aynı kapının arkasında ihtiyar bir kadının ağladığını duydu. Kendi kendine: "Belki genç tekrar kötülüğe döndü, bu sebeple mahalleden sürdüler" dedi. Ve kadının kapısını çaldı ve gencin durumunu sordu. Kadın çıkıp: "O öldü" dedi. Ebû Amr gencin durumunu tekrar sordu. Kadın da: "Oğlumun eceli yaklaşınca, ölümümü komşulara bildirme, zira ben onlara eziyet et-

tim.Onlar bana küfreder ve cenazemde bulunmazlar.Beni gömdüğün vakit, üzerinde bismillâh yazılı olan şu yüzüğümü de birlikte göm. Gömülmemden boşalınca, benim için aziz ve celil olan Tanrı'ya şefaatte bulun dedi. Vasiyetini yerine getirdim. Mezarının başından ayrıldığım vakit, oğlumun sesini duydum, bana: "Ey anne! git, ben bol bol kerem sahibi olan rabbime geldim" diyordu" diye anlattı. Nakledilir ki, Tanrı Davud'a (Selâm üzerine olsun): "Onlara de ki, ben onları kendilerinden bir fayda sağlamak için yaratmadım. Ben onları yalnız benden bir ümitte bulunsunlar (Faydalansınlar) diye yarattım" diye vahiyde bulundu.

Ben Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Abdillâh b. Şâzân'dan, o da Ebû Bekr el–Harb'den, o da İbrâhim el–Utruş'tan duymuş. El–Utruş diyormuş ki, Bağdad'da Ma'rûf el–Kerhî ile Dicle kenarında oturuyorduk. O sırada önümüzden bir sandal içinde def çalıp oynayan ve içen bir gençler topluluğu geçti. Biz Ma'rûf'a: "Onların açıkca yüce Tanrı'ya âsi olduklarını görmüyor musun? Onlara bedduada bulun" dedik. Ma'rûf elini kaldırdı ve: "Ey Tanrım! Onları dünyada sevindirdiğin gibi ahirette de sevindir" dedi. Bunun üzerine kendisine: "Biz senden onlara beddua etmeni istedik" dediler. O da: "Tanrı onları âhirette sevindirdiği vakit, dünyada da kendilerine tövbe nasip eder" dedi.

Ben, Ebu'l–Hasan Abdirrahman b. İbrâhim b. Muhammed el–Muzekkî'den duydum. Ona da Ebû Zekeriya Yahya b. Muhammed el–Edîb, ona da el–Fazl b. Sadaka, ona da Ebû Abdillâh el–Huseyn b. Abdillâh b. Sa'îd anlatmış. Ebû Abdillâh el–Huseyn b. Abdillâh demiş ki, Yahya b. Eksem el–Kaadî yakın arkadaşım idi ve o beni, ben de onu seviyorduk. Yahya öldü. Ben onu rüyamda görüp, kendisinden Tanrı'nın ona ne yaptığını sormak istiyordum. Bir gece onu rüyada gör-

düm. Kendisine: "Tanrı sana ne yaptı?" diye sordum.O da: "Tanrı beni bağışladı, şu kadar var ki, bana baş kakıcılıkta bulundu ve: "Ey Yahya sen dünyada beni başka şey (376) ile karıştırdın" dedi. Bunun üzerine ben de: " Ey Tanrım! ben Ebû Mu'âviye ed–Darîr'in bana anlattığı onun da el–A'maş'tan, onun da Ebû Salih' den, onun da Ebû Hureyre'den naklettiği şu hadîse güvendim: Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) seni zâtından naklettiğine göre, Sen: "Ak saçlı kimseye, cehennem ile eziyet vermekten utanırım,buyurmuşsun" dedim. Bunun üzerine Tanrı: "Ey Yahya! seni affettim, Peygamber doğru söyledi. Ancak sen dünyada benim sözüme muhalefet ettin" Buyurdu.

HÜZÜN BÖLÜMÜ (377)

Aziz ve celil olan Tanrı: "Bizden hüznü gideren Tanrı'ya hamd olsun." (K., XXXV, 34) buyurdu.

Bana, Alî b. Ahmed b. Abdân bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubayd bildirmiş. Ona da Ali b. Hubeyş, ona da Ahmed b. İsâ, ona da İbn Vehb, ona da Usame b. Zeyd el–Leysî, ona da Muhammed b. Amr b. Ata nakletmiş. Muhammed b. Amr da, Ata b. Yesâr'dan, o da Ebû Sa' îd el–Hudrî'den, o da Tanrı'nın elçisinden (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) duymuş. Peygamber: "İnanan bir kula kendisini üzen hastalık, dert, hüzün ve kederden, kötülüklerden birşey isabet etmez, ancak Tanrı onun günahlarını örter ve af eder" buyurmuştur. Hüzün kalbi gaflet derelerinde dağılmaktan alıkor. (378) Hüzün sülûk ehlinin vasıflarındandır.

Ben, üstad Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, hüzün sahibi, hüzünden mahrum kimsenin, Tanrı yolundan yıllarca kat edemediğini, bir ayda kat eder. Hadîste vardır: Şüphesiz, yüce Tanrı, her kederli (Hazîn) kalbi sever. Tevratta da: "Bir kulu sevdiği vakit,

onun kalbine bir ağlayıcı kadın kor. Ona kızdığı vakit ise, kalbine bir çalgı âleti koyar" (379) diye gelmiştir. Rivayet edilir ki Tanrı'nın elçisi (Selât ve selâm üzerine olsun) daima hüzünlü ve düşünceli idi. Bişr b. el–Hâris dedi ki, hüzün bir hükümdardır. Bir yere oturduğu vakit, başka bir kimsenin kendisi ile birlikte oturmasına razı olmaz. Denildi ki, içinde hüzün olmayınca, kalb harab olur, tıpkı içinde bir kimse oturmayan evin yıkılması gibi. Ebû Sa'îd el–Kureşî: "Hüznün gözyaşı gözü kör eder, sevincin gözyaşı ise, gözü kör etmez, karartır" dedi. Nitekim yüce Tanrı: "Ve hüznünden gözleri beyaz oldu. o hüznünü tutuyor ve göstermiyordu" (K., XII, 84) buyurdu. İbn el–Hafîf de dedi ki, hüzün, nefsi, sevinç ve eğlenceye yönelmekten alıkoymaktır. Rabi'atu'l–Adeviyye bir adamın: "Ey hüznüm gel" diye hasret çektiğini duydu. Ona: "Ah az hüzün, ah az hüzün, de; (Zira) eğer sen hüzünlü olsaydın, nefes almaya gücün kalmazdı" dedi. Sufyan b. Uyeyne dedi ki, eğer ümmetim içinde bir hüzünlü ağlasa idi, yüce Tanrı onun ağlaması ile bu ümmete acırdı. Davud et–Tâ'i çoğu zaman hüzünlü idi. Geceleyin: "Ey Tanrım! senin kaderin beni başka kederlerden mahrum bıraktı, uyku ile benim arama girdi. (380) Daima üzerinde felâketler tekrarlanan (Yani daima yeni bir felâkete maruz kalan)hüzünden nasıl teselli bulur" diyordu. Denilir ki, hüzün insanı yemekten, korku ise, günahlardan alıkoyar. Sûfilerden birine: "İnsanın hüznü ne ile bilinir?" diye soruldu. O da: "İnlemesinin çokluğu ile"diye cevap verdi. Serî es Sakatî:"Bütün insanların hüznünün bana gelmesini istedim" dedi.

İnsanlar hüzne dair konuştular ve hepsi de ahiret hüznünün makbul, dünya hüznünün ise, makbul olmadığını söylediler. Ancak Ebû Osman el–Hîrî bunu kabul etmedi ve: "İster âhiret, ister dünya hüznü olsun, hüzün günah sebebiyle olmadıkça mü'min için bir fazilet ve

fazlalıktır; çünkü o derecelerin yükselmesine tahsisi icap etmediği zaman, günahı silmeyi gerektirir. Ululardan birinden nakledilmiştir, o müritlerinden biri seyahata çıktığı vakit, hüzünlü birini gördüğün vakit benden selâm söyle diyordu.

Ben, üstad Ebû Ali ed—Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, sûfilerden biri batacağı sırada güneşe: "Sen bugün bir mahzunun üzerine doğdun mu?" derdi. Herkes Hasan el—Basrî'yi bir felâketten bahseder zannı ile görürdü. Vekî' dedi ki, Fudeyl ölünce, hüzün de o gün dünyadan gitti. Seleften biri: "Mü'minin amel defteri üzerinde iyiliklerden bulduğu en çok şey keder ve hüznüdür" dedi.

Ben Ebû Abdillâh eş—Şirâzî'den duydum. O da Ali b. Bekrân'dan, o da Muhammed b. Ali el—Mervezî'den, o da Ahmed b. Ebî Ravh'dan, o da babasından, o da Fudeyl b. İyaz'dan duydu. Fudeyl: "Selef herşeyin bir zekâtı vardır. Aklın zekâtı da uzun hüzündür diyordu" demiş.

Ben Ebû Abdirrahman es—Sulemî'den duydum. O da Muhammed b. Ahmed el—Ferrâ'dan, o da Ebu'l—Huseyn el—Verrak'dan duymuş. Ebu'l—Huseyn el—Verrak diyormuş ki, Ebû Osman el—Hîrî'den bir gün : "Hüzün nedir?" diye sordum. O da: "Kederli hüznü istemekten vazgeçmez. Hüznü aramaya çalış, sonra sor" dedi.

AÇLIK VE ŞEHVETİ TERK BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Sizi korkuya, açlığa yakalatırız" (K., II, 155) ve âyetin sonunda: "Sabredenleri müjdele"Buyuruyor ve açlığa sabredenleri güzel sevab ile müjdele" buyuruyor. Yine yüce Tanrı: "...ve kendileri muhtaç olsalar bile, onları kendi nefislerine tercih ederler" (K., LIX, 9) buyurdu.

Bana Ali b. Ahmed el–Ahvâzî haber verdi. Ona da Ahmed b. Ubayd es–Saffar, ona da Abdullâh b.Eyyûb, ona da Ebu'l–Velîd el–Teyâlisî, ona da Ebû Hâşim Sahib ez–Za'farânî, ona da Muhammed b. Abdillâh bildirmiş.Ona da Enes b. Mâlik anlattı.Enes b.Mâlik demiş ki, Fatıma (Tanrı ondan razı olsun)Tanrı'nın elçisi için bir ekmek parçası getirdi.Peygamber:"Bu ekmek parçası nedir?" dedi. Fâtıma: "Pişirdiğim ekmekten bir parçadır. Bu parçayı sana getirmeden yüreğim rahat etmedi" dedi.Peygamber: "Üç günden beri babanın ağzına giren ilk yemek budur" dedi. Rivayetlerin birinde Fâtıma (Tanrı ondan razı olsun) bir arpa ekmeği getirdi. denilmektedir. Bundan dolayı açlık sûfilerin vasıflarından ve mücahedenin esaslarından biri oldu. Zira sülûk erbabı, açlık ve yemekten sakınmak itiyadına derece derece ulaştı ve açlıkta hikmet kaynaklarını buldular. Bu hususta onlardan nakledilen çok hikâye vardır.

Ben Muhammed b. Ahmed b. Muhammed es–Sûfî' den duydum. O da Abdullâh b. Ali et–Temîmî'den, o da İbn Sâlim'den duymuş. İbn Sâlim demiş ki, aç kalmanın edebi, kulun ancak âdetinden kedinin kulağı kadar azaltmasıdır. (381) Denildi ki, Sahl b. Abdillâh ancak onbeş günde bir yemek yerdi. Ramazan bitinceye kadar yemek yemezdi. Her gece de iftarını sâdece su ile yapardı. Yahyâ b. Mu'az: "Eğer aç kalma sokakta satılsa, âhireti isteyenlere, pazara girdikleri vakit, ondan başkasını satın almak yakışmaz.

Bize, Muhammed b. Abdillâh b. Ubeydillâh bildirdi. Ona da Ali b. Huseyn el–Ferrecânî, ona da Ebû Muhammed Abdillâh b. Ahmed el–İstahrî Mekke'de (Tanrı onu korusun) anlatmış, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed el–İstahrî demiş ki, Sahl b. Abdillâh dedi ki, yüce Tanrı dünyayı yaratınca tokluğun içinde günah ve cehaleti, açlığın içinde ise, ilim ve hikmeti yarattı. Yahyâ b. Mu'âz: "Açlık mürid için bir temrin

(Riyazet), tövbe edenler için deneme, zâhitler için reis olma ve ârifler için ise, bir izzet ve şereftir" dedi.

Ben, üstad Ebû Ali ed—Dakkak'dan duydum, diyordu ki, bir mürid ululardan birinin meclisine girdi. O uluyu açlıktan ağlar gördü ve: "Ey Şeyh! niçin ağlıyorsun?" diye sordu. Şeyh de "Açım, açlıktan ağlıyorum" dedi. Mürid onun bu sözüne şaşakaldı ve: "Senin gibi bir zat açlıktan ağlar mı?" dedi. Bunun üzerine şeyh: "Ey mürid! sus, Tanrı'nın benim açlığımdan muradı, ağlamam olduğunu bilmiyor musun?" diye cevap verdi.

Ben, Ebû Abdillâh eş—Şîrâzî'den duydum. Ona da Muhammed b. Bişr, ona da el—Huseyn b. Mansûr, ona da Dâvud b. Mu'âz anlatmış. O da Muhalled'den duymuş. Muhalled demiş ki, el—Haccâc b. Ferâfize bizimle birlikte Şam'da idi. Orada elli gece kaldı, su içmedi ve birşeyden doyasıya yemedi. Ondan duydum, diyordu ki, Ebû Bekr el—Gazzâlî'den duydum. O da Muhammed b. Alî'den, o da Ebû Abdillah Ahmed b. Yahyâ el—Celâ'dan duymuş. Ebû Abdillâh Ahmed b.Yahyâ el—Celâ' diyormuş ki, Ebu't—Turâb en—Nahşebî Basra çölünden Mekke'ye (Tanrı onu korusun) girdi. Kendisine ne yediğini sorduk. O da: "Basra'dan çıktım. Nibâc'ta, sonra Zât Irk'ta yemek yedim.Zât Irk'tan size kadar yemedim" dedi. Buna göre o, çölü iki defa yemek yemekle kat etmişti.

Yine Ebû Abdillâh eş—Şîrâzî'den duydum. Ona da Ali en—Nehhâs el—Mısrî, ona da Hârun b. Muhammed ed—Dakkak, ona da Ebû Abdirrahmân el—Derkaş, ona da Ahmed b. Ebi'l—Havârî anlatmış. Ahmed b. Ebi'l—Havârî demiş ki, Abdülaziz b. Umeyr'den duydum, diyordu ki, kuşlardan bir bölük kırk sabah aç durdu, sonra uçtular, günlerce sonra döndüler. Onlardan mis kokusu geliyordu. Sahl.b. Abdillah acıktığı vakit kuvvetli, yediği zaman ise, zayıf olurdu. Ebû Osmân el—Mağri-

bî: "Rabbe mensup olan kırk gün, semedânî ise, seksen gün yemez" dedi.

Ben, şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum.O da Muhammed b. Ali el–Alevî'den,o da Ali b. İbrâhim el–Kaadî'den Şam'da duymuş.Ali b. İbrâhim el–Kaadî diyormuş ki, ben Muhammed b. Ali b. Halef' den duydum. O da Ahmed b. Ebi'l–Havârî'den, o da Ebû Süleymân ed–Dârânî'den duymuş. Ed–Dârânî diyormuş ki dünyanın anahtarı tokluk, ahiretin anahtarı ise, açlıktır. (382)

Ben Muhammed b. Abdillâh b. Ubeydillâh'tan duydum. O da Ali b. el–Huseyn'el–Errecânî'den, o da Ebu Muhammed el–İstahrı'den, o da Sahl b. Abdillâh' dan duymuş. Sahl b. Abdillâh'a: "İnsan günde bir kere yemek yer denildi" (383) O da. "Bu sıddiklerin yemesidir"dedi. Kendisine bu suali soran adam: "Günde iki kere yemek yiyen adama ne dersin?" dedi. O da: "Günde iki kere yemek yeme, müminlerin yemesidir" dedi. Soran tekrar: "Günde üç kere yemek yiyen adama ne dersin?" dedi. O da: "Ailene söyle senin için bir yemlik yapsınlar." dedi.

Yine Muhammed b. Abdillâh b. Ubeydillâh'dan duydum. Ona da Abdülaziz b. Fazl, ona da Ebû Bekr es–Sâ'ih, ona da Yahyâ b. Mu'âz anlatmış. Yahyâ b. Mu'âz diyormuş ki açlık nur; tokluk ateş; şehvet ise, tıpkı yangına sebep olan ve sâhibini yakmadan sönmeyen odun gibidir.

Ben, Ebû Hatim es–Sicistânî'den duydum. O da Ebu'n–Nasr es–Serrâc et–Tûsî'den duymuş. Ebu–n–Nasr es–Serrâc et–Tûsî diyormuş ki, bir gün sûfilerden biri şeyhin yanına geldi. Şeyh ona yemek sundu. Sonra: "Kaç günden beridir yemek yemiyorsun" diye sorda. Derviş: "Beş günden beridir" dedi. Bunun üzerine şeyh: "Senin açlığın cimrilik açlığıdır, fakirlik açlığı değildir. Üzerinde elbise var, halbuki sen açlık çeker-

sin. Senin bu hâlin dervişliğe uymaz. Bu fakirlik açlığı da değildir.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Ahmed b. Sa'îd er–Râzî'den, o da el–Abbâs b. Hamza'dan, o da Ahmed b. Ebi'l–Hâvârî'den duymuş.Ahmed b. Ebi'l–Havârî demiş ki, Ebû Süleymân ed–Dârânî: "Akşam yemeğinden bir lokma bırakmam, gece sabaha kadar namaza durmaktan daha çok hoşuma gider" diyormuş.

Ben yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum.O da Ebu'l–Kasım Ca'fer b. Ahmed er–Râzî'den duymuş. Câfer b. Ahmed b. Ahmed er–Râzî diyormuş ki, Ebu'l–Hayr el–Askalanî yıllarca balık yemek istedi. Sonra helâl bir yerden bir balık kendisine getirildi. Yemek için elini ona uzattığı vakit kılçıklarından biri eline battı. Bunun üzerine: "Ey Tanrım! iştiha ile elini helâle uzatanın hâli böyle olduktan sonra iştiha ile elini harama uzatanın hâli olur.(Kim bilir)" dedi.

Ben üstad Ebû Bekr Fûrek'ten duydum.Diyordu ki, çoluk çocuk sahibi olma ile uğraşma,helâle duyulan iştihaya uymanın neticesidir. Böyle olunca, harama karşı duyulan iştiha ile uğraşanı bir de düşün!

Ben, Rüstem eş–Şîrâzî es–Sûfî'den duydum. Diyordu ki, Ebû Abdillah b. el–Hafîf dua ediyordu. Müridlerinden biri, çok aç olduğu için elini şeyhten önce yemeğe uzattı.Şeyhin müridlerinden biri, şeyhten önce elini yemeğe uzattığı için onun bu terbiyesizliğini doğru bulmamak istedi ve bu fakirin önüne birşey koydu. Fakir,bundan onun, kendi terbiyesizliğinden ötürü tövbe ettiğini göstermek için onbeş gün yemek yememek üzere kendisini hapsetti. Halbuki bundan önce de yoksulluk ona bazan isabet ederdi.

Ben, Muhammed b. Abdillâh es–Sûfî'den duydum. Ona da Ebu'l–Ferec el–Versânî, ona da Abdullâh b.

Muhammed b. Cafer, ona da İbrahim b. Muhammed b. el–Hâris, ona da Süleymân b. Dâvud, ona da Ca'fer b. Süleymân anlatmış. Ca'fer b. Süleymân diyormuş ki, Mâlik b. Dinâr'dan duydum. Diyordu ki, dünya isteklerini yenen kimsenin gölgesinden şeytan korkar veya kaçar.

Yine Muhammed b. Abdillâh es–Sûfî'den duydum. O da Mansûr b. Abdillâh el–İsfehânî'den o da Ebû Ali er–Rûdbârî'den duymuş. Ebû Ali er–Rûdbârî diyormuş ki, aç kaldığı beş gün içinde "Açım" diyen sûfiyi pazara zorlayın ve kendisine ticaretle uğraşmasını emredin.

Üstad Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum. Ululardan birinden naklederek diyordu ki, ululardan biri: "Cehennem halkının şehvetleri ar ve namuslarını yendi, bundan dolayı rezil oldular" dedi. Yine ondan duydum diyordu ki, sûfilerden birine: "İştihan yok mu?" diye soruldu. O da: "Var, fakat nefsimin istediği şeylerden sakınırım" diye cevap verdi. Yine onlardan birine. "İştihan yok mu?" denildi. O da: "Sadece istememeyi istiyorum" dedi. Bu cevap öncekinden daha tamdır." (384)

Ben, şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. Ona da Ahmed b. Mansûr, ona da İbn Muhalled, ona da Ebu'l–Huseyn el–Hasan b. Amr b. el–Cehm anlatmış. O da Ebû Nasr et–Temâr'dan duymuş.Ebû Nasr et–Temâr diyormuş ki, bir gece Bişr bana geldi ve ona: "Seni gönderen Tanrı'ya hamd olsun, Horasan' dan bize pamuk geldi. Onu kızım eğirdi ve satıp bize et aldı. İftarını bizde yap"dedim. Bunun üzerine o: "Eğer birinin evinde yeseydim, sizin evinizde de yerdim" dedi ve sonra ilâve etti: "Yıllardan beri canım patlıcan istiyor yemesi bana nasip olmadı." Ben: "Etin içinde helâlinden patlıcan da var" dedim. Bu sefer o: "Patlıcan sevgisi bana temiz olsa bile, onun zararını gider-

mek güç bir iştir" dedi.

Ben, Ebû Abdillah b. Bakûye es–Sûfî'den duydum. Diyordu ki, Ebu Ahmed es–Sagır'den duydum, diyordu ki, Ebû Abdillâh b. Hafif bana, iftar etmesi için her gece kendisine on tane kuru üzüm vermemi emretti. Bir gece kendisine acıdım, onbeş tane götürdüm. Bana baktı ve: "Bunu sana kim emretti" dedi ve on tanesini yedi, gerisini bıraktı.

Ben, Muhammed b. Abdillâh'tan duydum. O da Ebu'l–Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh el–Fergânî'den, o da Ebu'l–Huseyn er–Râzî'den, o da Yusuf b. el–Huseyn'den, o da Ebû Turâb en–Nahşebî'den duymuş. Ebû Turâb en–Nahşebî diyormuş ki, nefsim istenilen şeylerden sadece bir kere ekmek ve yumurta istedi. Ben de yolda idim. Bir köye döndüm. Bir adam kalktı, benimle ilgilendi ve: "Bu adam hırsızlarla birlikteydi" dedi. Bunun üzerine bana yetmiş kamçı vurdular. Sonra onlardan biri beni tanıdı ve: "Bu adam Ebû Turâb en–Nahşebî'dir" dedi. Bunun üzerine benden özür dilediler. Birisi ikramda bulunarak, şefkat göstererek beni konağına kadar götürdü ve ekmek ile yumurta verdi. Nefsime: "Yetmiş kamçıdan sonra ye" dedim.

HUŞÛ (385) VE TEVÂZU'(ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK) BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı. "Mü'minler kurtuldu, onlar namazlarında son derece de alçak gönüllüdürler" (K., XXIII, 1–2) buyurdu.

Bize Ebu'l–Hasan Abdurrahmân b. İbrâhim b. Muhammed b. Yahyâ el–Muzekkî bildirdi. Ona da Ebu'l–Fazl Sufyan b. Muhammed el–Cevherî, ona da Ali b. el–Hasan, ona da Yahya b. Hammâd, ona da Şa'bat anlatmış. o da Ebân b. Sa'lab'den, o da Fudeyl el–Fa-

kîmî, o da İbrâhîm en–Nece'î'den, o da Alkama b. Kays'den, o da Abdullâh b. Mes'ud'dan, o da Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) nakletmiş. Peygamber: "Kendisinde kibirden bir zerre bulunan kimse de cehenneme girmez" buyurdu. Bir adam: "Ey Tanrının elçisi! ya insan elbisesinin güzel olmasını isterse, bu da kibir midir?" diye sordu. Peygamber de "Yüce Tanrı güzeldir, güzelliği sever" dedi. Kibir Hakk' a isyandan ve insanları hakir görmekten ibarettir.

Bize Ali b. Ahmed el–Ahvâzî anlattı. Ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da Muhammed b. el–Fazl b. Câbir, ona da Ebû İbrâhim, ona da Ali b. Musâhhar anlatmış. O da Muslim el–A'var'dan, o da Enes b. Mâlik'ten nakletmiş. Enes b. Mâlik demiş ki, Peygamber (Selât ve selâm üzerine olsun) hastaya gidiyor, cenazeleri teşyi ediyor, merkebe biniyor ve kulun davetini kabul ediyordu. Karize ve Nazir (286) gününde, başında hurma ağacı liflerinden yapılmış bir yular ve üzerinde aynı liflerden yapılmış bir palan bulunan bir merkebin üzerinde idi.

Huşû, Hakk'a boyun eğmek, tevazu da Hakk'a boyun eğmek uymaktır ve Tanrı'nın hükmüne itiraz etmeyi terk etmektir. Huzeyfe: "Dininizden kaybettiğiniz ilk şey huşûdur" dedi. Sûfilerden birine. "Huşû nedir?" diye soruldu. O da. "Huşû, kalbin her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın huzurunda bütün azim ve iradesi ile ayakta durmasından ibarettir" dedi. Sahl b. Abdillâh: "Kalbi huşû içinde bulunan kimseye şeytan yaklaşmaz" dedi. Kulun huşû'unun alâmeti şudur: Kızdırıldığı, muhalefet edildiği veya reddedildiği vakit, bunu hoş karşılamasıdır. Sûfilerden biri "Kalbin huşûu gözlerini haram olan şeylerden kapamasıdır" dedi. Muhammed b. Ali et–Tirmizî: "Huşû sâhibi, şehvet ateşi sönen ve göğsünün dumanı dinen, tazim nuru kalbinde parlayan ve bu suretle şehvetleri ölen ve kalbi dirilen,

böylece azaları huşû içinde bulunan kimsedir" demiştir. Hasan el–Basrî de: "Huşû daima kalbe yapışık bulunan korkudur" dedi. Cüneyd'den: "Huşû nedir?" diye soruldu. O da: "Kalplerin gaybları bilene bir hiç olduğunu göstermesidir" diye cevap verdi. Yüce Tanrı: "Tanrının makbul kulları, yeryüzünde huzur ve vekar ile yürürler" (K., XXV, 63) buyurdu. Üstad Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum diyordu ki, bu âyette alçak gönüllü ve huşû içinde bulunanlar kasd edilmiştir. Yine ondan duydum, diyordu ki, onlar yürüdükleri vakit, ayakkaplarına tasma takmayı hoş görmezler. Sûfiler, huşûun yerinin kalp olduğu hususunda birleştiler. Sûfilerden biri, dıştan mahzun ve kalbinde olandan kırgın, omuzları aşağı düşmüş ve büzülmüş bir adam gördü. Ona: "Ey falan! huşû buradadır" dedi ve göğsünü gösterdi. "Huşû burada değildir" dedi ve omuzlarını gösterdi. (388)

Rivayet edilir ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) namazda sakalı ile oynayan bir adam gördü ve: "Eğer bu adamın kalbi huşû içinde bulunsaydı, azaları da huşû içinde olurdu" dedi. Denildi ki, namazda huşuun şartı, sağında ve solunda kim olduğunu bilmemektir. Üstad Ebu'l–Kaasım (Kuşeyrî) dedi ki, huşû her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın huzurunda gereken terbiyeyi göstermek şartı ile kalpte gizli bulunan sırrın eğilmesine denir (289) ve huşû,rabbin tecellisi sırasında kalbe gelen dağınıklıktır denilir veyahutta huşû, hakikat sultanının (Tanrı'nın) tecellisi sırasında kalbin erimesidir, veya huşû, Hakk'ın heybetinin galip gelen ilk şeyleridir. Huşû, hakikatin birdenbire gözükmesinde kalbe gelen ürpermedir. Fudeyl b.İyaz insanın kalbindekinden fazla huşû görmesini sevmezdi. Ebû Süleyman ed–Dârânî dedi ki, eğer bütün insanlar beni değer ve derecemden aşağı koymak, beni hakir görmek hususunda birleşseler, yine de benim nefsimi

küçülttüğüm gibi küçük ve değersiz göstermezler. Denildi ki, kendini hakir görmeyen başkasının yanında yükselmez. Ömer b. Abdilazîz, daima toprak üzerinde secde ederdi.

Bize, Ali b. Ahmed el–Ahvâzî haber verdi. Ona da Ahmed b. Ubayd el–Basrî, ona da İbrâhîm b. Abdillâh,ona da Ebu'l–Hasan Ali b.Yezıd el–Ferâ'izı,ona da Misisli Muhammed b.Kesir anlatmış.O da Hârun b.Hayyân'dan,o da Huseyf'ten,o da Sa'ıd b.Cubeyr'den,o da İbn Abbâs'dan nakletmiş. İbn Abbâs demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) dedi ki, kalbinde hardal tanesi kadar bir kibir bulunan kimse, cennete girmez. Mucâhid dedi ki, yüce Tanrı Nuh'un kavmini boğduğu vakit, dağlar, Nuh'un gemisi kendilerine inmesi için yükseldiler, Cûdi dağı ise, alçak gönüllülük gösterdi (Küçüldü) (390) Bunun üzerine yüce Tanrı onu Nuh'un gemisinin durduğu yer yaptı. Ömer b. el–Hattâb (Tanrı ondan razı olsun) çabuk yürürdü ve: "Çabuk yürümek, halkın işlerini bitirmek,kibir ve gururdan da uzaklaşmak içindir" derdi. Ömer b. Abdilâzîz, bir gece birşey yazıyordu. Yanında bir misafir vardı. Kandil sönmek üzere idi. Misafir kalkıp:"Kandili düzelteyim" dedi. Bunun üzerine Ömer b. Abdilazîz: "Misafirden hizmet beklemek, misafirperverliğe sığmaz" dedi. Misafir: "Hizmetçiyi uyandırayım" dedi. O: "Hizmetçi yeni uyumuştur" dedi ve yağ şişesine doğru kalktı ve kandile yağ koydu. Bunun üzerine misafir: "Ey mü'minlerin emiri! sen kendin kalktın" dedi. Ömer b. Abdilazîz: "Ömer olarak gittim, Ömer olarak döndüm" (391) dedi.Ebu Sa'ıd el–Hudrı'den rivayet edilir ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) deveye yem verir,evi süpürür, ayakkabısını diker, elbiselerini yamar, koyun sağar, hizmetçi ile yer ve hizmetçi yorulduğu vakit, onunla buğday öğütür ve pa-

zardan ev halkının ihtiyaçlarını getirmekten utanmaz, zengin ve fakirle el sıkışır, kime rastlasa ilk önce o selâm verir, tatsız kuru bir hurma da olsa, davet olunduğunu küçük görmezdi. Kendisi azla yetinir, yumuşak huylu, cömert tabiatli, güzel geçinir, güler yüzlü,mahzun, fakat asık suratlı değil, küçülmekten uzak,alçak gönüllü idi ve israfa kaçmamak üzere cömert idi. Hassas kalpli idi, her müslümana acırdı, asla tokluktan dolayı geğirmezdi ve tamah edilene de elini uzatmazdı.

Ben, Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Abdullâh b. Muhammed er–Râzî'den, o da Muhammed b. Nasr es–Sâ'ig'den, o da Merdeveyh es–Sâ'ig'den, o da Fudeyl b. İyaz'dan duymuş. Fudeyl diyormuş ki,Tanrı'nın kaarileri huşû ve tevazu sahipleri, günahkârların kaarileri ise, kibir sahipleridir. Yine o demiş ki, kendinde bir değer görenin tevâzudan nasibi yoktur. Fudeyl'den: "Tevâzu nedir?" diye soruldu. O da: "Tanrı'ya karşı alçak gönüllülük göstermen, ona itaat etmen ve hakikati söyleyen adamın söylediğini kabul etmendir" dedi. Yine dedi ki, yüce Tanrı dağlara: "Sizden birinin üzerinde bir peygamberle konuşacağım" diye vahiyde bulundu. Tur–i Sina alçak gönüllülük gösterdiği hâlde, diğerleri yükseldi. Yüce Tanrı, Musa (Selâm üzerine olsun) ile, alçak gönüllülüğünden dolayı Tur–i Sina üzerinde konuştu.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ahmed b. Ali b. Ca'fer'den, o da İbrâhim b. Fâtek'den duymuş. İbrahim b. Fâtek diyormuş ki, Cüneyd'den: "Tevâzu nedir?" diye soruldu. O da: "Kolunu alçak tutmak ve yanını yumuşak etmekten ibarettir" (392) dedi. Vehb de demiş ki Yüce Tanrı indirdiği kitaplardan birinde: "Şüphesiz ben, Adem'in sülbünden kıyamete kadar gelecek çocuklarını çıkardım. Tevâzu bakımından Musa'nın (Selâm üzerine olsun) kalbinden daha kuvvetli bir kalb bulmadım. Bu sebeple onu seç-

tim ve onunla konuştum" buyurmuştur. İbn el–Mübârek: "Zenginlere karşı tekebbür, böbürlenme ve fakirlere karşı da tevâzu göstermek tevâzudur" dedi. Ebû Yezî'e: "İnsan ne zaman alçak gönüllü olur" diye soruldu. O da. "Kendinde bir mevkî ve hâl görmediği ve halkın içinde kendisinden daha fenâ kimse olmadığını görmediği vakit" dedi. Denildi ki, tevâzu kıskanılmayan bir nimettir. Halbuki kibir acınılmayan bir mihnettir, kıymet, değer tevâzudadır. Kim bu değeri, böbürlenmede ararsa bulamaz.

Ben şeyh Ebû Abdîrrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh'dan, o da İbrâhîm b. Şeybân'dan duymuş. İbrâhîm b. Şeybân diyormuş ki, şeref tevâzuda, izzet (Değer ve kıymet) takvada ve hürriyet kanaattedir.

Ben, şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da el–Hasan es–Sâvî'den, o da İbn el–A'rabî' den duymuş. İbn el–A'rabî diyormuş ki, bana geldiğine göre, Sufyan es–Sevrî. "Halkın en azizi, beş kişidir: Zâhid âlim, sûfi fakih, alçak gönüllü zengin, şükreden fakir ve sünnî şerif" demiş. Yahyâ b. Mu'âz: "Tevazu herkeste güzeldir, fakat zenginde daha da güzeldir. Kibir herkeste çirkindir, fakat fakirde daha da çirkindir" dedi. İbn Atâ da: "Tevazu, kimden olursa, olsun, hakikati kabul etmedir" dedi. Naklediiir ki,Zeyd b. Sâbit katıra bindi. İbn Abbâs üzengisini tutmak üzere yaklaştı. Zeyd b. Sâbit: "Ey Peygamberin amcazadesi! yapma" dedi. İbn Abbâs: "Bilginlerimize karşı, bu şekilde hareket etmeye emredildik" dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Sâbit, İbn Abbâs'a: "Elini bana göster" dedi. O da elini uzattı, Zeyd b. Sâbit onu öptü ve: "Biz de Peygamberin ev halkına bu şekilde hareket etmekle emrolunduk" dedi. Urve b.ez–Zubeyr dedi ki Ömer b. el–Hattâb'ı (Tanrı ondan râzı olsun) gördüm. Omuzunda bir su kırbası vardı. Ona: "Ey mü'minlerin emiri! Bu sa-

na yakışmaz" dedim. O da: "Bir topluluk dinleyerek ve itaat ederek bana gelince, kendime bir böbürlenme geldi, onu kırmak istedim" dedi ve Ensâr'dan bir kadının evine götürüp kırbadaki suyu onun testisine boşalttı.

Ben, Ebû Hâtim es–Sicistânî'den duydum. O da Ebû Nasr es–Sarrâc et–Tûsî'den duymuş. Ebû Nasr es–Sarrâc diyormuş ki, Ebû Hureyre, Medine emiri iken sırtında bir odun demeti olduğu hâlde görüldü. Ebû Hureyre: Bu hâlde emire yolu açınız diyordu.Abdullâh er–Râzî: "Tevazu hizmette fark gözetmemektir" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Ali b. Hârun'dan, o da Muhammed b. el–Abbâs ed–Dimaşkî'den, o da Ahmed b.Ebi'l–Havârî'den, o da Ebû Süleymân ed–Dârânî'den duymuş. Ebû Süleymân ed–Dârânî diyormuş ki, kendinde bir değer gören kimse, hizmetin tatlılığını tadamaz. Yahya b. Mu'âz: "Malı ile sana ululanan kimseye karşı ululanma alçak gönüllülüktür" dedi. Şiblî de: "Benim zelilliğim,yahudinin zilletini kaybetti"(393)dedi.Bir adab Şiblı'ye geldi.Şiblı:"Sen nesin?"dedi.O da "Ey efendim!Ben benin altında bulunan bir noktayım"(394)dedi. Bunun üzerine Şiblî: "Sen nefsine bir yer vermedikçe benim şâhidimsin" dedi. İbn Abbâs da: "Kulun, arkadaşının artığını içmesi, tevazudan sayılır" dedi. Bişr: "Dünya halkını, onlara selâmı terk ile selâmlayınız"dedi. Şu'ayb b. Harb dedi ki, tavafta bulunduğum sırada, birdenbire beni dirseği ile dürttü. Döndüm, bir de ne göreyim Fudeyl b. İyâz değil mi? Dedi ki, Ey Ebû Sâlih! eğer sen, hac mevsiminde hacılar arasında benden ve senden daha kötü birinin bulunduğunu zannettin ise kötü zanda bulundun; zira hacılar arasında senden ve benden daha rezil bir kimse yoktur. Tavaf esnasında önünde köleleri bulunan bir insan gördüm. Bu köleler

onun için halkın tavafına mâni oluyorlardı.Bundan bir müddet sonra onu Bağdad köprüsü üzerinde gördüm, halktan birşey dileniyordu. Şaştım. Bana: "Halkın alçak gönüllü olduğu yerde ululandım. Bu sebepten yüce Tanrı beni insanların yükseldiği bir yerde alçalmaya yakalattı" dedi. Ömer b. Abdilazîz'e, bir oğlunun bin dirheme bir yüzük aldığı haber verildi. O da, oğluna: "Bana senin bin dirheme bir yüzük aldığın haberi geldi. Bu mektubum sana ulaştığı vakit o yüzüğü bir dirheme sat ve bin karnı doyur ve iki dirhemlik bir yüzük al,ona Çin demirinden bir kaş yap ve üzerine "Kendine değer veren adama Tanrı acısın diye yaz" şeklinde bir mektup yazdı. Nakledilir ki, emirlerden birine bin dirhem değerinde bir köle getirildi. Parası hazır edilince emir parayı çoğumsadı ve onu almaktan vazgeçip, parayı hazineye iade etti. Bunun üzerine köle: "Ey efendi! Beni satın al, çünkü bende her dirheme karşılık bir hüner vardır ki bin dirhemden daha fazlasına değer" dedi. Emir de: "O hüner nedir?" dedi. Köle de: "Onun en azı ve değersizi, beni alıp da, bütün kölelerinden ileride tuttuğun takdirde kabalık etmem ve senin kölen olduğumu bilirim" dedi. Bu söz üzerine emir köleyi satın aldı. Recâ b. Heyve'den nakledilmiştir ki, demiş ki, Ömer b. Abdilaziz'in hutbe okurken takdim edilen elbisesi oniki dirhem değerinde olup, bunlar bir kabâ, bir sarık, bir gömlek, bir şalvar, bir rida, bir çift ayakkabı, bir kalansöveden ibaret idi. Nakledilir ki, Abdullâh b. Muhammed b. Vâsi, hoşa gitmeyen bir yürüyüşle yürüyordu. (395) Babası ona: "Biliyor musun? Anneni kaça satın aldım?Üçbin dirheme ve baban ise,Tanrı müslümanlar içinde benzerini çoğaltmasın şeklinde temenni edilen bir adam iken sen böyle bir yürüyüşle yürüyorsun" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O d Muhammed b. Ahmed el–Ferrâ'dan, o da Abdullâ

Münazil'den, o da Hamdûn el–Kassâr'dan duymuş, Hamdûn el–Kassâr diyormuş ki, tevazu ne din ve ne de dünya hususunda kimsenin sana muhtaç olduğunu görmemendir. İbrâhim b. Edhem müslümanlığım zamanında ancak üç defa sevindim: Bir defasında gemide idim.Çok gülen bir adam vardı.Bu adam,biz Türk ülkelerinde böyle bir merkep satın almıştık diyor ve saçımdan tutup, beni sallıyordu ve bu hareketi beni sevindiriyordu. Çünkü bu gemide, onun gözüne benden daha çelimsiz ve değersiz gözüken birisi yoktu. İkincisinde bir mescidde hastalandım. Mü'ezzin geldi ve çık dedi. Fakat benim çıkmaya takatim yoktu. Bunun üzerine ayağımdan tutup, beni mescidin dışarına kadar sürükledi. Üçüncüsünde Şam'da idim.Üzerimde bir kürk vardı. Kürke baktım arasındaki bitlerin çokluğundan tüylerini fark edemedim. Bu hâl beni sevindirdi. İbrâhim Edhem'den nakledilen başka bir hikâyede de kendisi şöyle diyor, bir gün oturuyordum: Bir adam gelip üzerime işedi. Buna sevindiğim gibi hiçbir şeye sevinmedim. Denilir ki, Ebû Zer ve Bilâl (Tanrı ikisinden de râzı olsun) biribirlerine giriştiler. Ebû Zer Bilâl'ı karalıkla ayıplıyordu. Bunun üzerine Bilâl onu Peygamber'e (Selât ve selâm üzerine olsun) şikâyet etti. Peygamber: "Ey Ebû Zer! Senin kalbinde, cahiliye devri kibirinden birşey kalmıştır" dedi. Bunun üzerine Ebû Zer kendini yere attı ve Bilâl'in ayağı ile kendi yanağına basmadan başını yerden kaldırmayacağına yemin etti. Bilâl onun dediğini yapmadan Ebû Zer başını kaldırmadı. Hasan b. Ali (Tanrı ikisine de rahmet etsin) ellerinde bir ekmek parçası bulunan iki çocuğa rastladı. Çocuklar onu misafir etmek istediler, o da atından inip, onlarla yemek yedi. Sonra da onları kendi evine götürüp, yemek yedirdi ve giydirdi ve: "Nimet onlarındır. Zira onlar bana yedirdiklerinden başkasını bulamazlar. Halbuki biz onlara, yedirdiğimizden fazlasını buluyoruz"dedi.

Nakledilir ki, Ömer b. el–Hattâb (Tanrı ondan râzı olsun) ganimet malından hulleleri sahabe arasında bölüşüyordu. Yemen kumaşından bir elbiseyi de Mu'az'a gönderdi. O da onu sattı ve altı tane köle satın alıp,onları azâd etti. Bu haber Ömer'e erişti. Bundan sonra bir defa daha elbiseleri bölüştü, fakat ondan aşağı değerde bir elbise gönderdi. Bunun üzerine Mu'az ona sitemde bulundu. Ömer ona: "Siteme hakkın yoktur. Çünkü sen ilk elbiseyi sattın" dedi. Bunun üzerine Mu' az: "Sana ne? hissemi bana ver. Ben onu mutlaka senin başına vuracağıma yemin ettim" dedi. Ömer: "İşte başım senin huzurunda" dedi. İki ulu kişi birbirine iyi davrandı.

NEFSE KARŞI KOYMA VE AYIPLARINI ANMA BÂBI

Yüce Tanrı: "Rabbinin huzurunda durmaktan korkup, nefsini heva ve hevese uymaktan men edene, cennet mesken ve sığınaktır" (K., LXX, 40–41) buyurdu.

Bize Ali b. Ahmed b. Abdân bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd, ona da Temmam, ona da Muhammed b. Muaviye en–Nisâbûrî, ona da Ali b. Ebî Ali b. Utbe b. Ebi Leheb anlatmış. O da Muhammed b. el–Munkadir'den, o da Câbir b. Abdillâh'dan, o da Peygamber'den (Selât ve selâm üzerine olsun) nakletmiş. Peygamber: "Ümmetim için en korktuğum, heva ve hevese uymaları ve uzun boylu ümit etmeleridir" demiş.

Heva ve hevese uymaya gelince, bu insanı Hak'dan uzaklaştırır, uzun boylu ümit ise, âhireti unutturur. Sonra bil ki, nefse karşı koyma, ibadetin başıdır.Ululardan: "İslâmiyet nedir?" diye soruldu.

Onlar da: "Karşı koyma kılıçları ile, nefsin boğazlanmasıdır" dediler. Bil ki, kimin nefsinin te-

varikleri doğarsa, onun ünsiyetinin şevarikleri kaybolur. Zu'n–Nûni'l–Misrî demiş ki, ibadetin anahtarı düşünme, doğru düşünmenin alâmeti ise, nefsin heva ve hevesine karşı koymadır. Bu ikisine karşı koyma ise, onların isteklerini terk etmektir. İbn Atâ da: "Nefis, terbiyesizlik üzere yaratılmıştır. Halbuki kul, terbiyeyi gözetmekle emr edilmiştir. Buna göre, nefis yaratılışına uygun olarak karşı koyma meydanında yürür. Halbuki kul, kendi cehit ve gayreti ile, onu kötülük aramaktan alıkoyar, onun dizginlerini bırakan,kötülükte onun ortağıdır.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da Ebû Ömer el–Enmâtî'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd demiş ki, kötülükle emredilmiş olan nefis, insanı tehlikeli yerlere çağırır ve düşmanlara yardım eder, heva ve hevese uyar ve çeşitli heva ve heves ile töhmetlendirir. Ebu Hafs da: "Nefsini daima töhmet altında bulundurmayan ve her an ona karşı koymayan ve başka günlerde onu hoşuna gitmeyen şeylere sürüklemeyen kimse aldanmıştır ve kim ondan çıkan birşeyi beğenerek ona bakarsa, kendini yok eder. Böyle olunca, akıllı için nefsinden memnuniyet nasıl doğru olur? Kerim oğlu, kerim oğlu, kerim oğlu... kerim Yûsuf b. İshak b. İbrâhim el–Halîl: "Nefis kötülüğe emredici olduğu için onu terbiye edemem" demiştir.

Ben Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da İbrâhîm b. Miksem'den Bağdad'da, o da İbn Ata'dan duymuş. İbn Atâ demiş ki, Cüneyd diyordu ki, bir gece uykum kaçtı, virdime başladım, fakat ondan her zamanki tatlılığı bulamadım. Uyumak istedim, uyuyamadım. Oturdum, oturamadım. Bunun üzerine kapıyı açıp çıktığımda, bir de ne göreyim, cübbesine sarılmış, yol üzerine yatmış bir adam. Beni hissedince başını kaldırıp: "Ey Ebu'l–Kasım! Bu saate kadar beni beklet-

mek doğru mudur?" dedi. Ben: "Ey efendim! vaadsiz geldiniz" (397) dedim. O da: "Ben sana va'd ile geldim, zira kalbleri hareket ettirenden (Tanrı'dan) senin kalbini benim tarafıma hareket ettirmesini istedim" dedi. Ben: "Evet, böyle yaptı, dileğin nedir?" dedim. O da: "Ne zaman nefsin derdi, nefsin ilâcı olur"diye sordu. Ben de: "Nefis kendi arzusuna karşı koyduğu zaman derdi, kendi ilâcı olur"dedim. Bunun üzerine nefsine dönüp: "Dinle! sana bu şekilde yedi defa cevap verdim, ama onu Cüneyd'den duymadıkça kabul etmedin"deyip gitti. Ve ben onu tanımadım ve sonra bir daha da ondan haberim olmadı. Ebû Bekr et–Timistânî: "En büyük nimet nefisten kurtulmadır; zira nefis seninle, aziz ve celil olan Tanrı arasında en büyük perdedir" ve Sehl'de: "Nefis ve heva ve hevese muhalefet kadar, hiçbir şeyle Tanrı'ya ibadet edilmez" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Mansûr b. Abdillâh'dan, o da Ebû Ömer el–Enmâtî'den, o da İbn Atâ'dan duymuş. İbn Ata'ya: "Yüce Tanrı'nın kin ve nefretine en yakın şey nedir?" diye soruldu. O da: "Nefsi ve hâllerini görme ve bundan daha kötüsü, onun işlerinden faydalar beklemedir" dedi.

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da el–Huseyn b. Yahyâ'dan, o da Ca'fer b. Nuseyr'den, o da İbrâhîm b. el–Havvâs'dan duymuş. İbrahîm b. el–Havvâs diyormuş ki, Lukâm dağında idim. Bir nar gördüm, canım çekti. Yaklaşıp ondan bir tane kopardım. Açtığımda onu çok acı buldum. Bunun üzerine narı bırakıp gittim, yere atılmış bir adam gördüm, üzerine arılar üşüşmüştü . Selâm verdim,o da selâmımı aldı ve: "Ey İbrâhim!" dedi. Ben: "Beni nasıl tanıdın?" dedim. O da: "Tanrısını tanıyana hiçbir şey gizli kalmaz" dedi. Ben: "Senin Tanrı ile bir hâlini görüyorum ki, eğer Tanrı'dan istersen,o seni arıların bu eziyetinden korur" dedim. Bunun üzerine o: "Ben de senin

Tanrı ile bir hâlini görüyorum ki, eğer sen Tanrı'dan dilese idin, seni nar isteğinden korurdu. Zira nar ısırmanın acısını insan ahirette duyar, halbuki arıların sokmasının acısını insan dünyada görür" (398) dedi. Bunun üzerine onu bırakıp gittim. İbrâhîm b. Seybân'dan nakledilmiştir,demiş ki, kırk yıldır bir çatının altında ve üzerinde kilit bulunan bir yerde yatmadım. Çok zamanlar canım doyasıya mercimek yemeği istedi, fakat nasip olmadı. Vaktin birinde Şam'da idim. Bana içinde mercimek bulunan büyük bir tabak getirildi. Ondan yedim ve çıktım, içinde numunelere benzer birşey bulunan asılı şişeler gördüm ve içindekini sirke zannettim. Halktan biri bana: "Bu şarap numuneleridir,bu küpler de şaraptır"dedi.İçimden: "Bu şarap küplerini sökmek bana farz oldu" dedim ve şarapçı dükkânına girdim ve durmadan küpleri döktüm. Şarapçı benim bunları sultanın emri ile döktüğümü zannetti. Vaziyeti öğrenince beni şehirin vâlisi İbn Tûlûn'a götürdü. Vali de bana ikiyüz sopa vurmalarını emretti. Ve beni zindana attırdı. Üstadım Ebû Abdillâh el–Mağribî bu memlekete gelinceye kadar orada bir müddet kaldım. O gelince benim için şefaatte bulundu. Gözleri bana değince:"Ne yaptın?" diye sordu. Ben de: "Doyasıya mercimek ve ikiyüz sopa" dedim. Bunun üzerine o: "Ucuz kurtuldun" dedi.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebu'l–Abbâs el–Bağdadî'den, o da Ca'fer b. Nusayr'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd demiş ki, Es–Serî'den duydum, diyordu ki, nefsim otuz veya kırk seneden beridir, havucu hurma pekmezine daldırıp yememi istiyor da ben ona itaat etmiyorum. Yine ondan duydum, diyordu ki, büyük babamdan duydum, diyordu ki, kulun felâketi nefsinde var olan hâl ile nefsinden memnun olmasıdır.

Yine ondan (es–Sulemî'den) duydum. O da Mu-

hammed b. Abdillâh er–Râzî'den, o da el–Huseyn b. Ali el–Kırmısînî'den duymuş. el–Huseyn b. Ali el–Kırmısînî diyormuş ki, İsâm b. Yusuf el–Belhî, Hatim el–Asemm'a birşey gönderdi. O da bunu kabul etti. Kendisine: "Bunu niçin kabul ettin?" denildikte, o da: "Onu almakta kendi küçüklüğümü ve onun büyüklüğünü buldum. Kabul etmemekte kendi büyüklüğümü ve onun küçülmesini gördüm. Böyle olunca onun büyüklüğünü kendi büyüklüğüme, küçülmemi onun küçülmesine tercih ettim" dedi. Sufilerden biri ne: "Ben terk ve tecrid suretiyle haccetmek istiyorum" dedi. Sûfî de: "Önce kalbini şehvetten, nefsini boş şeyden, dilini boş konuşmaktan sıyır da ondan sonra istediğin yere git" dedi. Ebû Süleymân ed–Dârânî: "Gecesinde ihsanda bulunan gündüzünde mükâfatlanır. Gündüzünde ihsanda bulunan gecesinde mükâfatlanır.Şehvetini terk etmede doğru olan şehvete karşı yardım ile mükâfatlanır, yüce Tanrı kendi memnuniyeti için şehveti terk eden kalbi cezalandırmaz. Dâvûd'a (Selâm üzerine olsun) yüce Tanrı: "Ey Dâvûd! arkadaşlarını canlarını istediği şeyleri yemekten sakındır ve korkut. Çünkü dünya istekleri ile bağlı olan kalplerin akılları benden perdelenmiştir" buyurmuştur. Birinin havada durduğu görüldü. Kendisine buna nasıl eriştiği soruldu. O da: "Heva ve hevesi terk ettim, hava emrim altına girdi" dedi. Denildi ki, bir mü'mine bir şehvet gelse, onları korku ile çıkarır yanı terk eder,fâcire bir şehvet gelse, onu korkudan çıkarır.(399) Denildi ki, dizginini heva ve hevesin eline bırakma, çünkü o seni karanlığa sürükler. Yûsuf b. Esbât: "Şehvetleri kalpten ancak rahatsız edici bir korku veya Tanrı'dan hesapsız sevap ummak siler" demiş. İbrâhim el–Havvâs da: "Şehvetini terk edip de onun bedelini kalbinde bulmayan, terkinde yalancıdır" dedi. Ca'fer b. Nuseyr dedi ki, Cüneyd bana iki dirhem verdi ve: "Bana vezir

inciri (Yani en iyi incir) satın al" dedi. Ben de onun için satın aldım. İftar ettiği zaman, bir tane alıp ağzına koydu ve sonra onu atıp, ağladı ve: "Onu götür" dedi. Ben de sebebini sordum. O da: "Hâtiften, benim için terkettiğin şehvetten utanmıyor musun da ona dönüyorsun diye kalbime bir ses geldi" dedi ve şu şiiri okudu:

"Alçalma ve küçülmenin nunu hevadan çalınmıştır ve her hevanın yere serilmişi, küçülme ve alçalmanın yere serilmişidir."

Ve nefsin yerilmeye değer huyları olduğunu bil.

KISKANÇLIK BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "De ki, sabahın rabbine sığınırım ve sonra kıskançlık ettiği zaman, kıskançların şerrinden" (K., CXIII, 1, 5), kendine sığınmak ile buyurduğu sureyi kıskançlığın zikri ile bitirdi.

Bize Ebu'l–Hasan el–Ahvâzî bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da İsmâil b. Fazl, ona da Yahyâ b. el–Muhalled, ona da Mu'âfî b. Umrân bildirmiş. O da el–Hâris b. Şihâb'dan, o da Ma'bed'den, o da Ebû Kallâbe'den, o da İbn Mes'ûd'dan nakletmiş. İbn Mes'ûd demiş ki, Peygamber (Selât ve selâm üzerine olsun): "Bütün hataların aslı şunların üçüdür. Onlardan korunun ve sakının: Kibirden sakının, çünkü o İblisi Adem'e secde etmemeye sevk etti.Hırstan sakının, çünkü Ademi memnu ağaçtan yemeye hırs teşvik etti. Kıskançlıktan sakının, çünkü Adem'in oğlundan biri yani Kabil kardeşi ve arkadaşı Hâbil'i sırf kıskançlık yüzünden öldürdü" dedi. Sûfîlerden biri: "Kıskanan inkârcıdır, çünkü o Tek'in (Tanrı'nın) hükmüne râzı olmaz" dedi. Ve denildi ki, çok kıskanan reis olmadı.Yü-

ce Tanrı'nın sözünde de: "De ki, rabbim açık ve gizli günahları ve haksız olarak isyanı ve onun için delil indirilmemiş iken ortak koşmağı ve Tanrı hakkında bilmediğinizi söylemenizi haram etti" (K., VII, 33) buyuruldu. "Kıskançlık gizlenmez" denilir. Bazı semavî kitaplarda: "Kıskanan nimetinin düşmanıdır" diye yazılıdır. Denilir ki, kıskançlığın izi, düşmanında gözükmeden, sende görünür. El–Esmâ'î dedi ki, yüzyirmi yaşında bir bedevî gördüm ve kendisine: "Ömrünü ne uzattı" diye sordum. O da: "Kıskançlığı terk ettim, o sebeple kaldım" dedi. İbn el–Mübârek dedi ki, emîr ve hâkimimizin kalbinde, kıskananımızın kalbinde olan kıskançlığı yaratmayan Tanrı'ya hamd olsun. Asârda gelmiştir ki, beşinci gökte bir melek vardır. Kulun güneş nuru gibi olan ışık saçan ameli ona gider ve o melek ona: "Dur ben kıskançlık meleğiyim. O ameli sahibinin yüzüne vururum, çünkü o kul kıskançtır" (400) der. Mu'aviye de: "Kıskançtan başka herkesi memnun edebilirim; çünkü kıskanç ancak, nimetin yok olması ile memnun olur" dedi. Yine: "Kıskanç, kendisi ve zürriyeti kalmayan çok zulmedici bir zâlimdir" denilir. Ömer b. Abdilazîz: "Mazluma kıskançtan daha benzeyen bir zâlim görmedim, zira kıskanç daimî bir keder ve devamlı bir nefis içindedir" (401) dedi. Kıskandığı kimseyi gördüğü vakit, yaltaklanma, kaybolduğu vakit arkadan kötüleme, bir felâkete uğradığı vakit gülme, kıskancın alametlerindendir. Mu'aviye: "Kötü huylar içinde kıskançlıktan daha âdil bir huy yoktur, zira kıskanılandan önce kıskancı öldürür" demiş. Denilir ki, azîz ve celil olan Tanrı Dâvûd'un oğlu Süleyman'a (İkisinin üzerine de selâm olsun): "Sana yedi şey tavsiye ediyorum: İyi kullarımı arkadan hiç kötülemeyesin. Kullarımdan hiçbirini kıskanmayasın" diye vasiyette bulundu. Süleymân: "Ey rabbim! Bana bu ikisi kâfi geldi"dedi. Denilir ki, Musa arşta bir adam gördü ve ona imrendi ve:

"Onun hususiyeti nedir?" diye sordu. Melek, onun insanları, Tanrı'nın onlara verdiği ihsandan dolayı kıskanmadığını söyledi. Denilir ki, kıskanç bir nimet gördüğü vakit şaşırır, bir felâket gördüğü vakit ise sevinir. Denildi ki, kıskançtan kurtulmak istersen, işini ondan sakla. Denildi ki, kıskanç günahı olmayana kızgın,sahip olmadığı şeyde de cimridir. Seni kıskananın kıskançlığının kaybolması için boş yere sevgi gösterme, zira o senin iyiliğini kabul etmez. Denildi ki, yüce Tanrı bir kuluna acımayan bir düşman musallat etmek istediği vakit, kıskananı onun başına musallat eder. Bu hususta şu şiiri söylemişlerdir:

"Kişiye kıskananın acımasından fazla felâket olmaz."
"Her düşmanlığın öldürülmesi ümit edilir. Yalnız kıskançlıktan sana düşmanlık edenin düşmanlığının öldürülmesi umulmaz."

Bu hususta İbn el–M'utez de:
"Çok kıskanç, kıskanılanın devletini görüp; ah edince sen ona: "Ey mazlum suretinde gözüken zâlim!" de."

Ve yine demişlerdir:
"Tanrı saklı bir fazileti yaymak istediği vakit, kıskancın diline düşürür."

ARKADAN KÖTÜLEME BÖLÜMÜ

Aziz ve celil olan Tanrı: "Biriniz diğerinizi arkadan kötülemeyiniz. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeği sever mi?" (K., XLIX, 12) buyurmuştur.
Bize, Ebû Sa'îd Muhammed b. İbrâhîm el–İsmâ'îlî anlattı. Ona da Ebû Bekr Muhammed b. el–Huseyn b.

el–Hasan b. el–Halîl, ona da Alî b. el–Hasan, ona da İshak b. İbrâhîm b. İsâ b. Bint Dâvûd b. Ebî Hind,ona da Muhammed b. Ebî Hamîd bildirmiş. O da Musâ B. Verdân'dan, o da Ebû Hureyre'den nakletmiş. Ebû Hureyre demiş ki, bir adam, Tanrının elçisi (Selât ve selâm üzerine olsun)ile birlikte oturur iken, kalktı. Orada bulunanlardan biri: "Falanı ne âciz bıraktı da kalktı" dedi. Bunun üzerine Peygamber: "Kardeşinizin etini yediniz ve onu arkadan kötülediniz" dedi. Musa' ya (Selâm üzerine olsun) da yüce Tanrı: "Başkasını arkadan kötülemeye tövbe ederek ölen kimse, cennete girenlerden oldu. Kim arkadan kötülemede ısrar ederek öldü ise, cehenneme ilk girenlerden oldu" diye vahiy de bulundu. Avf dedi ki, İbn Sîrîn'in yanına gittim ve Haccâc'ın aleyhinde bulundum. İbn Sîrîn: "Yüce Tanrı âdil bir hâkimdir. Haccâc'dan halkın hakkını aldığı gibi, Haccâc'ı arkadan kötüleyenlerden de Haccâc'ın hakkını alır. Yarın kıyamet gününde yüce Tanrı'ya ulaştığın vakit, işlediğin çok küçük günahın, Haccâc'ın işlediği çok büyük günahtan daha ağır gelir." dedi. Denildi ki, İbrâhim b. Edhem, bir velimeye davet edildi. Davete icabet etti. Meclis halkı, davete gelmeyen bir adamı andı ve: "Sakîl bir adamdır" dedi. Bunun üzerine İbrâhim b. Edhem: "Ben, bana ettim, bana oldu olacak; zira içinde insanların arkadan kötülendiği bir mecliste bulundum" dedi ve kalkıp gitti ve üç gün yemek yemedi. İnsanları arkadan kötüleyen adam, mancınık kuran adama benzer. Onun gibi o da iyiliklerini doğu ve batıya atar; Horasanlı bir adamı kötüler; Hicazlı bir başkası bir Türkü kötüler. Böylece arkadan kötüleyen adam, iyiliklerini dağıtır ve kendisinde iyilikten birşey kalmaz vaziyette kalkar. Denildi ki,kıyamet gününde amel defterini kula gösterdikleri vakit, kul bu defterde birşey görmez ve: "Namazım, orucum ve ibadetim nerededir" diye sorar. Ona: "İnsanları kötülemekle bütün

amellerin gitti" denir. Denilir ki, Tanrı arkadan kötülenen insanın yarı günahını bağışlar. Sufyân b. el–Huseyn dedi ki, İyas b. Mu'âviye'nin yanında oturmuştum. Bir adam kötüledim. İyas: "Bu yıl Türk ve Ruma gaza ettin mi?" diye sordu. Ben de: "Etmedim" dedim. Bunun üzerine o "Türk ve Rum senden kurtuldu, ama mü'min kardeşin senden kurtulmadı" dedi. Denildi ki, kıyamet gününde insanın amel defteri eline verilir bir de görür ki defterdehiç yapmadığı iyilikler yazılmış. Bu iyiliklerin, kendi haberi olmadan, halkın onu yermelerinin karşılığı olduğu söylenir. Sufyân es–Sevrî'den Peygamberin (Selât ve selâm üzerine olsun):"Yüce Tanrı çok et yiyen ehl–i beyte kin ve düşmanlık besler" hadisinin mânası soruldu. Sufyân es–Sevrî: "Onlar insanları arkadan kötüleyip etlerini yiyenlerdir" diye cevap verdi. İbn el–Mübârek'in yanında arkadan kötüleme anıldı. O da: "Eğer birini kötüleseydim, anne ve babamı kötülerdim, çünkü benim iyiliklerime en çok onlar lâyıktırlar" dedi. Yahyâ b. Mu'âz: "Mü'minin senden nasibi üç haslet olsun; Mü'mine bir faydan yoksa, zarar ve ziyanın da olmasın. Onu memnun edemez isen, kederli ve hüzünlü de etme; onu övmezsen kötüleme de" dedi. El–Hasan el–Basrî'ye: "Falan seni arkadan kötülüyor" denildi. Hasan el–Basrî de kendini kötüleyen bu adama bir tabak helva gönderdi ve: "Senin bana iyilikler hediye ettiğin (Kulağıma) geldi, ben de seni bu helva ile mükâfatlandırdım" dedi.

Bana Ahmed b. Amr el–Katvânî bildirdi. Ona da Sahl b. Osman el–Askerı, ona da er–Rubay' b. Bedr bildirmiş. O da Abân'dan, Abân da Enes b. Mâlik'ten nakletmiş. Enes b. Mâlik demiş ki, Peygamber: (Selât ve selâm üzerine olsun): "Utanma elbisesini atan için kötüleme yoktur" (402) buyurdu.

Ben, Hamza b. Yusuf es–Sahmî'den duydum. O da Ebû Tâhir Muhammed b. Usayd er–Rakkî'den o da

Ca'fer b. Muhammed b. Nuseyr'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd demiş ki, eş–Şunîziye mescidinde oturmuş, namaz kılmak üzere bir cenaze bekliyordum. Bağdad halkı da rütbelerine göre oturup cenazeyi bekliyordu. Otururken yüzünde sülûk ve ibadet izi bulunan ve halktan birşey dilenen bir fakir gördüm. Kendi kendime: "Bu adam bir işle meşgul olup, kendini dilenmek zilletinden korusa, kendisi için daha güzel olurdu" dedim. Evime gittiğim vakit, her gece ağlamak ve namazdan ve bunlardan başka ibadetlerden virdim vardı. Virdim ile meşgul olunca, virdlerimin hepsi bana ağır geldi, çok üzüldüm ve sabahladım ve bu ağırlığın sebebini düşündüm. Bu düşünce de iken uykum geldi. Bir de ne gördüm ki, o fakiri uzun bir sofra üzerine koyup önüme getirdiler ve: "Bunun etini ye, zira sen bunu ayıpladın" dediler. Ben de: "Onu ayıplamadım, ancak içimden birşey söyledim"dedim. Bunun üzerine bana: "Sen bu gibi sözle, kendisinden râzı olunacak kimselerden değilsin. Git o fakir ile helâllaş"denildi. Sabah ettim. Durmadan gittim. Nihayet onu bir su kenarında yıkanan sebzelerin yapraklarını devşirirken gördüm. Yanına gittim, selâm verdim. Bana: "Ey Ebu'l–Kasım, senden husule gelen şeye tekrar döner misin? (Yani tekrar arkadan kötülemede bulunur musun)" dedi. Ben de: "Hayır"dedim. Bunun üzerine o: "Tanrı bana ve sana mağfiret etsin" dedi.

Ben, Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. Diyordu ki, yanımızda Belhli bir genç vardı. Tanrı yolunda gayret gösterir ve kulluk ederdi, fakat daima halkı kötüler, kusurlarını söyler: "Falan şöyle yapar, falan böyle yapar" derdi. Bir gün onun çamaşırcı muhanneslerin yanından çıktığını gördüm. Kendisine: "Bu ne hâl" diye sordum. O da: "Halkı arkadan kötülemem beni bu hâle düşürdü; bu oğlanların birine tutuldum. Bu sebepten onlara hizmet ediyorum. (Hak yolunda

ulaştığım bütün sözlerin ve hallerin) hepsi gitti" dedi.

KANAAT

Yüce Tanrı: "Erkek ve kadından mü'min olduğu halde iyi iş işleyenlere iyi hayat veririz" (K., XVI, 97) buyurmuştur. Müfessirlerden çoğu dünyada iyi hayatın kanâat olduğunu söyledi.

Bize Şeyh Ebû Abdirrahman es–Sulemî bildirdi. Ona da Abdullâh b. İbrâhim el–Gifârî bildirmiş. O da el–Munkedir b. Muhammed'den, o da babasından, babası da Câbir'den nakletmiş. Câbir demiş ki, Peygamber: "Kanâat yok olmayan bir hazinedir" buyurmuş.

Bize Ebu'l–Hasan el–Ahvâzî bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da Abdullâh b. Eyyûb el Karanî, ona da Ebu'r–Rebî ez–Zuhrî, ona da İsmâ'îl b. Zekeriya bildirmiş, o da Ebû Recâ'dan, o da Burd b. Sinân'dan, o da Mahkul'den, o da Vasilet b. el–Askâ' dan, o da Ebû Hureyre'den nakletmiş. Ebû Hureyre demiş ki, Peygamber (Selât ve selâm üzerine olsun): "İnsanların çok ibadet edicisi olmak için, haram olan ve yasak edilen şeylerden çok kork ve sakın. İnsanların Tanrı'ya çok şükredicisi olmak için, çok kanaat sahibi ol, tam bir mü'min olmak için, nefsine istediğin şeyi, halka da iste; tam bir müslüman olmak için, komşularınla iyi geçin; az gül, zira gülmek kalbini öldürür" buyurdu. Dênildi ki, fakirler ölülerdir. Ancak Tanrı'nın kanaat izzeti ile dirilttiği fakir ölü değildir. Bişr el–Hâfî: "Kanâat ancak bir mü'minin kalbinde oturan bir hükümdardır."

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdullâh b. Muhammed eş–Şa'rânı'den, o da İshak b. İbrâhim b. Ebî Hasan el–Enmâtî'den, o da Ahmed b. Ebi'l–Havârî'den, o da Ebû Süleymân ed–Dârânî'den duymuş. Ebû Süleymân ed–Dârânî demiş ki, rızaya

göre knaat, zuhde göre vera menzilesindedir. Kanaat rızanın, vera zuhdün başlangıcıdır.(403) dendi ki, kanâat alışılanların yokluğu yanında huzurdan ibarettir. Ebu Bekr el–Meragı: "Akıllı dünya işine kanaat ve geciktirme ile çâre bulandır" (405) dedi. Ebu Abdillah b. Hafîf de: "Kanâat, kayıp olan şeye olan isteği terk etme ve mevcut olan şeye de istiğnadan ibarettir" dedi. Yüce Tanrı'nın: "Onları Tanrı güzel rızklarla rızıklandırır" (K.XXII, 58) âyetindeki güzel rızk ile kanâatin kasd edildiği söylenir. Muhammed b. Ali et–Tirmizî: "Kanâat nefsin Tanrının rızkdan kendisine kısmet ettiği şeye râzı olmasıdır" dedi. Kanâat mevcut ile yetinmekten ve hâsıl ve mevcud olmayan şeyde de tamah ve hırsın yok olmasından ibarettir denildi. Vahb dedi ki, kadir ile kıymet ile zenginlik çıkıp dolaşırken kanâate rastladı ve orada karar kıldılar. (405) Dendi ki, kanaati yağlı olana her çorba iyi gelir. Dendi ki, Ebû Hâzim. dükkânında yağlı et bulunan bir kasabın önünden geçti. Kasap ona: "Ey Ebû Hâzim! bu etten al, zira beslidir" dedi. Ebû Hâzim: "Bir dirhemim yoktur" dedi.Kasap: "Parasına sabrederim" dedikte, Ebû Hâzim: "Nefsimin sabretmesi bana, senin sabrından daha güzel gözükmektedir" dedi. Halkın en kanâat edeni kimdir diye sorulduğu vakit "Halka yardım bakımından en çok ve azık bakımından en az olanıdır" denildi. Zebûr'da:"Aç olsa da, kanâat eden zengindir" diye gelmiştir. Denildi ki, yüce Tanrı beş şeyi beş yere yerleştirmiştir: İzzeti tâat ve ibadete; zilleti günaha; heybeti geceleyin kalkmaya; hikmeti boş karına, zenginliği de kanaate.

Ben Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Nasr b. Muhammed'den, o da Süleymân b. Ebî Süleymân'dan, o da Ebu'l–Kâsım b. Ebî Necâd' dan, o da İbrâhim el–Mâristanî'den duymuş. İbrâhim el–Maristanî demiş ki, düşmanından kısas ile intikam aldığın gibi,hırsından da kanaat ile intikam al.Zun Nu-

ni'l—Mısrî: "Kanâat eden, zamanın halkından rahat eder ve akranı ve emsali arasında kadir ve kıymet bulur" dedi. Ve dendi ki kanâat eden Hak'tan başkası ile uğraşmaktan kurtulur ve halkın hepsi arasında kadir ve kıymet bulur. Ebû Bakr el—Kettânî: "Hırsını satıp kanaat satın alan kimse, kadir kıymet ve şerefi ele geçirir. Dendi ki gözleri halkın elinde bulunanın arkasında olan adamın, hüzün ve kederi uzun olur.Nitekim bu hususta şu şiiri söylemişlerdir:

"Zenginliğe ulaşmak için, ârı gerektiren işten kişiye yakışan şey kerim ve aç olmasıdır."

Denildi ki, bir adam bir su kenarında, suya düşen sebzelerden yiyen bir hakîm gördü. Ona: "Sultana hizmet etse idin, bu sebzeleri yemeye muhtaç olmazdın" dedi. Hakîm: "Sen de bu sebzeler ile kanaat etseydin sultana muhtaç olmazdın" dedi. Dendi ki tavşancıl uçarken kıymetlidir, avcının gözü ona ulaşmaz ve onu avlamayı tamah etmez. Tavşancıl tuzağa asılı leşe tamah edince, uçtuğu yüksek yerden iner ve tuzağa yakalanır. Dendi ki, Musa (Selâm üzerine olsun) tamahı anarak konuştuğu vakit:"Eğer istese idin, bunun için ücret alırdın" (K., XVIII, 77) dedi. Hızır da ona: "İşte bu, benim seninle aramda ayrılıktır" (K., XVIII, 78) dedi. Dendi ki Musa: "Eğer isteseydin, bunun için ücret alırdın" deyince, kendisi ile Hızır arasında bir geyik belirdi. Her ikisinin de karınları açtı. Beliren geyiğin Musa tarafındaki kısmı çiğ, Hızır tarafındaki yanı ise, pişmiş idi. Tanrı'nın: "Tanrı'ya itaat edenler ve hayırlılar nimetlerdedir; fâcirler ise, cehennemdedirler" (K., LXXXII, 13—14) âyeti hakkında rahatlık ve nimetten maksat, dünyada kanaattir. Cehennemden maksat ise, hırs ve tamahtır, denildi. Aynı şekilde Tanrı'nın: "Bir esir azad etmek" (K., XC, 13) sözündeki

"Esir azad etmek"ten maksat tamah ve hırsın zilletinden azad edilmedir ve Tanrı'nın: "Ey ehl–i beyt! (408) Allah sizden murdarlığı ve günahları gidermek ve sizi tamamiyle temizlemek ister." (K.,XXXIII, 33) sözündeki murdarlıktan maksat cimrilik ve tamahtır. "Sizi tamamiyle temizler" sözünden maksat ise, cömertlik ve bol bol saçı ile temizler demektir. Yine Tanrı'nın: "Ve bana öyle bir mülk ver ki benden sonra kimseye öyle bir mülk olmasın" (K., XXXVIII, 35) sözündeki mülkten maksat kanaatte bir makamdır. Buna göre âyetin mânası: "Yarabbi! bana öyle bir mülk yani kanaatte öyle bir makam ver ki, benden sonra kimseye lâyık olmasın ve ben o kanaat ile benzerlerim ve akranım arasında sivrileyim ve o kanâat mülkünde senin kaza ve kaderine râzı olayım" olur. Tanrı'nın: "Onu şiddetli azap ile azaplandırırız" (K., XXVII, 21) sözü, yani ondan kanaati alırız ve onu tamaa müptelâ ederiz, yani Tanrı'dan dilerim ki, ondan kanaati alıp onu hırs ve tamaa müptelâ etsin demektir. Bâyezîd–i Bistâmî'ye: "Ne ile Tanrı'ya ulaştın" diye sorulduktа: "Dünya esbabını topladım ve kanaat ipi ile bağladım,doğruluk mancınıkına koydum, yeis denizine atıp rahat ettim" dedi.

Ben, Muhammed b. Abdillâh es–Sûfî'den duydum. O da Muhammed b. Ferhân'dan Samirrede duymuş.O da dayısı Abdulvahhâb'dan duymuş, diyormuş ki hacc mevsimi günlerinde Cüneyd'in yanında oturuyordum. Etrafında Acemden ve müvellidûndan büyük bir kalabalık vardı. Bir adam beşyüz dinar getirdi. Cüneyd'in önüne koydu ve: "Bu parayı bu cemaate dağıt" dedi. Cüneyd: "Senin bu paradan başka paran var mı?" diye sordu. Adam: "Evet, çok altınım vardır" dedi. Cüneyd: "Sende olandan fazlasını ister misin?" dedi. Adam: "Evet" dedi. Cüneyd: "O halde getirdiğin parayı al, sen ona bizden daha muhtaçsın" dedi ve o parayı kabul etmedi.

Yüce Tanrı: "Tanrı'ya güvenene, Tanrı kâfidir" (K., LXV, 3) ve: "Eğer mü'min iseniz, ancak Tanrı'ya güveniniz" (K., V, 23) buyurmuştur.

Bize imâm Ebû Bekr Muhammed b. el–Huseyn b. Fûrek bildirdi. Ona da Abdullâh b. Ca'fer b. Ahmed el–İsfehânî, ona da Yunus b. Habib b. Abdilkadir, ona da Ebû Dâvûd et–Tayalisî, ona da Hammâd b. Seleme bildirmiş. O da Asım b. Behzeb'ten, o da Zer b. Hubeyş'ten, o da Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet etmiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) demiş ki, hac mevsiminde ümmetler bana gösterildi.Bir de ümmetimi gördüm ki yeri ve dağları doldurmuş. Onların bu çokluğuna şaşa kaldım. Bana: "Bunlarla memnun olur musun" denildi. Ben de "Evet" dedim. Bana bunu söyleyen: "Bu gördüğün ümmetinle birlikte yetmişbin ümmet hesapsız ve azapsız cennete girerler ki, onlar ihtiyaçsız dağılamaz ve birşeyden uğursuzluk çıkarmazlar, (408) rukya ve efsun etmzler, Tanrılarına güvenirler" dedi. Bunun üzerine Akâşe b. Muhsin el–Asadî: "Ey Tanrı'nın elçisi! Tanrı'ya dua et, bizi onlardan kılsın" dedi. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Ey Tanrım! Onu onlardan kıl" dedi. Bunun üzerine bir başkası: "Tanrı'ya dua et, beni onlardan kılsın" dedi. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Akâşe seni geçti, o fazileti önce o buldu" dedi.

Ben, Abdullâh b. Yusuf el–İsfehânî'den duydum.O da Ebû Nasr es–Sarrâc'dan duymuş. Ebû Nasr es–Sarrâc demiş ki, bana Ebû Bekr el–Vecihî anlatıp dedi ki, Ebû Alî er–Rudbârî: "Ömer b. Şeybân'a, bana Sahl b. Abdillâh'dan bir hikâye anlat dedim. O da: "Sahl b. Abdillâh dedi ki, Tanrı'ya güvenenin alâmeti üçtür: "Tanrıdan başka hiç kimseden birşey istemez, istemek-

sizin kendine birşey gelse reddetmez, elinde olan mal ve mülkünü hapsetmez" dedi.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Mansûr b. Abdillâh'dan, o da Ebû Abdillâh eş–Şirvânî'den, o da Ebû Musa ed–Dubeylî'den duymuş. Ebû Musa ed–Dubeylî diyormuş ki, Ebû Yezîd'e: "Tevekkül nedir? diye soruldu. O da: "Bana ne söylüyorsun sen" dedi. Ben de: "Arkadaşlarımız yırtıcı hayvanlar ve yılanlar sağdan soldan seni sarsalar, Tanrı'ya olan güveninden dolayı kalbin hareket etmez, diyorlar" dedim. Bunun üzerine Bayezîd: "Evet bu hâl tevekküle yakındır, ama tam tevekkül değildir; fakat sen, eğer cennet halkının cennette nâil oldukları nimetleri ve cehennem halkının da azap çektiğini görsen, o iki zümre arasındaki farkı anlasan, tevekkülden çıkarsın" dedi. Sahl b. Abdillâh: "Tevekkülde ilk makam kulun yüce Tanrı'nın elinde, ölüyü istediği gibi döndüren ölü yıkayıcının elindeki ölü gibi olma makamıdır" dedi. Hamdûn da: "Tevekkül, Tanrı'ya tutunma ve güvenmedir" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed el–Belhî'den o da Muhammed b. Hâmid'den, o da Ahmed b. Hıdraveyh' den, duymuş. Ahmed b. Hıdraveyh demiş ki, Hâtim el–Asemm'a: "Nerede yersin?" Diye soruldu. O da: "Göklerin ve yerlerin hazineleri Allahındır, fakat münafıklar bilmezler" dedi. Bil ki, tevekkülün yeri kalptir. Dışarda hareket, yani sebeplere girişmek kalbin tevekkülüne aykırı düşmez. Kul takdirin Hak'tan olduğuna gerçek olarak inandıktan sonra, kula güçleşen şey, Tanrı'nın güçleştirmesi veya kolaylaşan birşey, Tanrı'nın kolaylaştırması iledir.

Bize Ali b. Ahmed b. Abdân bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da Gaylan b. Abdissamed, ona da İsmâil b. Mes'ud el–Cahderî, ona da Hâlid b. Yahyâ

ona da dayısı Mugira b. Ebî Kurra, Enes b. Mâlikten rivayet edip bildirmiş. Enes b. Mâlik demiş ki, kendi malı olan bir deveye binmiş bir adam geldi. Peygamber'e (Selâm ve selât üzerine olsun): "Devemi salıverip tevekkül edeyim mi?" diye sordu. Peygamber de: "Deveyi bağla, sonra Hakka tevekkül et" dedi. İbrâhim el–Havvâss: "Nefsinde Tanrı'ya tevekkülü sağlam olanın, başkası hakkındaki tevekkülü de sağlam olur" dedi. Bişr el–Hâfî: "Halktan biri, bütün işlerimi Tanrı'ya ısmarladım" derse, Tanrı'ya yalan söylemiş olur, zira eğer Tanrı'ya tevekkül etse idi, Tanrı'nın ona yaptığından mennun ve râzı olurdu" dedi.

Ben, Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Muhammed b. Ali b. el–Huseyn'den, o da Abdullah b. Muhammed b. es–Sâmit'den, o da İbrâhim b. el–Havvâs'dan duymuş. İbrâhim b. el–Havvâs diyormuş ki, bir gün çölde gidiyordum. Birdenbire gayıptan bir ses geldi. Ona döndüm, bir de ne göreyim, bir çöl arabı gidiyor,bana dedi ki, ey İbrâhim! tevekkül yanımızdadır, tevekkülün sağlam olması için yanımızda otur. Yemek ve içeceği olan bir şehire girmek sevdasında olmak seni o şehirde oturmaya sürükler. Şehirlerden ümidini kes ve tevekkül et.

Yine Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum.O da Muhammed b. Ahmed el–Fârsî'den, o da İbn Ata' dan duymuş. İbn Ata'dan: "Tevekkül hakikati nedir?" diye sorulduğu vakit, o da: "Kendisine şiddetle muhtaç olduğun sebeplere eğilme sende gözükmemeli ve sebep üzerinde durmanla beraber, yüce Tanrı'ya meyl etmekten kaybolmayasın" dedi.

Ben, Ebû Hâtim es–Sicistanî'den duydum. O da Ebû Nasr es–Sarrâc'dan duymuş. Ebû Nasr es–Sarrâc demiş ki, tevekkülün şartı, Ebû Turab en–Nahşebî'nin dediğidir: Bedeni tanrı'nın kulluğunda atmaktır ve kalbin rububiyete ilgisi Hakk'a itimaddır.Verilse,şükr eder

men olunsa sabreder. Yine tevekkül Zun Nuni'l–Mısrı' nin dediği gibi, tevekkül nefsin tedbirini terk etme, kuvvet ve kudretten edilmedir ve kul, tevekküle, yüce Tanrı, onun kalbinde olanı bildiği ve ne hâlde olduğunu gördüğü vakit muktedir olabilir. Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu'l–Ferec el–Versânî'den, o da Ahmed b. Muhammed el–Kirmisînî'den, o da el–Kettânî'den, o da Ebû Ca'fer b. el Fereci'den duymuş. Ebû Ca'fer b. el–Fereci diyormuş ki, utanmaz kimselerden Cemelu Aişe (Ayişe'nin Devesi) diye tanınan birini gördüm. Kamçılarla dövülüyordu. Ona: "Dövenin acısı sende ne zaman daha hafif olur?" diye sordum. O da: "Kendisi için dövüldüğümüzü gördüğümüz zaman" dedi.

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdullâh b. Muhammed'den duymuş. Abdullâh b. Muhammed diyormuş ki, el–Huseyn b. Mansûr (Hallâc) İbrahim el Havvâs'a: "Bu seyahatlerde ve çölleri kat ettiğin zaman ne yaptın?" diye sormuş. O da: "Tevekkülde kalıp, tevekküldeki nefsimi imtihan ettim." demiş. Huseyn b. Mansûr: "İçini mamur etmek için ömrünü yok ettin. Tanrı'yı birlemede fâni olmak nerede?" diye sormuş.

Ben, Ebû Hâtim es–Sicistânî'den duydum. O da Ebû Nasr es–Sarrâc'dan duymuş. Ebû Nasr es–Serrâc diyormuş ki, tevekkül Ebû Bekr el–Verrak'ın dediği şeydir: Yaşamağı tek güne itip, yarının endişesini terk etmekten ibarettir. Yine Ebu Nasr es–Serrâc demiş ki, tevekkül, Sahl b. Abdillâh'ın dediği şeydir: Kulun istediği şeyde tevekkülü Tanrı ile ülfet ve ünsiyetinden ibarettir.(409)

Ben, Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Muhammed b. Ca'fer'den, o da Ebû Bekr el–Barda' î'den, o da Ebû Ya'kub en–Nahracûrî'den duymuş. Ebû Ya'kub el–Nahracûrî diyormuş ki, tam tevekkül,

mancınık ile ateşe atılıp da, Cebrâ'il gelip kendisine ihtiyacın var mı? dediğinde "Yoktur" diyen İbrâhim'e (Selâm üzerine olsun) vaki olan hâldir. Zira İbrahim'in nefsi, o hâli ile kaybolmuş ve Tanrı'dan başka herşeyden sıyrılmıştır.

Yine Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Sa'îd b. Ahmed b. Muammed'den, o da Sa'ıd b. Osmân el–Hayyat'dan, o da Zun Nuni'l–Mısrı' den duymuş. Zun Nuni'l–Mısrı diyormuş ki, bir adam: "Tevekkül nedir?" diye benden sordu. Ben de: "Efendileri sıyırıp atmak ve sebepleri kesip atmaktır" dedim. Soran adam: "Bana daha fazla bilgi ver" dedi. Ben de: "Nefsi kulluk hükümlerine atmak ve efendilikten çıkarmaktır" dedim.

Ben, Abdillâh b. Muhammed el–Muallim'den duydum. O da Hamdûn'dan duymuş. Hamdûn'dan: "Tevekkül nedir?" diye sorulmuş. O da: "Onbin dirhem paran ve bir danak da borcun olsa, o borcun ölüp zimmetinde kalmasından emin olma; eğer onbin dirhem borcun olsa ve bunu ödeyecek birşey bırakmasan, Tanrı'nın o borcu ödeyeceğinden ümidini kesme" dedi.Ebû Abdillâh el–Kureşî'den: "Tevekkül nedir?" diye soruldu. O da: Tevekkül herhâlde, Tanrı'ya bağlanıp itimad etmektir" dedi. Soran adam: "Bana bu hususta biraz daha fazla bilgi ver" dedi. O da: "Her sebebi terk etmektir. (310) Bu sebep, Tanrı üzerine alıncaya kadar, başka sebebe iletir" dedi. Sahl b. Abdillâh: "Tevekkül, Peygamber'in (Selâm üzerine olsun) hâli ve kesb te onun sünnetidir. Böyle olunca Peygamberin hâlinden (Yâni tevekkülünden) kalan onu terk eden kimse, onun sünnetini (Yani kesb ve ticareti) terk etmemelidir" dedi. Ebû Sa'îd el–Harrâz: "Tevekkül huzursuz ızdırap ve ızdırapsız huzurdur" dedi. Denildi ki, tevekkül çoğaltma ve azaltmanın senin yanında eşit olmasıdır. (411) İbn Masrûk: "Tevekkül, ilâhı kaza ve hükümlerin akışı-

na boyun eğmektir" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdullâh er–Râzı'den, o da Ebu Osmân el–Hırı'den duymuş. Ebû Osmân el–Hîrî: "Tevekkül, Tanrı ile yetinip, O'na itimad etmektir" diyormuş.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Galib'den duymuş. Muhammed b. Galib el–Huseyn b. Mansûr (Hallac)dan nakletmiş: el–Huseyn b. Mansûr: "Hakiki mütevekkil, yiyeceği yemeğe kendisinden daha çok muhtaç bulunan ve hakkı olan bir kimsenin olduğu bir şehirde yemek yemez" demiş.

Ben, Abdullâh b. Ali'den duydum. O da Mansûr b. Ahmed el–Harbî'den duymuş. Mansûr b. Ahmed el–Harbî demiş ki, bize İbn Ebî Şeyh anlatıp dedi ki: Ömer b. Sinân'dan duydum, diyordu ki, İbrâhim el–Havvâs bir gün bize uğradı. Biz ona: "Seyahatin esnasında karşılaştığın, görülmedik şeyleri bize anlat" dedik. O da: "Hızır bana rastladı ve benimle arkadaş olmak istedi. Ben de onunla bulacağım huzurdan dolayı tevekkülümün bozulacağından korktum ve ondan ayrıldım" dedi. Sahl'den: "Tevekkül nedir?" diye soruldu. O da: "Başka hiçbir şey ile ilgisi olmadan Tanrı ile yaşayan bir kalbtir" dedi.

Ben, Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, tevekkülün üç derecesi vardır: Önce tevekkül, sonra teslim, sonra da tefvız (Yani her işi Tanrı'ya havale etmek). Böyle olunca mütevekkil (Yani Tanrıya itimad eden) Tanrı'nın va'dine (412) güvenip sâkin olur. Teslim sahibi kimse, Tanrı'nın hâlini bilmekle yetinir, tefvîz sahibi ise, Tanrı'nın hüküm ve kazasına râzı olur. Yine Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, tevekkül başlangıç, teslim orta ve tefvız de sondur. (413) Az–Zakkak'dan: "Tevekkül nedir?" diye soruldu. O da: "Tevekkül hırs ve tamahsız (Helâlinden) ye-

mekten ibarettir. Yahyâ b.Mu'âz dedi ki: "Aba giymek, dükkândır, zühdle ilgili söz söylemek san'attır. Seyahatta kafilelere refakat etmek (Kafile halkına itimadı içine aldığı için) sebeplere taarruzdur. Şiblî'ye bir adam geldi, çocuklarının çokluğundan şikâyet etti. Şiblî de: "Evine dön, çocuklarından rızkı Allah üzerine olmayanı kov" dedi.

Ben, Ebu Abdirrahman es–Sulemı'den duydum. O da Abdullâh b. Alı'den, o da Ahmed b. Ata'dan duymuş. Ahmed b. Atâ diyormuş ki, Muhammed b. el–Huseyn'in önünde okurken Sahl b. Abdillâh: "Hareketi yeren, Tanrının elçisinin sünnetini yermiş olur, tevekkülü yeren imanı yermiş olur" dedi.

Ben, yine Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ahmed b. Ali b. Ca'fer el–Huldî'den duymuş, diyormuş ki, İbrâhîm el–Havvas dedi ki,Mekke yolunda giderken vahşi bir adam gördüm. Ona: "Cin misin veya in misin?" dedim. O da: "Cinim" dedi. Ben: "Nereye gidiyorsun?" diye sordum. O da: "Mekke'ye" diye cevap verdi. Ben: "Azıksız mı?" dedim. O: "Evet, biz cinler arasında da Tanrı'ya tevekkül ederek seyahate çıkanlar vardır" dedi. Ben: "O hâlde tevekkül nedir?" diye sordum. O da: "Kulun herşeyi Tanrı'dan almasıdır" diye cevap verdi.

Yine şeyh Ebu Abdirrahman es–Sulemı'den duydum. O da Ebu'l–Abbâs el–Bağdadî'den, o da el–Ferganî'den duymuş. El–Ferganî diyormuş ki, İbrahim el–Havvâs: "Terk ve tecridde idi ve tevekkülde kılı kırk yarardı. Böyle olduğu hâlde iğne, iplik, matara ve makası yanından ayırmazdı. Kendisine: "Ey Ebû İshak! Herşeyden sakındığın hâlde bunları niçin taşırsın" diye soruldu. O da: "Bu gibi şeyler tevekkülü bozmaz, çünkü bizde Tanrı'ya karşı farzlar vardır ve fakirin sırtında bir kattan başka elbise olmaz. Bu elbise de (Eski olduğundan) çok kere yırtılır. Yanında iğne, iplik bu-

lunmazsa, avret mahalli gözüküp, namazı bozulur; yanında matara olmazsa tahareti de bozulur. Matarasız, iğnesiz ve ipliksiz bir derviş gördüğün vakit, onu namazında töhmetli say" dedi.

Ben, Ebû Ali ed—Dakkak'dan duydum, diyordu ki, tevekkül, mü'minlerin, teslim velilerin, tefviz ise, muvahhidlerin sıfatıdır. Böyle olunca tevekkül avamın, teslim hasların, tefviz ise, hasların hassı olanların sıfatı olur.

Yine Ebû Ali ed—Dakkak'dan duydum, diyordu ki, tevekkül, peygamberlerin, teslim İbrâhim'in, (Selâm üzerine olsun), tefvîz ise, Peygamberimizin (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) sıfatıdır.

Ben, Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ebu'l—Abbâs el—Bağdâdî'den, o da Muhammed b. Abdillâh el—Ferganî'den, o da Ebû Ca'fer el—Haddâd'dan duymuş. Ebû Ca'fer el—Haddâd diyormuş ki, on seneden fazla tevekküle gönül bağladım. Çarşıda demircilik ediyor ve her gün ücretimden ne bir içim su, ne de hamama gitmek için faydalanır, onu olduğu gibi Şûnîziye'deki fakirlere götürür ve ben kendi hâlim ile kalırdım.

Yine Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Şâzân'dan, o da İbrâhîm el—Havvas'dan, o da Sinân'ın kardeşi Hasan' dan duymuş. Hasan diyormuş ki, ondört kere yalın ayak haccettim. Çölde giderken ayağıma diken batardı, derhal Hakk'a olan tevekkülümü hatırlayıp dikenleri çıkarmaz ve ayağımı yere vurup yürürdüm.

Yine Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Abdillâh el—Vâ'iz'den, o da Hayr en—Nessâc'dan, o da Ebû Hamza'dan duymuş. Ebû Hamza diyormuş ki, çalışmamın yolda bana azık olmaması için tevekküle güvenerek tok karnıma çöle girmek hususunda Tanrı'dan utanırdım. Hamdûn'dan: "Tevekkül

nedir?" diye soruldu. O da: "Tevekkül hâlâ benim bile ulaşamadığım bir derecedir. İmanı bile sağlam olmayan kimse, tevekkülden nasıl bahseder?" dedi. Denildi ki, mütevekkil annesinin memesinden başka sığınacak birşey bilmeyen çocuk gibidir. Aynı şekilde mütevekkil ancak rabbine yol bulur. Sûfîlerin birinden nakledilmiştir, demiş ki, çölde idim. Kafileyi geçtim.Önümde giden bir adam gördüm. Sür'atle gidip ona ulaştım.Bir de ne göreyim, bir kadın elinde bir sopa olduğu hâlde yavaş yavaş gidiyor. Onun yorulduğunu sandım.Elimi yakama sokup,yirmi dirhem çıkardım ve:"Bunu al,kafile gelinceye kadar bekle ve onunla bir hayvan kirala. İşini yoluna koyman için geceleyin bana gel" dedim. Kadın elini havaya kaldırdı, bir de ne göreyim, avucu altınlarla dolu değil mi? Bana dedi ki, sen altınları koynundan çıkardın, halbuki ben altınları gaybdan aldım. Ebu Süleymân ed–Dârânî Mekke'de (Tanrı onu şereflendirsin) zemzemden başka birşey içmeyen bir adam gördü. Üzerinden günler geçtikten sonra, bir gün Ebû Süleymân ona: "Zemzem kurursa, ne içeçeğini düşündün mü?" dedi. Bu sual üzerine adam hemen kalkıp Ebû Süleymân ed–Dârânî'nin alnını öptü ve: "Tanrı seni mükâfatlandırsın. Bana doğru yolu gösterdin,zira günlerden beri, Zemzem'e kulluk ediyor muşum" dedi ve gitti. İbrâhim el–Havvâs dedi ki, Şam yolunda hal ve hareketi güzel bir genç gördüm. Bana: "Arkadaşlık etmek ister misin?" dedi. Ben de: "Ben aç kalırım" dedim. O da: "Sen aç kalırsan, ben de seninle aç kalırım" dedi. Bunun üzerine onunla aç olarak dört gün kaldık. Dört gün sonra birşey zuhur etti. Ona: "Gel yiyelim" dedim. O da: "Vasıta ile gelen şeyi kabul etmemeye kesin karar verdim" dedi. Bunun üzerine ben: "Ey genç! sen inceleyip eledin"dedim. Genç: "Ey İbrâhim! tevekkül pazarında kalp akça harcama; zira sarraf çok iyi görücü (Basîr) dür, tevekkülden dem vurma" dedi ve sonra

da: "Tevekkülün en azı, sana ihtiyaçlar yüz gösterdiği vakit, nefsin yalnız yetinilen şeyler kendisine olana çekine" (414) diye ilâve etti. Denildi ki, tevekkül (Rızkı hususundaki) şüpheleri uzaklaştırıp, hükümdarların sahibi olan Tanrı'ya (İşlerini) havale etmektir. Denildi ki, bir topluluk, Cünyed'e geldi ve: "Rızkımızı nerede arayalım" diye sordular. Cüneyd: "Rızkın nerede olduğunu biliyorsanız, orada arayınız" dedi. Bunun üzerin: "O rızkı Tanrı'dan isteyelim" dediler. Cüneyd'de: "Tanrı' nın sizi unuttuğunu biliyorsanız, ona hatırlatın" dedi. Topluluk: "O hâlde evimize gidip mütevekkil olalım" dediler. Cüneyd: "Tecrübe şüphedir" dedi. Onlar:"Çare nedir?" diye sordular. O da: "Çâre, çareyi terk etmektir" dedi. Ebû Süleymân ed—Dârânî, Ahmed b. el—Havârî'ye: "Ey Ahmed! âhiretin yolları çoktur ve şeyhin Ebû Süleymân ed—Dârânî, o yolların çoğunu bilir.Yalnız şu mübarek tevekkülü bilmez; zira ben ondan bir koku koklamadım" dedi. Denildi ki, tevekkül rızk aramada, sıkıştırma hususunda düşünmekten kalbin feragatinden ibarettir. Hâris el—Muhâsibı'den: "Mütevekkil kimdir?Mütevekkile hırs ve tamah ulaşır mı?" diye soruldu. O da: "Ona mizaclor yolu ile hatreler ulaşır ve bir zarar vermez. İnsanların elindekinden ümit kesme, tamaı düşürme hususunda ona kuvvet verir" (415) dedi. Denildi ki, en—Nurı, çölde aç kaldı. Hâtiften bir ses kendisine: "Senin hoşuna hangisi gider? Sebebi mi,yoksa kifâyeti mi çok istersin" dedi. En—Nurı: "Kifâyeti, yetinmeyi; zira onun üstünde bir son yoktur" dedi ve bundan sonra onyedi gün kaldı ve hiçbir şey yemedi. Ebû Ali er—Rudbârî: "Fakir beş gün aç kaldıktan sonra, ben açım dediği vakit, onu pazara zorlayın ve kendisine kazanç ve ticaret yapmasını emredin" dedi. Denildi ki, Ebû Turâb en—Nahşebî, üç gün aç kaldıktan sonra yemek için bir karpuz kabuğunu alan bir sûfiye bakıp: "Tasavvuf sana müyesser olmaz. Sen pazara git,ka-

zanç ve ticaretle meşgul ol" dedi. Ebû Yakub el–Akta' el–Basrî dedi ki, bir defasında Mekke'de on gün aç kaldım, kendimde zayıflama hissettim. Nefsim beni çekti, belki birşey bulur da zayıflığım gider" diye vâdiye çıktım. Yere atılmış bir şalgam gördüm. Onu alınca kalbimde bir vahşet (Yalnızlık) duydum ve sanki bir ses bana: "On gün aç kaldım. Onun neticesi senin nasibin çürümüş bir şalgam mı oldu?" dedi. Bunun üzerine hemen şalgamı attım ve oturdum; bir de ne göreyim,bir yabancı adam gelip önüme oturdu ve bir kutu koydu ve: "Bu sana aittir" dedi. Ben: "Bu kutuya beni nasıl tahsis ettin" (416) dedim. O da: "Bil ki, on günden beri denizde idik. Gemi batmaya yüz tuttu, hepimiz yüce Tanrı bizi kurtarırsa birşey adamayı va'dettik. Ben de, eğer yüce Tanrı beni kurtarırsa, Harem civarında oturanlardan ilk gördüğüm kimseye bu kutuyu adamayı va'dettim. İlk rastladığım kimse, sen oldun" dedi.Ben de ona: "Kutuyu aç" dedim. Açtı, bir de ne göreyim, içinde halis undan yapılmış peksimet, badem içi ve şeker yok mu? Her birinden bir avuç aldım ve: "Kalanı çocuklarına benden hediye götür ve ben bu kadarını kabul ettim" dedim. Sonra nefsime: "Rızkın sana on günde geliyor. Halbuki sen onu vâdide arıyorsun" dedim.

Ben Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den duymuş. Ebû Bekr er–Râzî diyormuş ki, Mimşâd ed–Dineverî'nin yanında idim. Borç sözü edildi. O: "Üzerimde kalbimi meşgul eden bir borç vardı. Rüyamda birinin bana sanki, ey cimri! Bzim üzerimize bu kadar mı aldın? Al, alma sana aittir, verme de bize aittir, dediğini gördüm. Bundan sonra ne bir bakkal, ne bir kasap ve bunlardan başkası ile hesaplaşmadım" dedi.. Bunân el–Hammâl'den hikâye edilir, demiş ki, Mısır'dan Mekke'ye (Tanrı onu korusun) giden yoldan geliyordum, azığım vardı. Bir

kadın gelip bana: "Ey Bunân! sen hammalsın. Yol azığını sırtında taşıyor ve Tanrı'nın senin rızkını vermeyeceğini sanıyorsun" dedi. Bunun üzerine yol azığını attım ve bundan sonra üç gün yemek yemedim. Yolda bir bilezik buldum. Kendi kendime: "Sahibi gelinceye kadar onu taşırım, belki bilezik sahibi bana birşey verir, ben de onu ona iade ederim" dedim. Birdenbire o kadın gelip bana: "Sen tâcirsin, zira bilezik sahibi gelir de ondan birşey alırım diyorsun" dedi ve bana dirhemlerden birşey attı ve bunu harca dedi. Nitekim bu dirhemlerle Mekke yakınına kadar yetindim.Hikâye edilir ki, Bunân'ın kendisine hizmet edecek bir câriyeye ihtiyacı oldu. Arkadaşlarına açıldı. Bunun üzerine arkadaşları, ona alınacak cariyenin bedelini topladılar ve: "İşte,kervan geliyor, uygun olanı satın alırız" dediler. Kervan gelince hepsi bir câriye üzerinde birleştiler ve câriyenin onun işine uygun olacağını söylediler. Sonra câriyenin sahibine: "Değeri nedir?" diye sordular. O da: "Bu câriye satılık değildir"dedi ise de, onlar ısrar ettiler. Bunun üzerine o: "Bunân el–Hammal'indir. Bu câriyeyi Semerkand'den bir kadın ona hediye göndermiştir"dedi. Câriye Bunân'a getirildi ve ona hikâye anlatıldı.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. el–Huseyn el–Mahzumî'den duymuş.O demiş ki, bize Ahmed b. Sâlih bildirmiş, ona da Muhammed b. Abdûn, ona da el–Hasan el–Hayyât bildirip demiş ki, Bişr el–Hâfî'nin yanında idim. Bir kervan geldi. Bişr'e selâm verdiler. Bişr el–Hâfî: "Nerelisiniz" diye sordu. Onlar da: "Şam'danız, seni selâmlamaya geldik ve hacca gitmek istiyoruz" dediler. Bişr el–Hâfî: "Tanrı niyyetinizi meşkûr etsin" dedi. Bunun üzerine onlar: "Bizimle birlikte yola çıkar mısın?" diye sordular.O da:"Üç şartla gelirim:Yanımızda birşey götürmeyeceğiz, eğer biri bize birşey verirse, kabul etmeyece-

ğiz, hiç kimseden birşey istemeyeceğiz" dedi. Bunun üzerine kafiledekiler: "Yolda birşey götürmemeyi, bir kimseden birşey istememeyi kabul ediyoruz, fakat bize birşey verildiğinde onu kabul etmemeye muktedir değiliz" dediler. Bişr el–Hâfî: "Siz hacıların azıklarına güvenici olduğunuz hâlde yola çıkmışsınız" (417) dedi. Sonra bana "Ey Hasan! fakirler üç çeşittir: Biri hiçbir şey dilenmez ve kendisine verileni almaz ki bu ruhânilerdir. Biri dilenmez, fakat kendisine birşey verilirse alır ki bu kendisi için cennet bahçelerinde sofra hazırlananlardandır. Biri dilenir, kendisine verilenden yetinecek kadar alır ve onun kefareti de doğruluğudur" dedi. Habîb el–Acemî'ye: "Ticareti niçin terk ettin" diye soruldu. O da: "Ben kefili kuvvetli buldum"(418) dedi. Denildi ki: "Evvel zamanda, bir adam seyahatte idi ve yanında ekmek külçesi vardı. Kendi kendine:"Bu ekmeği yersem ölürüm" dedi. Bunun üzerine yüce Tanrı ona bir melek vekil tayin etti ve: "Eğer bu adam ekmeği yerse, onu başka birşey ile rızıklandır,eğer o ekmeği yemezse, ona ekmek parçasından başka birşey yedirme" buyurdu. O adam ölünceye kadar o ekmek külçesini yemedi,. Ekmek ondan arta kaldı. Denildi ki,tevfiz meydanına düşen ile, istek gelini evlenir, tıpkı ehline ve zevcine gelinin zifaf edilmesi gibi.Zayi etme (Tazyi) ile tefviz arasında şu fark vardır: Tazyi Tanrı hakkında kötüdür, tefviz ise, senin hakkında makbuldür.(Rıza hususunda Tanrı'ya havale etme=tefviz, makbul bir iştir). Abdullah b. Mübârek: "Haramdan bir mangır alan kimse, mütevekkil değildir" dedi.

Ben, Muhammed b. Abdillâh es–Sûfî'den duydum. O da Nasr b. Ebî Nasr el–Attâr'dan, o da Ali b. Muhammed el–Mısrî'den, o da Ebû Sa'îd el–Harrâz'dan duymuş. Ebu Saıd el–Harrâz demiş ki, bir seferinde azıksız olarak çöle girdim. Bende açlık belirdi. Uzaktan köyü gördüm. Ona kavuştum diye sevindim. Sonra,

köyde kalırsam, Tanrı'dan başkasına güvenmiş olurum, diye düşündüm. Bunun üzerine köy halkı beni köye götürmeye gelmeden, köye girmemeye yemin ettim. Kumun içinde bir çukur açtım ve kendimi göğsüme kadar o çukura gömdüm. Köy halkı gece yarısı: "Ey köy halkı! Bir Tanrı velisi kendini kuma gömmüş,ona yetişin" diye yüksek bir ses işitti. Bunun üzerine köyden bir topluluk gelip beni çıkardı, köye götürdüler. Ebû Hamza el--Horâsanî dediki, yıllardan bir yıl hacca gittim. Yolda giderken, ansızın bir kuyuya düştüm. Nefsim bir kimseden yardım istemem için beni sıkıştırdı. Kimseden yardım istememeye yemin ettim.Bunu tamamlamamıştım ki, kuyunun başına iki adam geldi. Birisi ötekine: "Gel de bu kuyunun ağzını kapatalım, belki içine biri düşer" dedi. Sonra kamış ve saz getirerek kuyunun ağzını kapadılar. Ben kuyunun içinde bağırmak istedim, sonra da kendi kendime: "Bana bu ikisinden daha yakın kimdir (Yani Tanrı'dır)" dedim ve kuyuda kalıp sustum. Biraz sonra ansızın bir de gördüm ki, birşey gelip kuyunun ağzından kamış ve sazları topladı ve iki ayağını kuyuya sarkıttı ve bir ses çıkardı. Bu sesten, sanki bana yapış dediğini anladım. İki ayağına yapıştım, beni çıkardı, bir de ne göreyim, bir yırtıcı hayvan (Aslan) değil mi? Beni bırakıp gitti. Sonra hatiften bir ses bana: "Ey Ebû Hamza! bu daha güzel değil midir? Biz seni yok olmaktan, yok olmak ile kurtardık" (419) dedi. Kuyudan kurtulduktan sonra şu şiiri söyleyerek yürüdüm:

"Gizlediğimi sana açıklamaktan korkuyorum, gözümün gönlüme söylediği herşeyi gönlüm açıklar.

"Herşeyimi açıkca bildiğin için utancım, beni arzu ve isteğimi senden gizlemeyi men ediyor.

"Dikkat ettin, şahidimi, gaibime gösterdim, zira lâtîf dikkatle anlaşılır.

"Bana gaybı gösterdin, o derecedeki, gaybda "Sen avucumdasın" ile beni müjdeledin.
"Sana ait heybetten içimde bir vahşet olduğu hâlde, seni görüyorum. Lûtuf ve atıfetinle bana ünsiyet gösterdin.
"Sen, sevginde öldürdüğün âşık diriltirsin; dirilerin ölüm ile birarada bulunması şaşılacak şeydir."

Ben,Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Mansûr b. Abdillâh'dan, o da Ebû Sa'dân et–Tahirî'den, o da Muzayfat el–Mar'aşî'den, duymuş. Huzeyfet el–Mar'aşî İbrâhîm b. Edhem'e hizmet edip sohbetinde bulunmuştu. Kendisine: "İbrahîm Edhem'den gördüğün en görülmedik şey nedir?" diye soruldu. O da dedi ki, onunla birlikte ünlerce Mekke'de (Tanrı onu korusun) kaldık, yemek bulmadık. Sonra Kûfe'ye girdik, harap bir mescide sığındık. İbrâhîm b. Edhem bana bakıp: "Ey Huzeyfe! sende açlık izi görüyorum" dedi. Ben de: "Şeyhin gördüğü gibidir (Yani karnım açtır)" dedim. O da: "Bana bir mürekkep ve kâğıt getir" dedi. Ben de getirdim. "Rahman ve rahim olan Tanrı'nın adı ile, herhalde ve her mânada parmakla gösterilensin ve sonra:

"Ben hamdedici, şükredici, zikrediciyim; açım, susuzum, çıplağım. Ben bu altı hâlin yarısını üzerime alıcıyım, diğer yarısını da sen üzerine al.
"Senden başkasını översem, cehennem ateşine girmiş olurum; kullarını ateşe girmekten koru.
"Bence cehennem dilencilik gibidir. Cehenneme girmeyi bana uygun görür müsün?"

Şiirini yazdı ve kâğıdı bana verdi ve: "Git, kalbini Tanrı'dan başkasını bağlama. Bu kâğıdı sana ilk rastlayan kimseye ver" dedi. Çıktım. Bana ilk rastlayan kim-

seye ver" dedi. Çıktım. Bana ilk rastlayan kimse bir katıra binmiş birisi idi. Kâğıdı ona verdim, alıp okuyup ağladı ve: "Bu kâğıdın sahibi ne iş yapar?" dedi. Ben de:"Falan mesciddedir" dedim. Bana içinde altıyüz dinar bulunan bir kese verdi. Sonra başka bir adama rastladım ve: "Bu katırın sahibi kimdir?" diye sordum. O da: "O bir Hıristiyandır" dedi. Ibrâhım b. Edhem'e geldim, hikâyeyi anlattım. O da: "Ona dokunma, çünkü o hemen gelecek" dedi. Bir saat sonra Hıristiyan geldi, İbrâhîm Edhem'in başına kapanıp öptü ve müslüman oldu.

ŞÜKR (420)

Yüce Tanrı: "Eğer şükrederseniz, verdiğim nimetleri arttırırım" (K., XIV, 7) buyurdu.

Bana Ebu'l—Hasan Ali b. Ahmed b. Abdân el—Ahvâzî bildirdi. Ona da Ebu'l—Hasan es—Saffâr, ona da el—İskâtî, ona da Muncab, ona da Yahyâ b. Ya'lâ, Ebû Cenâb'dan, Ata'dan naklederek anlatmış. Ata b. Rabâh demiş ki, Ubayed b. Amîr ile birlikte A'işenin (Tanrı ondan râzı olsun) yanına gittik. Kendisine:"Peygamberden (Selât ve selâm üzerine olsun) gördüğün en şaşılacak şeyi bize bildirdi" dedim.O da bana: "Hangi hâli yoktu ki şaşılmasın" dedi ve anlatmaya başladı: Bir gece benimle yatağa girdi. Yatakta cildim, onun cildine dokundu. Bir müddet sonra: "Ey Ebû Bekr'in kızı! Bana müsaade et de rabbime ibadette bulunayım" dedi. Ben de: "Senin yakın olmanı severim" dedim ve kendisine müsaade ettim. Kalkıp su kırbasının yanına gitti, abdest aldı. Abdest esnasında çok su dökündü. Sonra namaza koyuldu. Kıyamda iken ağladı, o derecedeki göz yaşları göğsüne damlıyordu. Sonra rükû edip, ağladı, secdeye varıp yine ağladı, sonra başını kaldırdı yine ağladı. Bu hâl Bilâl gelip de kendisine sa-

bah namazını haber verinceye kadar (Sabah ezanını okuyuncaya kadar) devam etti. Kendisine: "Ey Tanrı' nın elçisi! Tanrı senin geçmiş ve gelecekteki günahlarını bağışladığı hâlde, seni ne ağlatıyor" dedim. O da: "Ben nasıl çok şükreden olmayayım ve niçin ağlamayayım, gökler ve yerin yaradılışını düşünmeyeyim ki, Yüce Tanrı: "Göklerin ve yerin yaradılışında, gece ve gündüzün itilâfında, insanlara faydalı olan şeyle denizde yüzen gemide,Tanrı'nın gökten indirip, onunla ölümünden sonra toprağı dirilttiği ve dünyada canlı yaratıkları yaptığı suda, rüzgârların taraf taraf esmesinde, gökle yer arasında asılı duran bulutlarda, aklı eren kavim için âyetler vardır" (K., II, 164) âyetini bana indirdi.

Kılı kırk yaran hakikat arayıcılarına göre, şükür, nimeti verenin nimetini alçak gönüllülük,zillet yolu ile itiraf ve ikrar etmekten ibarettir. Bu söz üzerine her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı, tevessü ve mecaz yolu ile şekûr sıfatı ile vasfolundu (Yani Tanrı şekûrdur denilir) Bunun mânası şudur: Yüce Tanrı kullarına, şükürlerine karşılık mükâfatta bulunur. Buna göre, şükrün mükâfatına şükr denilir. Nitekim Yüce Tanrı: "Bir kötülüğün cezası, onun gibi bir kötülüktür" (K., XLII, 40) buyurmuştur. Dendi ki, Yüce Tanrı'nın şükretmesinin mânası, az amele karşılık, çok sevap vermesidir ve bu mânâ: "Çok şükreden binek hayvanı, dabbatun şakûrun sözünden alınmıştır. Nitekim yediği ot ve yemden, kendisinde çok tavlanma beliren binek hayvanına dabbatun şakûrun (Yani yediğini inkâr etmeyen hayvan) denilir" (421) Şükrün asıl mânasının, ihsan edene ihsanını anmaktan ibaret olması mümkündür. Böyle olunca kulun Tanrı'ya şükrü, Tanrı'nın kendisinde bulduğu ihsan ve nimeti anarak onu övmesidir. Tanrı'nın kula şükretmesi ise, kulun kendisine olan ihsanını anarak onu övmesidir. Kulun ihsanı onun Tanrı'

ya tâat ve ibadetidir. Tanrı'nın kula ihsanı ise, kulu Tanrı'ya şükretmesine muvaffak kılması ile, kula nimet ve ihsanda bulunmasıdır. Hakikatte kulun şükretmesi, Tanrı'nın ihsan ve in'amını dili ile ikrardan ibadettir.

Şükür üç kısma ayrılır: Dil ile şükür ki, bu kulun aciz ve tevazu göstererek Hakk'ın nimetini ikrar ve itiraftan ibarettir. Beden ve uzuvları ile şükür, bu da muvafakat ve hizmet ile vasıflanmıştır; kalp ile şükür, bu da saygıyı muhafaza ile şuhud yaygısı üzerinde inzivaya ve bir köşeye çekilmesidir. (422) Denilir ki, âlimlerin şükrü sözleri iledir. İbadet edenlerin vasfından olan şükür, onların fiilerinden bir çeşittir. (Yâni ibadet edenlerin şükrü fiilleri iledir). Âriflere ait olan şükür, bütün fiil ve hâllerinde doğruluk ile olur (Yani âriflerin şükrü doğruluk iledir). Ebû Bekr el–Varrâk: "Ni'mete şükür, minneti görmek ve saygı beslemekten ibarettir" dedi. Hamdûn el–Kassâr: "Nimete şükür, verilen nimet üzerinde kendinin tüfeyli olduğunu görmekten ibarettir" dedi. Cüneyd dedi ki, şükürde illet vardır, (423) zira Tanrı'ya şükreden insan nimetin kendisi için çok olmasını ister. Böyle olunca, o adam nimetinin artmasını istediği için yüce Tanrı ile, nefsinin hazzı hususunda meşgul olur" (424) Ebu Osmân: "Şükr, şükretmekten âciz olduğunu bilmektir" (425) dedi. Denilir ki, şükür üzerine şükretmek (Yani Tanrı'ya şükrettiğine şükretmek) en tam ve en mükemmeldir. Bu da Tanrı'ya şükrünü, Tanrı'nın seni buna muvaffak kılması ile bilip ve bu muvaffakiyetin, Tanrı'nın en büyük nimetlerinden olduğunu görüp, Tanrı'ya şükrettiğine şükür ve ayrıca bundan sonra şükrettiğine sonsuza kadar şükretmek suretiyle olur. Denildi ki, şükür kulun, kendinin değersizliğine inanarak, nimetleri nimeti verene izafe etmesidir. Cüneyd: "Hakk'ın verdiği nimetlere nefsini yeterli görmemendir" dedi. Er–Ruveym: "Şükür gücün sarfedilmesinden ibarettir"dedi. Denildi ki, şâkir (Şükreden)

var olana şükreden, şekûr (Çok şükreden) ise, yok olana şükreden kimsedir. Yine denildi ki, şâkir, verilen ve ihsanda bulunulana şükredendir. Şekûr ise, reddolunana şükredendir. Yine denildi ki, şâkir, faydaya şükredendir. Şekur ise men olunana (kendisine verilmeyene) şükreden kimsedir. Yine denildi ki, şâkir, veri (Ata) ve ihsana; şekûr ise, belâya şükreden kimsedir. Yine denildi ki, şâkir bol bol verildiği zaman; şekûr ise, va'dedilenin geciktirilmesine şükr eden kimsedir.

Ben, Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da üstad Ebû Sehl es–Se'lûkî'den, o da el–Murta'iş'ten o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd demiş ki, yedi yaşında idim. Es–Serî'nin huzurunda çocuklar ile oynuyordum. Cüneyd'in huzurunda da bir cemaat vardı,şükürden bahsediyorlardı. Es–Serî bana: "Ey genç! şükr nedir?" diye sordu. Ben de: "Tanrı'nın nimetine isyan etmemendir" dedim. Bunun üzerine Cüneyd: "Yakında Tanrı'dan nasibin dilin olur" dedi. Es–Serî'nin söylediği bu sözü üzerine durmadan ağladım. Eş–Şiblî: "Şükr nimeti değil, nimeti vereni görmektir" dedi. Denildi ki, şükr, mevcudu bağlamak ve muhafaza etmek, mevcud olmayanı ise, avlamaktır. Ebû Osmân: "Halkın şükrü yenilen, içilen ve oturulan şeyedir. Hasların şükrü, mânâlardan kalplerine gelen şeyedir" dedi. Denildi ki, Dâvûd (Selâm üzerine olsun): "Ey Tanrım! sana nasıl şükredeyim; zira benim sana olan şükrüm, senin katından şükrü gerektiren bir nimettir" dedi ve bunun üzerine yüce Tanrı ona: "İşte şimdi bana şükr ettin"(426) diye vahiyde bulundu. Denildi ki, Musâ (Selâm üzerine olsun) münâcâtında: "Ey Tanrım! Adem'i elinle yarattın, şunu şunu yaptın (Yani ona çeşitli ihsanda bulundun); o sana nasıl şükretti?" diyordu. Yüce Tanrı: "Adem bütün bunları benden bildi. Onun bunları benden bilmesi, bana şükrüdür" dedi. Denildi ki, sûfiler taifesinden birinin bir arkadaşı vardı. Sultan onu hapsetti.

Hapsedilen adam arkadaşına bir adam gönderdi. Arkadaşı adama: "Tanrı'ya şükret" dedi. Sonra hapsedilen dövüldü. Sufı vaziyetini arkadaşına yazdı. Arkadaşı: "Yine Allaha şükret"dedi. Sonra hapse ishal olmuş bir mecûsî getirdiler ve mecusînin ayak zincirinin bir halkasını sûfinin arkadaşının ayağına bağladılar. Mecusî geceleyin birçok defalar kalkıyordu; bu adam da mecusî abdestini bitirinceye kadar onun başında beklemeye mecbur oluyordu. Durumu arkadaşına yazdı. Arkadaşı yine "Tanrı'ya şükret" dedi. Bunun üzerine hapiste bulunan adam: "Bunu ne zamana kadar söyleyeceksin? Bu belâdan daha büyük bir belâ olur mu?" dedi. Arkadaşı" Ya o mecusînin belindeki zünnar senin beline takılsa ne yaparsın?" diye haber gönderdi.Denildi ki bir adam Sehl b. Abdillâh'ın yanına geldi ve: "Evime hırsız girdi, malımı aldı" dedi. Sehl: "Tanrı'ya şükret, kalbine hırsız şeytan girse ve tevhidini bozsaydı ne yapardım?" dedi. Denildi ki gözlerin şükrü arkadaşında gördüğün aybı ve kulakların şükrü arkadaşın hakkında duyduğun aybı örtmendir. Denildi ki, şükr vergi ve ihsanına müstahak olmadığın şeyi üzerine Tanrı'yı övmekten lezzet almandır.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ca'fer'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd diyormş ki, Serî es–Sakatî, beni birşey ile faydalandırmak istediği vakit, benden o şeyi sorardı. Bir gün: "Ey Ebu'l–Kasım! şükr nedir?" diye sordu. Ben de: "Tanrı' nın nimetlerinden birşey ile günah hususunda yardım istememektir" dedim. Bunun üzerine: "Bu sana nereden" diye sordu. Ben de: "Seninle oturup kalkmadan" diye cevap verdim. Denildi ki, Hasan b. Alî Kâbe'nin direğine (Rüknüne) yaslanıp: "Ey Tanrım! beni nimetlendirdin, beni şükredici bulmadın. Beni belâya müptelâ ettin, sabredici bulmadın; ne şükrü terk ettiğim için verdiğin nimeti aldın ve ne de sabrı terk ettiğim için sı-

kıntımı daimî kıldın. Ey Tanrım! kerimden ancak kerem hâsıl olur" diye münâcâtta bulundu. Dendi ki,elin halkı mükâfatlandırmada kısa olduğu vakit, dilin şükr ile uzun olsun. Dendi ki, dört kimsenin amellerinin meyva ve faydası yoktur: Sağıra söz söyleyenin, şükr etmeyene nimet verenin, çorak yere tohum ekenin,gündüz kandil yakanın. Denildi ki, İdris (Selâm üzerine olsun) bağışlanmak ile müjdelendiği vakit, ömür istedi. Kendisine sebebi soruldu. O da: "Tanrı'ya şükretmek için istedim, zira ben bundan önce, bağışlanmak için amelde bulundum" dedi. Bunun üzerine bir melek kanadını yayıp İdris'i göke götürdü. Rivâyet edildi ki peygamberlerden biri içinden çok su çıkan bir taşın önünden geçti ve şaşırdı. Bunun üzerine yüce Tanrı taşı dile getirdi. Taş dedi ki, yüce Tanrı'nın: "Eğer bunu yapmazsanız, yakılacak şeyleri, insanlar ve taş parçaları olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakınınız" (K., II, 24) âyetinde buyurduğunu duyduğumdan beri beni taşlardan kılması korkusundan ağlarım.O peygamber bunu duyunca, bu taşı azad etmesi için Tanrı'ya dua etti. Tanrı peygambere: "Ben o taşı cehennemden azad ettim" diye vahiyde bulundu.Peygamber gitti. Tekrar döndüğünde, suyun aynı şekilde fışkırdığını görüp şaşırdı. Yüce Tanrı taşı yine onunla konuşturdu. Peygamber ona: "Niçin ağlıyorsun?Tanrı sana mağfirette bulundu" dedi. Taş:"Bundan önceki ağlama hüzün ve korku ağlaması idi.Şimdi ağlama ise,şükür ve sevinç ağlamasıdır" diye cevap verdi.Denildi ki,Tanrı'ya şükredene fazla nimet vardır; zira şükreden nimeti görmede hazırdır; nitekim yüce Tanrı: "Eğer şükrederseniz, nimeti arttırırım" (K., XIV, 7) buyurdu ve sabreden de Tanrı iledir, çünkü o, kendini belâya müptelâ eden Tanrı'yı müşahede etmektedir. Nitekim yüce Tanrı: "Şüphe yok ki, Tanrı sabredenlerle beraberdir" (K., II, 153) buyurdu. Denildi ki, bir topluluk Ömer b. Ab-

dilâziz'in yanına geldi. İçlerinde bir genç vardı.Genç nasihate başladı. Ömer b. Abdilaziz: "Büyükler büyükler" (427) dedi Genç: "Ey mü'minlerin emiri! Eğer iş yaşla olsa idi, müslümanlar içinde senden yaşlı birinin halife olması lâzım gelirdi" dedi. Bunun üzerine halife: "Konuş" dedi. Genç de: "Biz ne birşey istemek için, ne de korkudan dolayı gelen bir topluluk değiliz. Biz şükr için geldik. Fakat birşey istemek için gelmemize senin, memleketimize kadar ulaşmış olan ihsanın sebeptir. Korku için gelmemize de, senin bizi korkudan emin hâle getiren adaletin sebeptir" dedi. Ömer b. Abdilaziz: "O hâlde siz kimsiniz?" diye sordu. Genç de: "Biz şükr topluluğuyuz, sana teşekkür edip gideceğiz" dedi ve şu şiiri okudu:

"Bana ettiğin ihsan ve iyilik konuşucu olduğu hâlde bana ettiğin bu ihsan ve iyiliği anlatmaktan dilin susması bir felâkettir.

"Senden bana olan ihsan ve iyiliği görürüm de sonra onları gizlerim. Böylece ben, sen kerim ve rabbimin ihsan ve iyiliğini çalmış olurum."

Denildi ki, yüce Tanrı Musâ'ya: "Dertli ve sağlam kullarına acı" diye vahiyde bulundu. Musâ: "Sağlam olan kulların hâli nedir de onlara acıyayım" dedi. Bunun üzerine Tanrı: "Benim onlara verdiğim sağlığa karşılık şükürlerinin azlığı için acı" dedi. Denildi ki, hamd nefesler üzerine: şükr ise, hislerin nimetleri üzerine olur. (428) Denildi ki, hamd yüce Tanrı'dan başlar. Şür ise senden uymadır. Gerçek bir hadîste: "Cennete ilk davet edilen, her hâlinde yüce Tanrı'ya aşırı derecede hamd ve şükür eden kimsedir" gelmiştir. Hamd, Tanrı' nın savdığı kaza ve belâ üzerine, şükür ise, Tanrı'nın kullarına yaptığı nimet ve ihsan üzerine olur.(429) Sufilerin birinden nakledilmiştir, demiş ki, seyahatlerden

birinde büyük bir ihtiyar gördüm, yaşından şikâyet ediyordu. Hâlini sordum. Dedi ki, gençliğimde amcamın kızını seviyordum. O da beni seviyordu. Tesadüf benimle evlendi. Zifaf gecesinde birbirimize: "Gel de bizi birleştiren Tanrı'ya şükretmek için bu geceyi yaşatalım" dedik. O gece sabaha kadar namaz kıldık, birimiz diğerimizden ayrılmadık. İkinci gece olunca, aynı şeyi söyledik. "Yetmiş, veya seksen yıldan beridir her gece bu hâl üzereyiz" dedikten sonra yanındaki yaşlı kadına: "Ey falan! böyle değil midir?" diye sordu. O da: "İhtiyarın söylediği gibidir" dedi.

YAKIN (430)

Yüce Tanrı: "Ve o Tanrı'dan korkanlar ki sana indirilen şeye ve senden evvel indirilen şeylere iman edip âhireti hiçbir şüphe olmaksızın bilirler" (K. II, 4) buyurdu.

Bize, imâm Ebû Muhammed b. el–Hasan b. Fûrek bildirdi. Ona da Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Herzâd al–Ahvâzî, ona da Ahmed b. Sahl b. Eyyûb, ona da Hâlid yani Yezid'in oğlu, ona da Sufyân es–Sevrî, ona da Şureyk b. Abdillâh ve Suf b. Uyeyne bildimiş. O da Süleymân et–Teymı'den, o da Haysama'dan, o da Abdullâh b. Mes'ûd'dan, o da Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) nakletti. Peygamber: "Tanrı'nın gazabına sebep olacak birşey ile bir kimseyi memnun ve razı etme ve Tanrı'nın fazilet ve ihsanı için birine hamd ve senada bulunma ve Tanrı'nın vermediği rızk ve nasip için falan adam rızkıma engel oldu diyerek kimseyi yerip kötüleme; zira Hakk'ın takdir ettiği rızkını bir harisin hırsı sana gönderemez ve bir iğrenenin iğrenmesi rızkını senden uzaklaştıramaz ve yüce Tanrı âdalet ve hakseverliği ile genişlik ve rahatı rıza ve yakînde, gam ve kederi de şüphe ve gazaptan

yaptı" buyurdu.

Bize Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî bildirdi. Ona da Ebû Câfer Muhammed b. Ahmed b. Sa'îd er–Râzî, ona da Abbâs b. Hamza, ona da Ahmed b. Ebi'l–Havârî bildirmiş. Ahmed b. Ebi'l–Havârî demiş ki, Ebû Abdillâh el–Antakî: "Şüphesiz kalbe bir parça yakîn ulaşınca onu nur ile doldurur. Ondan her türlü şüpheyi uzaklaştırır ve kalp yakın nuru ile Tanrı'ya şükür ve ondan korku ile dolar" dedi. Ebû Ca'fer el–Haddâd'dan naklonur, demiş ki ben çölde bir su birikintisi kenarında onaltı gün yemeyip içmeyip otururken Ebu Turâb en–Nahşebî beni gördü. Yanıma gelip: "Burada oturmanın sebebi nedir?" dedi. Ben de: "Ben ilimle yakîn arasındayım. Bunlardan hangisi galip gelirse,onunla olmayı bekliyorum. Yanı ilim galip gelirse, su birikintisinden içeyim, yakîn galip gelirse gideyim (Yani sabredeyim)" dedim. Bunun üzerine Ebû Turâb en–Nahşebî bana: "Sana irfan makamından bir hâl olacak" dedi. Ebû Osmân el–Hîrî: "Yakîn imanın fazlalığından hasıl olur" dedi. Sahl b. Abdillâh: "Yakîn imandan bir daldır ve tasdikin daha aşağısındadır" dedi. Sûfilerden biri de: "Kalplere emanet edilmiş bir ilimdir" dedi. Bu sözü söyleyen yakînin cehit ve gayretiyle kazanılmadığına işaret etmektedir. Sahl: "Yakînin başlangıcı, mükâşefedir. Budan dolayı selefden biri, (Ahirete ait işlerden) perde kalksa, benim yakînim artmaz" dedi. (431) Keşiften sonra muayene ve müşahade gelir. Ebû Abdillâh b. el–Hafıf: "Yakın, bu dünyada olmayan, örtülü bulunan hükümler ile ilgili sırların gerçekleşmesinden ibarettir. (432) Ebû Bekr b. Tâhir dedi ki, ilme şüpheler yan verip bir tarafa gider, halbuki yakînde hiç şüphe olmaz. Ebû Bekr b. Tâhir bu sözü ile çalışarak kazanılan ve ansızın gözüken akıntı yerine akan ilme işaret etmektedir. Sûfilerin ilimleri de başlangıçta çalışma ile elde edilmiş, sonradan ansızın gözüken cinstendir.

Ben, Muhammed b. el–Hüseyn'den duydum. Diyordu ki, bir sûfi dedi ki, makamların ilki ma'rifettir.(433) sonra yakîn, sonra tasdik (434), sonra ihlâs sonra şahadet (435), sonra da tâat ve ibadet gelir. İman bunların hepsini toplar. Bu sözü söyleyen şuna işaret etti ki, kula vâcip ve farz olan şeylerin ilki, Tanrı'yı bilmektir. (436) ve Tanrı'yı bilmek ise, ancak onun şartlarını öne sürmekle olur. Tanrı'yı bilmenin şartı da isabetli nazardır. (437) Bundan sonra kalpte Tanrı'nın birliğini gösteren delilleri birbiri arkasından geldiğinde ve bu delillerin birbiri arkasından gelmesinden açıklık hâsıl olduğunda, nurların birbirini takip etmesi ve iç gözü ile görmenin meydana gelmesi ile, insan delil ve mukayeseyi düşünmekten mustağni gibi olur ki, işte bu hâl yakîndir. Bundan sonra kul yüce Tanrı'yı tasdik edip haber verdiğine inanmaktır. Davet edenin emrine icabete kulak verme de (438) Tanrı'nın bildirdiğini tasdik etmektir. Sonra ilâhî emiri yerine getirmekten ve yasak edilen şeyleri terketmekten elde ettiği ve tuttuğu şey de samimiyettir. Sonra güzel şahadet ile icabet göstermedir, sonra tevhid ile yani Tanrı'nın birliğini ikrar ve itiraf ile menedildiği şeyden sıyrılmak suretiyle emrolunduğu şeyde taat ve ibadeti yerine getirmedir. Şahadetle anlatılan mânaya imâm Ebû Bekr b. Fûrek işaret etti. Ben şu sözü Ebû Bekr b. Fûrek söylerken duydum, diyordu ki, dilin zikri kalpten ona taşan bir fazilettir. (Fazlalıktır) 439) Sahl b. Abdillâh yakın kokusunu koklamak içinde Tanrı'dan başkasına karşı meyil ve sükûn olan kalbe haramdır. Zu'n–Nûni'l–Misrî: "Yakîn, insanı dünya emelleri köşküne davet eder, emel köşkü insanı zühde davet eder, zühd hikmeti miras bırakır,hikmet ise, akibetlere bakmayı miras bırakır" dedi.

Ben Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu'l–Abbâs el–Bağdadî'den, o da Muhammed b. Ahmed b. Sahl'den, o da Sa'îd b. Osmân'dan, o da Zu'n–

Nûn'dan duymuş. Zu'n–Nûn diyormuş ki, üç şey yakın alâmetlerindendir:Halk ile az ülfet ve ünsiyet etmek, veri ve ihsanlar verildiği zaman, bunları övmeyi terk etmek, ihsan vermedikleri vakit onları yermek ve kötülemekten sakınmak. Üç şey de yakînin yakını alâmetlerindendir: Herşeyde yüce Tanrı'yı görmek herşeyde Hakk'a dönmek, herhâlde yüce Tanrı'dan yardım istemektir. Cüneyd de: "Yakîn, hiç değişmeyen, daima aynı kalan ilmin kalpte yerleşmesidir" dedi. İbn Atâ: "Halk takvaya olan yakınlığı nisbetinde yakîni idrâk eder. (440) Takvanın aslı ise, Tanrı'nın men ettiği şeylerden uzak olmaktan ibarettir. Men edilen şeylerden uzak olmak ise, nefisten ve nefsin istediği şeylerden uzak olmaktan ibarettir. Böyle olunca halk, nefse ve nefsin isteklerine olan uzaklıkları nisbetinde yakîne ulaşır. Sûfilerden biri de: "Yakîn mükâşefedir ve mükâşefe de üç şekildedir: Tanrı ile elçisinin bildirmesi ile hâsıl olan mükâşefe, Yüce Tanrı'nın kendi kudretini göstermesi ile hâsıl olan mükâşefe, (441) ıman hakikatleri ile kalplerin (Tanrı'nın zâtının kemâlini ve yüceliğini) mükâşefedir. Bil ki, sufilerin dilendike mükâşefe, hiçbir şek ve şüphe olmaksızın birşeyin zikrinin kaplaması ile o şeyin kalbe gözükmesinden ibarettir.Sufiler mükâşefe gözü ile görenin uyku ve uyanıklık arasında gördüğüne yakın olanı kastederler ve onlar bu mükâşefe hâlini baygınlık hâlindeki uyku ile anlatırlar.

Ben, Ebû Bekr b. Fûrek'ten duydum, diyordu ki, Ebû Osmân el–Mağribî'den sorup dedim ki, sen, ..halk bana şöyle dedi, böyle dedi''diyorsun.Sen onları gözlerinle mi, yoksa mükâşefe ile mi görürsün? Ebu Osmân el–Magribî: "Ben onları mükâşefe ile görürüm" dedi. Amir b. Abd Kays: "Eğer dünya işlerinden perde kalksa, yakînimi arttırmazdım" dedi. Denildi ki, yakîn iman kuvveti ile apaçık görmedir ve yine denildi ki,ya-

kîn karşı gelmelerin yok olmasıdır. (442) Cüneyd: "Yakîn kaybolan şeylerin müşahadesinde şüphenin kalkınmasından ibarettir" (443) dedi.

Ben,üstad Ebu Ali ed—Dakkak'dan duydum.Peygamber'in (Selât ve selâm üzerine olsun): "İsa eğer yakîni artsaydı havada yürürdü" sözü hakkında diyordu ki, Peygamber bu sözü ile miraç gecesindeki hâline işaret etti; zira mirac lâtifelerinde kendisi: "Burak'ın Cebrâ'il ile kaldığını gördüm ve ben ise, havada yürüdüm" buyurdu. (444)

Ben, Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ahmed b. Ali b. Ca'ferden, o da İbrâhim b. Fâtik'ten, o da Cüneyd'den, o da es—Serî'den duymuş. es—Serî' den: "Yakîn nedir" diye sorulmuş. O da: "Çeşitli haller karşına çıktığı vakit,bu çeşitli hâlleri savmada gayret göstermenin kendi menfaatine olmadığını ve Tanrı' nın takdir edileni geri çevirmeyeceğini kesin olarak bildiğin için sükûn ve huzur içinde olmandır" (445) buyurdu.

Ben, Muhammed b. el—Huseyn'den duydum, o da Abdullâh b. Ali'den, o da Ebû Ca'fer el—İsfehânî'den, o da Ali b. Sahl'den duymuş. Ali b. Sahl demiş ki, huzur yakînden daha üstündür, zira huzur, vetenettır ve yakîn haterattır. Sanki Sahl b. Abdillâh yakînı huzurun başlangıcı yaptı ve huzuru yakînin devamı hâline getirdi ve yakînin huzurdan hali olmasını uygun gördü ve huzurun yakınsiz câzi görülmesini imkânsız buldu.Bu sebepten dolayı en—Nurı dedi ki,yakın müşahadeden ibarettir, yani müşahadede yakîn vardır ve böyle olduğunda şüphe yoktur. Zira inancı kuvvetli olmayan, Yüce Tanrı'yı müşahade etmez. Ebû Bekr el—Verrak ta: "Yakîn kalbi elde etme vasıtasıdır, tam bir iman da yakîn ile mümkündür. Yakîn ile yüce Tanrı, akıl ile ise, (Peygamberin haber verdiği)emir ve yasak va'd ve korku vb. şeyler bilinir (446) dedi. Cüney de: "Yakîn de bazı

kimseler su üzerinde yürüdüler ve yakîn bakımından onlardan kötü olanlar da susuz öldüler" dedi.

Ben Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum, o da el–Hasan b. Yahyâ'dan, o da Ca'fer'den duymuş. Ca' fer diyormuş ki, İbrâhim el–Havvâs dedi ki, çölde bir gence rastladım, sanki eritilmiş gümüş gibi idi, Ona: "Nereye gidiyorsun ey genç'"dedim.O da:"Mekke'ye" dedi. Ben: "Azıksız, zahiresiz ve devesiz mi?" dedim. Bunun üzerine genç: "Ey yakîni zayıf adam! Göklerin ve yerlerin muhafazasına muktedir olan Tanrı, beni Mekke'ye azıksız, zahiresiz ve devesiz ulaştıramaz mı?" dedi. İbrâhim el–Havvâs ilâve etti: "Mekke'ye girdiğimde tavaf esnasında onunla beraber idim. Tavaf esnasında şu şiiri söylüyordu:

"Ey gözüm! daima yaş dök, en nefis! üzgün ve kederli öl. Tanrı'dan başka bir kimseye sevgi besleme."

Genç beni görünce: "Ey ihtiyar!hâlâ o yakîn zayıflığı içinde misin, yoksa yakînin arttı mı?"diye sordu.

Yine Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum.O da Mansûr b. Abdillâh'dan, o da en–Nahracürî'den duymuş. En–Nahracuri diyormuş ki, kul yakînin gerçeklerini tam hâle getirince, belâ onun yanında nimet, rahatlık ise, felâket olur. Ebû Bekr el–Verrak dedi ki, üç çeşit yakîn vardır: Haber ile hasıl olan yakîn; (447) aklı ve nakli delil ile hâsıl olan yakîn; müşahade yolu ile hasıl olan yakîn. (448) Ebû Turâb en–Nahşebî dedi ki, çölde azıksız ve devesiz giden bir genç gördüm ve kendi kendime: "Yakıni yoksa mahvoldu"dedim. Ve: "Ey genç! böyle biryerde azıksız nasıl olur?" diye sordum. O da: "Ey ihtiyar! başını kaldır, Tanrı'dan başka birşey görür müsün?" dedi. Bunun üzerine ben; "Şimdi istediğin yere git" dedim.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da

Ebû Nasr el-isbehânî'den, o da Muhammed b. İsâ'dan, o da Ebû Sa'îd el–Harrâz'dan duymuş. Ebû Sa'îd el–Harrâz: "İlim seni kullanan, yakîn ise, seni taşıyan şeydir" demiş.

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da Ebû Osmân el–Ademî' den, o da İbrâhîm el–Havvâs'dan duymuş. İbrâhîm el–Havvâs demiş ki, helâl yemek için geçim aradım. Bu maksatla balık avladım. Günün birinde ağıma bir balık düştü, çıkardım, ağı tekrar suya attım. Tekrar bir başka balık düştü, aldım ve ağı suya attım. Tekrar bir balık düştü, aldım ve ağı tekrar attım. Tekrar bir balık düştü. Aldım ve ağı tekrar suya atmaya hazırlandığım sırada hâtiften: "Bizi anan balıkları öldürmekten başka bir av bulamadın mı?" diye bir ses geldi. Bunun üzerine ağı parçaladım ve balık avlamayı terk ettim.

SABIR (449)

Yüce Tanrı: "(Ey Muhammed!) sabret; halbuki senin sabrın Tanrı'nın yardımı ve tevfiki iledir" (K.,XVI,127) buyurdu.

Bize, Alî b. Ahmed el–Ahvâzî bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da Ahmed b. Alî el–Harrâz, ona da Useyd b. Zeyd, ona da Mes'ûd b. Sa'd bildirmiş. O da ez–Zeyyâd'dan, o da Ebû–Hureyre' den, o da A'işe'den (Tanrı ondan razı olsun) nakletmiş, A'işe demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Sabır ilk çarpmadadır." (450)

Bize, Ahmed b. Ubeyd bildirdi. Ona da Ahmed b. Ömer, ona da Muhammed b. Mirdâs, ona da Yusuf b. Atîye bildirmiş. O da Atâ b. Ebî Meymûne'den, o da Enes b. Mâlik'ten duymuş. Enes b. Mâlik demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Selât ve selâm üzerine olsun): "Sa-

bır ilk çarpmadadır" dedi. Sabır iki kısımdır: Kulun kazanç ve iradesi ile olan şeye sabır, kazanç ve iradesi ile olmayan şeye sabır.Kulun kazanç ve iradesi ile olan şeye sabır iki kısımdır: Tanrının kula emrettiği şeye sabır ve haram ve mekruhtan yasak ettiği şeye sabır. Kulun kazanç ve iradesi ile olmayan sabıra gelince, bu, kulun, içinde güçlük ve sıkıntı bulunan şeyde, Tanrı' nın hüküm ve kazasından kendisine ulaşan (Hastalık vb.) şeye sabretmesinden ibarettir.

Ben, Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Huseyn b. Yahyâ'dan, o da Ca'fer b. Muhammed'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd:"Dünya'dan âhirete gitmek, mü'min için kolay ve hafiftir; halbuki Tanrı için, halktan ayrılmak (451) güçtür. Nefisten yüce Tanrı'ya gitmek (452) son derece güçtür; Tanrı ile birlikte sabretmek ise, en güçtür" diyormuş. Cüneyd'den: "Sabır nedir?" diye soruldu. O da: "Sabır yüzü ekşitmeden, acıyı yudumlamadır" dedi. Alî b. Ebî Tâlib de (Tanrı ondan râzı olsun): "Cesedde baş ne ise, imânda da sabır odur" dedi. Ebu'l–Kasım el–Hakîm dedi ki, yüce Tanrı'nın "Sabret" (K., XVI, 127) sözü ibâdet etmek için emirdir; "Senin sabrın Tanrı'nın yardım ve tevfiki iledir" (K., XVI, 127) sözü ise, kulluktur. Böyle olunca senin için (Laka) derecesinden, senin ile (Bika) derecesine yükselen kimse ibadet derecesinden kulluk (Ubudiyet) derecesine geçer.Nitekim Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Senin ile dirilir, seninle ölürüm" buyurmuştur.

Ben, şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebu Ca'fer er–Râzı'den, o da İyâş'dan,o da Ahmed'den duymuş. Ahmed diyormuş ki, Ebu Süleymân'dan: "Sabır nedir?" diye sordum. O da: "Tanrı'ya and içerim ki, biz sevdiğimize sabredemiyoruz, nerede kaldı ki, sevmediğimize" dedi. Zu'n–Nûn: "Sabır, (Tanrı'nın emirlerine) karşı gelmelerden uzaklaşmak ve

belâ demir leblebilerini yutarken ses çıkarmamaktır. Geçim sahalarına fakirliğin konmasına rağmen, zenginlik göstermektir" demiş. İbn Atâ: "Sabrı belâ ile edeblice durmaktır" dedi. Denildi ki, sabır, şikâyet etmeksizin,sıkıntı içinde yok olmaktır. Ebû Osmân: "Çok sabredici, nefsini çok aldatıcının üzerine hücuma alıştıran kimsedir" dedi. Denildi ki,sabır, dertsizlik ile arkadaşlık kurmak gibi, belâ ile de iyi arkadaşlık kurmaktır. Ebû Osmân: "İbadet üzerine elde edilen mükâfatın en güzel, sabır üzerine elde edilen mükâfattır. Sabrın mükâfatından üstün bir mükâfat yoktur. Nitekim azîz ve celîl olan Tanrı: "Sabredenlerin ecrini amellerinden en güzel mükâfat ile mükâfatlandırırız" (K., XVI, 96) buyurmuştur. Amr b. Osmân el–Mekkî: "Sâbır, Tanrı ile sâbit olmak ve O'nun belâsını ferahlık ve kalp huzuru ile karşılamaktır" (453) dedi. El –Havvâs da: "Sabır, kitâb ve sünnet hükümleri üzerinde sâbit olmaktır" dedi. Yahyâ b. Mu'âz: Aşıkların sabrı, zâhidlerin sabrından daha kuvvetlidir. Acaba âşıklar (Hakk'ın vuslatına) nasıl sabrederler?" dedi. Bu hususta şu şiiri söylemişlerdir:

"Sabır, sana sabırdan başka her yerde güzeldir."

Rüveym: "Sabır, şikâyeti terk etmektir", Zu'n–Nûn ise, "Sabır yüce Tanrı'dan yardım istemektir" dedi.

Ben, üstad Ebû Alî ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, sabır ismi gibidir. (454) Şeyh Ebû Abdirrahmân es–Sulemî bana şu şiiri okudu. Ona da Ebû Bekr er–Râzî, ona da İbn Atâ kendisi için okumuş:

"Hasret beni öldürdüğü hâlde, memnun olasın diye sabredeceğim. Sabrım beni telef ediyorsa da, senin memnun olman bana kâfidir."

Ebû Abdillâh b. Hafîf dedi ki, sabır üç kısımdır:Güçlük ve sıkıntı çekerek sabreden (Mutasabbır): Güçlük ve sıkıntı çekmeden sabreden (Sâbir) ve aşırı derecede sabreden (Sebbâr). Alî b. Ebî Tâlib (Tanrı ondan razı olsun): "Sabır, düşmeyen ve sürçmeyen bir binek hayvanıdır" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Alî b. Abdillâh el–Basrî'den duymuş. Alî b. Abdillâh el–Basrî diyormuş ki, bir adam Şiblî'ye gelip: "Sabredenlere hangi sabır daha güçtür?" diye sordu. O da: "Azız ve celil olan Tanrı hususundaki sabır" (455) dedi. Bu soruyu soran: "Hayır" dedi. Şiblî: "Tanrı için olan sabır" (456) dedi. Adam yine "Hayır" dedi. Şiblî: "Tanrı ile birlikte sabır" dedi. Adam yine: "Hayır" dedi. Bunun üzerine Şiblî: "O hâlde hangisi" diye sordu. Adam da: "Azîz ve celîl olan Tanrı'ya kavuşma sabrı" dedi. (Bu cevap karşısında) Şiblî bağırdı ve az kalsın canı çıkacaktı.

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. Diyordu ki, ben de Muhammed b. Abdillâh b. Şâzân'dan duydum. O da Ebû Muhammed el–Cerîrî'den duymuş. Ebû Muhammed el–Cerîrî diyormuş ki, sabır, her ikisinde de gönül huzuru içinde olmak suretiyle nimet ve mihnet (Sıkıntı) arasında bir ayırma yapmamaktır; güçlük ve sıkıntı ile sabretmek (Tasabbur) ise, mihnet ve sıkıntı yüklerini bulmak suretiyle belâ ile huzur ve sükûndur. Bu hususta onlardan biri şu şiiri söylemiştir:

"Sabrettim ve senin aşkını sabrıma öğretmedim; kalbim ateşli aşkımı göz yaşıma şikâyet eder de o akar diye, aşkımı sabır yerinden (Kalpten) bile gizledim."

Ben, üstad Ebû Alî ed–Dakkak'dan duydum,diyordu ki, sabredenler, dünya ve ahiret izzetine kavuştular; çünkü onlar yüce Tanrı'dan O'nun beraberliğine ulaştı-

lar. Nitekim yüce Tanrı: "Şüphesiz Tanrı sabredenler ile beraberdir" (K., II, 153) buyurmuştur. Kur'ândaki "İsbirû, sâbirû ve râbitû" kelimeleri hakkında "Sabır, müsâbere'nin, müsabere ise, mürâbete'nin aşağısındadır", (457) denildi. Bazıları da bu kelimeleri: "Nefisleriniz ile, yüce Tanrı'ya tâat ve ibadette sabredin ve kalpleriniz ile Tanrı yolunda yakalandığınız belâ ve eziyete sabrediniz ve sırlarınız ile Tanrı'ya olan şevkiniz üzere mürabete ediniz" şeklinde tefsir ettiler. Bazı müfessirler de: "Hakk'ın taat ve ibadetine sabredin,Hakk'ın yardımı ile sabredin ve Tanrı ile birlikte olma edebine gayretle sarılın" şeklinde yorumladılar. Rivâyet edildiğine göre yüce Tanrı Dâvûd'a (Selâm üzerine olsun): "Ey Dâvûd! Benim ahlâkım ile ahlâklan; şüphesiz çok sabredici olma,benim ahlâkımdandır. (Sen de sabredici ol)"diye buyurdu. Ve: "Sabrı yudumla, eğer seni öldürürse, şehid olarak öldürür, diriltir ise, aziz olarak diriltir" denildi. Yine denildi ki, Tanrı için sabır, eziyet ve külfettir; Tanrı ile sabır bekadır, (458) Tanrı da sabır, belâdır, (459) Tanrı'dan sabır cefadır. Nitekim bu hususta şu şiiri söylediler:

"Başka şeylere sabır, övünülen şey olduğu hâlde senden sabırın (460) akibetleri yerilen şeydir.

"Ve benden sol taraftan sağ taraf konağında oturana nasıl sabredilir?

"İnsanlar her şeyle oynadıkları zaman, sevginin de insanlar ile oynadıklarını gördüm.

Denildi ki, aramaya sabretmek zafer alâmeti; mihnet ve eziyete sabır ise, kederin kaybolmasının alâmetidir. (461)

Ben, Mansûr b. Halef el–Magribî'den duydum, diyordu ki, birini dövmek üzere soydular zindana atılacağı zaman arkadaşlarından birini çağırıp eline tükürdü ve ağzından gümüş parçaları döküldü. Kendisinden

bunun sebebi soruldu. O da: "Ağzımda iki dirhem vardı. Göz olduğu hâlde, beni görmesi için bağırmak istemedim. İki dirhemi ağzımda tuttum. Onlar ağzımda kırıldılar" dedi. Denilmiş ki: "İçinde bulunduğun hâl senin ribatındır ve Tanrı'dan başka şey ise, senin düşmanındır. Hâlinin ribatı için düşmanla iyi savaş. Denildi ki, müsâbere, sabır sabırın içinde kayboluncaya kadar sabır üzerine sabırdır. Böylece sabır sabırdan âciz kalır. Nitekim denilmiştir:

"Sabra sabredenlerden sabır yardım ister. Aşık sabırla sabra feryad eder."

Rivayet edilir ki, Şiblî vaktin birinde Bimâristan'da hapsedildi. Yanına bir topluluk geldi. Şiblı: "Siz kimsiniz?" diye sordu. Onlar da: "Dostlarınızdır, seni ziyarete gelmişlerdir" dediler. Şiblî onlara taş atmaya başladı ve onlar da kaçmaya başladılar. Bunun üzerine Şiblî: "Ey yalancılar! eğer siz benim dostlarım olsaydınız, benim belâma sabrederdiniz" dedi. Bir hadîste (Yüce Tanrı): "Benim için tahammül edenlerin tahammül ettikleri şeyi gözümle görürüm"ifadesi vardır ve yüce Tanrı: "Rabbin hükmüne sabret. Biz (Bizim için kâfirlerin sana ettikleri eza ve cefayı) görürüz) (K., LII, 48) buyurdu. Sufilerden biri dedi ki, Mekke'de (Tanrı onu korusun) idim. Tavaf eden bir fakir gördüm. Yakasından bir kâğıt parçası çıkarıp ona baktı ve gitti. Ertesi sabah aynı şeyi yaptı. Onu günlerce gözetledim, aynı şeyi yapıyordu. Günlerden bir gün yine tavaf etti, kâğıda baktı, biraz uzaklaştı ve düşüp öldü. Yakasından kâğıdı çıkardım, bir de ne göreyim içinde: "Rabbin hükmüne sabret. Biz (Bizim için kâfirlerin sana ettikleri eza ve cefayı) görürüz" (K., LII, 48) âyeti yazılı değil mi? Rivâyet edilir ki, bir ihtiyarın yüzüne ayakkabısı ile vuran bir genç görüldü. Kendisine: "Böyle bir ihtiyarın

yanağına vurmaktan utanmıyor musun?" denildi. O da: "Suçu büyüktür" dedi. Ona: "Suçu nedir" diye soruldu. O da: "Bu ihtiyar beni istediğini iddia ediyor; halbuki, üç günden beridir beni görmedi" dedi. Rivayet edilir ki sufilerden biri, dedi ki; Hind şehirlerinden birine girdim. Tek gözlü çok sabırlı (Sabur) filân diye adlandırılan bir adam gördüm. Hâlini sordum. Denildi ki, bu adamın gençliğinin başlangıcında arkadaşlarından biri seyahata çıktı. Onunla vedalaşmaya gitti. Gözlerinin birinden yaş gelmeyen gözüne: "Niçin arkadaşımın ayrılığından dolayı göz yaşı dökmüyorsun? Sana dünyaya bakmayı haram ettim"dedi ve gözünü bir daha açmamak üzere kirpiklerini kapadı. Altmış yıldan beridir de gözünü kapalı tutuyor. Yüce Tanrı'nın: "Güzel bir sabırla sabret" (LXX, 5) âyeti hakkında "Güzel sabır" kavim içinde felâket sahibinin kim olduğunun bilinmemesidir, denildi. Ömer b. el–Hattâb (Tanrı ondan razı olsun); "Sabır ve şükür iki deve olsa, hangisine bineceğimi düşünmem (Yani ikisine da binerim)" dedi. İbn Şebreme, kendisine belâ geldiği vakit: "Belâ bir buluttur, sonra açılır"derdi. Hadîste geçer: Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "İman nedir?" diye sorulmuş. O da: "İman, sabır ve cömert olmadır" demiş.

Bize, Şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî bildirdi. Ona da Muhammed b. Ahmed b. Tâhir es–Sufî, ona da Muhammed b. Ali et–Tîcânî, ona da Muhammed b. İsmâ'îl el–Buhârî, ona da Musâ b. İsmâ'îl, ona da Abdullâh b. Ubeyd b. Umayr bildirmiş. O da babasından nakletmiş. Babası demiş ki, Peygamber'den (Selât ve selâm üzerine olsun): "İmân nedir?" diye sorulmuş. O da: "Sabır ve cömertliktir" demiş. Es–Serî'den: "Sabır nedir?" diye sorulur. O da sabır hakkında konuşmaya başlar, bu esnada bir akrepte onun ayağı üzerinde yürür ve iğnesi ile onu birçok defa sokar ve Serî hiç isti-

fini bozmaz. Bunun üzerine kendisine: "Onu niçin uzaklaştırmadın?" diye soruldu. O da: "Tanrı'dan utandım, sabretmediğim hâlde sabretmekten bahsedeyim"dedi. Hadîslerden birinde: "Sabırlı fakirler kıyamet gününde Tanrı'nın dostlarıdırlar" denilmiştir.Peygamberlerden birine yüce Tanrı: "Kuluma kelâmı indirdim, (Belânın savulması için) bana dua etti. Cevabım gecikııce bana şikâyette bulundu. Bunun üzerine kuluma: "Kendisi ile sana merhamet ettiğim şeyden nasıl sana merhamet edeyim" dedi. Ibn Uyeyne yüce Tanrı'nın: "Ve içlerinden sabrettikleri takdirde, onları emrimizle doğru yola sevk edecek rehberler tayin etmiştik" (K., XXXII, 24) âyetinde "Sabrettikleri takdirde" ibâresinin mânası: "İşin başına geçtikleri takdirde biz onları re'is yaparız" (463) demektir.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, sabrın tarifi Tanrı'nın takdirine itiraz etmemendir. Fakat şikâyet olmayacak şekilde belâyı dışarıya vurmak sabra aykırı değildir. Yüce Tanrı, Eyyub kıssasında: "Şüphe yok ki, biz onu sabırlı bulduk, ne güzel bir kuldu" (K., XXXVIII, 44) buyurdu. Halbuki Eyyub: "Yarabbi bana zarar ve ziyan dokundu" dediğini bildirdi. (464)

Yine üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, Tanrı Eyyub'dan bu sözü yani "Yarabbi bana zarar ve ziyan dokundu" sözünü hiç saydı (Çıkardı) ki, Muhammed ümmetinin zayıfları için bir nefes alma mümkün olsun. (465) Bazı müfessirler, Tanrı Eyyub hakkında: "Ben onu sabredici buldum" buyurdu da "Çok sabredici buldum" buyurmadı; zira Eyyub'un bütün halleri sabır olmadı. Belki Eyyub bazı hâllerinde belâyı lezzetli ve tatlı bulurdu ve hoşlanırdı. Böyle olunca beladan tat alma hâlinde sabredici olmamış oldu.

Bundan dolayı Tanrı Eyyub hakkında çok sabredici (Sebur) değil, sabredici (Sâbir) dedi.

Yine üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, sabrın hakikat ve mahiyeti Eyyub gibi belâya giriş nispetinde belâdan kurtulmadır. Nitekim Eyyub belâsının sonunda: "Yarabbi bana zarar ve ziyan dokundu. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin" buyurdu. Böylece Eyyub hitab etme terbiyesini korudu. Bundan dolayı da: "Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin" sözü ile hâlini kapalı bir yolla ifade etti ve: "Bana acı" sözü ile yalvarmadı.

Bil ki sabır iki kısımdır: Abidlerin sabrı, muhib ve aşıkların sabrı. Abidlerin sabrının en güzeli, bu sabrın korunmuş olanıdır. Aşıkların sabrının en güzeli ise, terkedilmiş olanıdır. Nitekim bu hususta şu şiiri söylediler:

"Aşıkın ayrılık gününde sabretmek hususundaki karar ve niyyetinin boş kuruntularla bir olduğu anlaşıldı (Zira yârin ayrılmasına dayanamadı)".

Ve yine bu mânada üstadım Ebu Ali ed–Dakkak' dan duydum diyordu ki, Yakub nefsinden sabredeceğine söz verip sabahladı ve: "Güzel bir sabır" (K.,XII, 18) yani benim hâl ve şanım güzel bir sabırdır" dedi. "Ey beni tükenmez sonu gelmez kederlere salan Yusuf" (K., XII, 84) demeden de akşamlamadı.

MURAKABA BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Tanrı herşey üzerine gözcüdür" (K., XXXIII, 52) buyurdu.

Bize Ebu Nu'aym Abdu'l–Melik b.el–Hüseyn b.Muhammed b. İshak bildirdi,ona da Ebu Evânet b. İshak, ona da Yusuf b. Sa'ıd b. Muslim ona da Hâlid b. Yazid, ona da İsmâ'ıl b.Ebu Hâlid, Kays b. Ebı Hâzin'den o da Cerır b. Abdillâh el–Becelı'den naklen bildirmiş. Cerîr b. Abdillah el–Becelî demiş ki, Cebrâil, Peygambere (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) bir insan şeklinde geldi ve: "Ey Muhammed! İman nedir?" diye sordu. O da: "Tanrı'ya, onun meleklerine kitaplarına, elçilerine, kadere, iyilik ve kötülüğün (Allah'tan olduğuna) tatlılık ve acılığına inanmandır" dedi. Cebrâil: "Doğru söyledin"dedi. Cerîr b. Abdillah el–Becelî dedi ki, biz onun Peygamberi doğrulamasına şaştık ve o yine soruyor ve Peygambere: "İslâmiyet nedir?" diyordu. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "İslâm, namaz kılman, zekât vermen, ramazanda oruç tutman ve Kâbe'yi tavâf etmendir" dedi. Adam: "Doğru söyledin" dedi ve sonra: "İhsan nedir?" diye sordu, Peygamber: "İhsan, Tanrı'ya, o seni görür gibi

kulluk etmendir, zîra sen onu görmezsin, o seni görür" dedi. Cebrâil: "Doğru söyledin" dedi. Şeyh (Kuşeyrî), Peygamberin (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)" sen onu görmezsen, o seni görür" sözü murâkabe hâline işarettir. Zîrâ murâkabe kulun, her türlü kusurdan arı duru olan yüce Tanrı'nın onu göz altında tuttuğunu bilmesi ve bu bilgisi ile beklemesi, rabbini murâkabedir. Bu murâkabe, kul için her iyiliğin aslıdır. Bu dereceye ancak kendi nefsi ile hesaplaştıktan sonra ulaşır. Evvelce geçmiş şeyler hususunda nefsiyle hesaplaşması ve vaktinde hâlini düzelttiği, doğru yola sarıldığı ve kendisi ile Tanrı'nın arasında kalbinin saygısını düzelttiği, kalbini gözettiği ve yüce Tanrı ile nefeslerini koruduğu vakit, bütün hallerinde yüce Tanrı'yı murâkabe etmiş olur. Bunun üzerine her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın onun üzerine gözcü ve kalbine de yakın olduğunu, onun hallerini bildiğini, işlerini gördürdüğünü, sözlerini işittiğini bilir ve kim bütün bunlardan habersiz olursa, daha başlangıçta, (Tanrı'ya) ulaşma uzak düşer, yakın olma gerçeklerinden ne kadar uzak düştüğünü var kıyas eyle.

Ben Şeyh Ebû Abdirrahman is–Sulemî'den duydum, o da Ebû Bekr er–Râzî'den, o da el–Cerîrî'den duymuş, el–Cerîrî demiş ki, kim, kendisi ile yüce Tanrı arasında takva ve murakabeyi sağlamlaştırmazsa,keşif ve müşâhedeye ulaşamaz.

Ben, Ebû Ali ed–Dakkak'tan duydum diyordu ki, hükümdarlardan birinin bir veziri vardı, bir gün huzurunda bulunuyordu. Vezir kötü bir niyetle değil, fakat bir hareket veya bir ses hissettiği için ayakta duran kölelerden birine yüzünü döndü. Tam bu halde iken hükümdar vezire baktı. Vezir, hükümdarın, onun kölelere kötü bir niyetle baktığını zannedeceğinden korktu ve hükümdara bakmağa başladı. Bu günden sonra, vezir,bu emirin yanına her gittiğinde, hükümdarın bunu bir huy

ve şaşılığının neticesi olarak zannetmesi için daima bir tarafa bakıyordu. Bu bir yaratığın, bir yaratığı gözetmesidir, ya kulun efendisi için murakabesi nasıl olur? Fakirlerden birinden duydum, diyordu ki, bir hükümdar vardı, onun da diğer kölelerinden çok beğendiği bir kölesi vardı, bu köle değer ve güzellik bakımından diğer kölelerden fazla değildi. Bu hususu bir gün emire söylediler. Emir, beğendiği kölenin, hizmetteki üstünlüğünü, diğerlerine göstermek istedi. Günlerden bir gün etrafında maiyeti olduğu hâlde atına binmiş gidiyordu. Uzakta üzerinde kar bulunan bir dağ vardı. Emir bu kara baktı ve başını eğdi. Bunun üzerine beğendiği köle, atını sürdü, halk onun ne için atını sürdüğünü bilmedi. Köle çok gecikmeden yanında bir miktar kar olduğu hâlde geldi. Emir: "Benim kar istediğimi sana ne anlattı" diye sordu. O da: "Sen ona baktın ve sultanın bir şeye bakması, doğru bir maksattan başka olmaz" dedi. Bunun üzerine hükümdar: "Onu kendi ikrâm ve devletinle seçkin kılmam,diğer kölelerimin her birinin bir işi olması, onun işinin de bakışlarımı ve hâllerimi gözetme olduğu içindir" dedi. Bu sûfiler taifesinden biri dedi ki, kim havatirinde yüce Tanrı'yı gözetirse, yüce Tanrı da onu, organlarının yanlış hareketlerinden masum tutar. Ebu'l–Huseyin b. Hınd'den: "Çoban, tehlikelerle dolu yerlerden koruyarak, sopası ile koyunlarına ne zaman yaprak koparır?" diye soruldu. O da: "Onları gözeten biri olduğu zaman" dedi. Denildi ki, İbn Ömer bir gezide idi: Sürülerini güden bir çoban gördü. Ona: "Bu koyunlardan birini bana sat" dedi. Çoban: "Onlar benim değildir" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer onu tecrübe için: "Sahibine, onlardan birini kurt kaptı de" dedi.Bu sefer çoban: "Tanrı nerede?" diye cevap verdi. Bundan sonra İbn Ömer: "Bu çobanın Tanrısı neredeдir?" dediğini bir müddet söyler. Cüneyd: "Kim murakabesinde gerçekleşirse (Yâni sabit ve kararlı olursa), başkasın-

dan değil, aziz ve celil olan Tanrı'dan nasibinin kaybolacağından korkar. Ululardan birinin müridleri vardı; onlardan birine diğerlerinden fazla teveccüh gösteriyordu. Bunun sebebini kendisinden sordular. O da: "Bunu size açıklayacağım" dedi ve talebelerinden her birine bir kuş verdi ve "Bunu kimsenin görmeyeceği bir yerde kesiniz" dedi ve gözde müridine de bir tane verdi. Hepsi gitti ve her biri kuşunu kesmiş olarak döndü. Gözde mürid ise,kuşunu canlı olarak getirdi.Şeyh ona: "Onu ne için kesmedin?" dedi. Öğrenci: "Sen bana, kuşu kimsenin görmeyeceği bir yerde kesmemi emrettin,ben kimsenin göremeyeceği bir yer bulamadım" dedi. Bunun üzerine şeyh: "Bundan dolayı ben ona teveccüh gösteriyorum" dedi. Zu'n–nûn: "Murakabenin alâmeti, Tanrı'nın seçtiğini, seçme, Tanrı'nın ululadığını ululama ve küçülttüğünü küçültmektir" dedi. En–Nasrâbâdı: "Reca (Ümit etme) seni taatlere sevk eder,havf (Korku), seni günahlardan uzaklaştırır; murakabe ise, seni hakikatlerin yollarına kavuşturur" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Ḥuseyin'den duydum, o da: "Ebu'l– Abbâs al–Bağdâdi'den duymuş. Ebu'l–abbâs al–Bağdâdi diyormuş ki, Ca'fer b. Nasîr'den: "Murakabe nedir?" diye sordum. O da: "Murakabe, kalbe gelen her hatre ile, her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'yı, müşahede için, sırrı gözetmedir" dedi. Yine ondan duydum, o da Ebu'l–Huseyn el–Fârisî'den, o da el–Cerîrî'den duymuş. El–Cerîrî diyormuş ki, bizim şu işimiz (Tasavvuf) iki bölüm üzere kurulmuştur. Birincisi nefsini yüce Tanrı'yı gözetmeği lüzumlu kılman, (467) ikincisi zahirı ilim üzerinde kaim olmandır. (468) Yine ondan duydum, o da, Ebu'l–kasım el–Bağdâdî' den, o da el–Murta'iş'ten duymuş. El–Murta'iş diyormuş ki, murakabe, her bakış ve sözle, gaybı müşahede için sırrı gözetmedir. İbn Atâ'dan: "Tâatlerin en üstünü hangisidir" diye soruldu. O da: "Daima Hakk'ı gö-

zetleme (Murakabe)dir, dedi. İbrahım el–Havvâs:"Tanrının emrini gözetme, (Mürâat) ona dikkat etmeyi, murakabe ise, yüce Tanrı için, gizli (Sır) ve açıklığın samimiyetini miras bırakır" dedi.

Ben, şeyh Ebû Abdirrahman es-Sulemî'den duydum. O da Ebû Osman el-Magribî'den duymuş. Ebû Osmân el–Magribî: "Bu yolda, insanın, kendisi ile nefsini susturduğu en yüksek şey, nefsi ile hesaplaşması, murakabe ve amelini ilimle idâre etmesidir" diyordu. Yine ondan duydum, o da Abdullah er–Râzî'den, o da Ebû Osman'dan duymuş. Ebû Osmân diyormuş ki, Ebû Hafs bana dedi ki, halka nasihat için oturduğun vakit, kalbine ve nefsine nasihat edici ol ve halkın toplanması seni aldatmasın, çünkü onlar senin dışını, yüce Tanrı ise, içini gözetler. Yine ondan duydum,o da Muhammed b. Abdillâh'an, o da Ebû Ca'fer el–Seydalânî'den o da, Ebû Sa'îd el–Harrâz'dan duymuş. Ebu Sa'îd el–Harrâz diyormuş ki, şeyhlerimden biri bana dedi ki: "Sana sırrını koruman ve murakabede bulunman lâzımdır. Bir gün çölde yürüdüğüm esnâda, bir de ne göreyim, arkamda bir korkunç hışırtı duymayayım mı! Bu beni korkuttu. Arkama bakmak istedim, fakat dönmedim, omuzumda duran birşey gördüm, ben sırrımı korurken o gitti. Sonra baktım, bir de ne göreyim büyük bir aslan değil mi? el-Vasıtî tâat ve ibâdetlerin en üstünü vakitleri korumadır; bu ise, kulun kendi haddinden başkasına devamlı olarak bakmaması, rabbinden başkasını gözetmemesi ve vaktinden başkasına yakın olmamasıdır.

RIZA (HOŞNUT OLMA) BÖLÜMÜ

Azîz ve celîl olan Yüce Tanrı: "Tanrı onlardan, onlar da ondan razı oldular" (K.V, 119) buyurdu.

Bize, Ali b. Ahmed el–Ahvâzî bildirdi, ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da el–Kerimî, ona da İsmâ'ıl el–Sellâl, ona da Ebu Asim el–Abâdânı, el–Fadl b. İsâ er–Rekkâsî'den, o da Muhammed b. El–Munkedir'den, o da Câbir'den naklederek bildirmiş. Câbir demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) buyurdu ki: "Cennet halkı kendilerine âit mecliste bulundukları sırada, cennetin kapısı üzerinde, kendileri için bir nur parlar, başlarını kaldırırlar, bir de ne görsünler, Yüce Tanrı onlara yukarıdan bakmıyor mu! Yüce Tanrı onlara: "Ey, cennet halkı! benden dilekte bulununuz" dedi. Onlar da, senden bizden hoşnut olmanı istiyoruz" dediler. Yüce Tanrı: "Benim sizden hoşnutluğum, evimi size helâl kıldı, şimdi benim size ikram zamanımdır, benden dilekte bulununuz" buyurdu. Bunun üzerine onlar da: "Bundan daha çok şey istiyoruz"dediler. Buyurdu yularları yeşil zümrüt ve kırmızı yakutdan buraklar getirdiler, cennet halkı onların üzerlerine bindiler;bu buraklar tırnaklarınıgözlerinin gördüğü yerin sonuna basıyorlardı. Azîz ve celil olan Yüce Tanrı üzerlerinde meyva bulunan ağaçlara ve kara gözlü hurilere gelmelerini ve bu hurilerin cennet halkına: "Biz yumuşağız, sertleşmeyiz, ebediyiz, ölmeyiz, biz kerim olan müminlerin eşleriyiz" demelerini emreder. Azîz ve celîl olan Tanrı, kuvvetli koku saçan beyaz miskten tepelere emreder, onlar da, cennet halkı üzerine bir koku saçar. Bu koku onlarla birlikte Cennet–i adn'e kadar ulaşır, burası cennetin ortasıdır. Melekler: "Bir cemaat geldi" derler. Bunun üzerine Tanrı: "Hoş geldi doğrulara, hoş geldi, itaat edenlere" der. Peygamber buyurdu ki: "Perde onlardan kalkar, onlar da azîz ve celîl olan Tanrı'ya bakarlar ve rahman'ın nurundan faydalanırlar, o derecede ki birbirlerini görmezler. Tanrı: "Onları tekrar hediyelerle köşklere götürünüz" der. Onlar da geri dönerler ve o vakit birbirlerini görür-

ler. Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): Yüce Tanrı'nın "Fafur ve rahım olandan konukluk olara sunulur" (K.,XLI,32)sözü budur"der.Irak sufıleri ile Horasan sufıleri,rıza hakkında rıza hallerden midir? yoksa makamlardan mıdır! diye ihtilâfa düşmüşlerdir. Horasan'lılar rıza makamlardan olup, tevekkülün sonudur; buna göre, kul rızaya kendi cehit ve gayreti ile ulaşır demektir. Iraklı sufılere gelince, onlar rıznın hâller cümlesinden olduğunu ve bununla kula cehit ve gayret ile değil, belki diğer haller gibi, kendiliğinden kalbe geldiğini söylerler. Bu iki fikri birleştirip bağdaştırmak mümkündür: rıza'nın başlangıcı kulun cehit ve gayreti ile kazanılması bakımından makamlardan, sonra cehit ve gayret ile kazanılmaması bakımından da hâller cümlesindendir. Rıza'ya dâir herkes söz söyledi ve herkes onu kendi hal ve nasib (şirb) ine göre yorumladı. Bundan dolayı nasipte biribirinden ayrı oldukları gibi, rızadan anlaşılan mânâda da ihtilâflı oldular, fakat, kulun rızasının ancak kendisi ile bilinen ilmin şartı, Tanrı'dan hoşnut olanın onun takdirine itiraz etmemesidir.

Ben, Ebû Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyor ki, rıza belâyı hissetmemen değil, belki, Tanrı'nın hüküm ve kazasına itiraz etmemendir. Bil ki, kulun, emredilen kazaya razı olması gerekir. Zira Tanrı'nın kazası ile olan herşeye, razı olması icab etmez; günahlar ve müslümanlara her türlü zahmet verme gibi. Şeyhler rıza, Tanrı' nın yüce kapısıdır, bununla, rıza ile ikram olmasını, tam bir dâvet ile karşılandığını ve bu yüksek yakınlık ile ağırlandığını kast ettiler.

Ben Muhammed b. el–Huseyn'den duydum, ona da Ebû Ca'fer er–Râzî, ona da el–Abbas b. Hamza, ona da İbn Ebi'l–Havârî bildirmiş. İbn Ebu'l–Havârî demiş ki, Abdu'l–Vâhid b. Zeyd dedi ki,rıza Tanrı'nın en büyük kapısı ve dünyanın cennetidir. Bil ki, her türlü

kusurdan arı duru olan Tanrı, kuldan razı olduktan sonra kul her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'dan razı olur. Zira aziz ve celil olan Tanrı: "Tanrı onlardan, onlar da Tanrı'dan hoşnut oldular" (K.V, 119) buyurdu.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, bir öğrenci hocasına: "Kul, Tanrı'nın kendisinden razı olduğunu bilir mi?" diye sordu. Hocası: "Hayır, nasıl bilebilir ki rıza gayba (469) âit bir hâldır" dedi. Talebe: "Kul bunu bilir" dedi. Hocası: "Nasıl?" diye sordu. Talebe: "Ben kalbimi Tanrı'dan razı gördüğüm vakit, Tanrı'nın da benden razı olduğunu anlarım" dedi. Bunun üzerine hocası: "Aferin sana, ey genç!" dedi. Denildi ki, Musa (Selâm üzerine olsun): "Tanrım, bana, yaptığım zaman senin hoşnut olacağın bir iş göster" dedi. Tanrı'da: "Buna güç getiremezsin' dedi. Musa (Selâm üzerine olsun) secdeye kapanarak yalvararak yere düştü (K.VII, 143). Bunun üzerine Yüce Tanrı ona: "Ey İbn İmrân! şüphesiz benim hoşnutluğum, senin benim kazama razı olmandadır" (470) diye vahiyde bulundu.

Bize, Ebu Abdirrahman es–Sulemî (Tanrı rahmet etsin) bildirdi. Ona da Ebu Ca'fer er–Râzî, ona da el–Abbâs b. Hamza, ona da İbn Ebi'l–Havarî bildirdi. İbn Ebi'l–Havârî diyormuş ki, Ebu Süleyman ed–Dârânî' den duydum, diyordu ki, kul isteklerini terk edince, razıdır. Yine ondan duydum diyordu ki, en–Nasrâbâdî' den duydum. En–Nasrâbâdî diyordu ki, kim rıza yerine ulaşmak isterse, içinde Tanrı'nın rızası bulunan yaptığı şeye sarılsın. Muhammed b. Hafız da rıza, iki kısımdır: Halk, ile râzı olma, Tanrı'dan râzı olma. Halkla râzı olma, onun için tedbirli olmadır. (471) Hakk'dan râzı olma, Hakk'ın kul üzerine hükmettiği (Belâ ve felâketlerden) hoşnut olmadır.

Ben, üstad Ebû Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyor-

du ki, sâliklerin yolu daha uzundur. Bu yol, riyâzet yoludur. Hasların (kâmillerin, ermişlerin) yolu daha kısadır, fakat daha zahmetlidir; bu, senin amelinin hoşnutluk ile olması ve senin kazaya râzı olmandır. Ruvaym dedi ki, rıza, kulun sağında, cehennem yapılsa, soluna götürülmesini istememesidir. Ebu Bekir b. Tâhir, rıza içinde sâdece ferah ve sevinçten başka birşey kalmayacak şekilde kalpten, tiksinilen şeyleri çıkarmadır. El–Vâsıtî: "Ceht ve gayretinle rızayı kullan,rızanın seni kullanmasına müsâde etme ki rıza mütalâa ettiğin hakikati tutmak ve görmekten mahrum kalırsın (472) dedi. Bil ki, el–Vâsıtî'nin söylediği bu söz büyük bir sözdür ve onda, sufîleri Hakk'ın vuslatından kesen gizli bir perdeye tembih vardır. Zira onlarca,hâllerle övünme, halleri değiştiren (Tanrı)'nın vuslatından mahrum olmadır. Kendi rızasından tad alırsa ve kalbinde rızanın rahatlığını bulursa, hâliyle Hakk'ını görmekten mahrum olur. Yine bazan el–Vâsıtî: "Tâatleri tatlı bulmaktan sakınınız, çünkü onlar öldürücü zehirlerdir" derdi. İbn Hafîf de: "Rıza, kalbin Tanrı'nın hükümleri ile huzur bulması ve Tanrı'nın râzı olduğu ve seçtiği şeye uymasıdır. Rabi'adan: "Kul ne zaman râzı olur" diye soruldu: "O da: "Nimet gibi, felâket de onu sevindirdiği vakit" diye cevap verdi. Eş Şiblî: "Cuneyd'in huzurunda Tanrı'dan başka hiç kimsede kuvvet ve kudret yoktur" dedi. Cüneyd ise,senin bu sözün içinin sıkıntısına delâlet eder, içinin sıkıntısı ise, Tanrı'nın kazasına razı olmayı terk etmeden gelmektedir" dedi. Bunun üzerine eş–Şiblî sustu. Ebu Süleyman: "Rıza; kulun Tanrı'dan cenneti ve cehennem ateşinden de ona sığınmayı istememesidir" (473) demiştir.

Ben Muhammed b. el–Hüseyin'den duydum. O da Ebu'l–Abbas el–Bağdâdî'den, o da Muhammed b.Ahmed b. Sehl'den, o da Sâcid b. Osman'dan,o da Zu'u–Nuni'l–Mısrî'den duymuş. Zu'u–Nunî'l–Mısrı diyor-

muş ki, rızanın alametleri üçtür: Tanrı'nın kazasından önce, ihtiyarı terketme; kazanın gelmesinden sonra, acı duyma yokluğu; belânın içi kaplamasında sevginin coşmasıdır" dedi.

Yine Muhammed b. el–Hüseyin'den duydum, o da Muhammed b. Ca'fer el–Bağdâdî'den, o da İsmâil b. Muhammed es–Saffâr'dan, o da Muhammed b. Yezîd el–Muberred'den duymuş. Muhammed b. Yezîd el-Muberred diyormuş ki, Huseyn b. Ali b. Ebû Tâlib (Tanrı ikisinden de razı olsun)'E: "Ebu Zer, fakirlik, zenginlikten ve hastalık sıhhatte olmaktan daha çok hoşuma gidiyor diyor" denildi. Hüseyin b. Ali: "Tanrı, Ebu Zer'e acısın; bana gelince, ben: Yüce Tanrı'nın, kendisi için seçtiğinin iyiliğine güvenen kimse, aziz ve celil olan Tanrı'nın kendisine seçmiş olduğu şeyden başkasını istemez derim" dedi. El–Fudeyl b. İyaz Bişr el–Hâfı : "Rıza, dünyayı terk etmekten daha üstündür. Çünkü, razı olan kimse bulunduğu dereden daha yükseğini istemez diyor"dedi.Ebu Osman'dan,Peygamber'in (Tanrı'nn selât ve selâmı üzerine olsun): "Tanrı'nın kazasından sonra hoşnut olmağı isterim" sözünün manâsını sordular. O da: "Çünkü kazadan sonra hoşnut olma, rıza'ya kesin olarak karar vermedir ve kazadan sonra hoşnut olma ise, rızadır" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman es–Sulemî'den duydum, o da Abdullah er-Râzî'den, o da İbn Ebî Hassân el–Enmâtî'den, o da Ahmed b. Ebi'l–Havârî'den, o da Ebu Süleyman'dan duymuş. Ebu Süleyman diyormuş ki, ben rızâdan bir parça bildiğimi umarım, zira eğer Allah beni cehenneme soksa, ona razı olurum. Ebu Ömer ed–Dimaşkî: "Rıza, hangi hüküm olursa olsun, telaşa kapılmanın kalkmasıdır" demiş. Cüneyd: "Rıza, ihtiyarın kaldırılmasıdır" (474) dedi. İbn Ata: "Rıza, kalbin, Tanrı'nın kul için ezeli seçişine bakmasıdır ve bu da kendisi için seçileni, beğenmeyip kızma-

yı terk etmektir" dedi. Ruveym: "Rıza, mukadderatı, sevinçle karşılamadır" dedi. el–Muhâsibı: Rıza, mukadderatın akışı altında kalbin sükunu; en Nurı: "Rıza, kazanın acılığı karşısında kalbin sakin ve huzur içinde olmasıdır" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum, o da Ebu'l–Huseyn el–Fârısı'den, o da el–Cerırı'den duymuş. el–Cerırı demiş ki, kim değerinin aşağısına razı olursa, Tanrı onu, istediğinin üzerine çıkarır. (475)

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da, Ahmed b. Ali'den, o da el–Hasan b. Alevveye'den duymuş. el–Hasan b. Alevveye diyormuş ki Ebu Turâb en-Nahşebı: "Kalbinde dünya için bir değer bulunan kimse rızaya ulaşmaz.

Bize, şeyh Ebu Abdirrahman es–Sulemı bildirdi,ona da Ebu Amr b. Hamdân, ona da Abdullâh b.Şutreveyh ona da Bşr b. el–Hakem, ona da Abdulaziz b. Muhammed, Yezıd b. el–Hâdı'den, o da Muhammed b. İbrâhım'den, o da Amir b. Sa'd'dan, o da, el–Abbâs b.Abd el–Muttalib'den naklederek bildirmiş. el–Abbâs b. Abd el–Muttalib demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "İman tadını, Rab olarak, Tanrı ile hoşnut olan kimse tadar" buyurdu. Denildi ki, Ömer b. el–Hattâb (Tanrı ondan razı olsun) Ebu Musa'l–Eş'arı'ye şöyle yazdı: İyiliğin hepsi razı olmanın içindedir, elinden gelirse razı ol, aksi takdirde sabr et. Denildi ki "Utbetu'l–Gulam geceyi, sabaha kadar sen bana acı verirsen de bana acırsan da, seni severim demekle geçirirdi.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyordu ki, insan bir saksıdır, Tanrı'nın hükmüne muhalefet etmedikçe bu saksı için tehlike yoktur. Ebu Osmân el–Hîrî: "Kırk yıldan beridir azîz ve celîl olan Tanrı, beni tiksindiğim bir hâl içinde bırakmadı ve kızdığım bir

hâle de götürmedi" dedi.

Ben, Ebu Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyordu ki bir adam kölesine kızdı, köle, şefaat dilemek üzere birini efendisine gönderdi. Adam köleyi affetti, köle ağlamaya başladı. Şefaatçısı ona: "Niçin ağlıyrsun, efendin seni affetti"dedi. Efendisi: "O benden hoşnutluk istiyor, halbuki ona imkân yoktur, işte bunun için ağlıyor" dedi.

KULLUK (UBUDIYET) BÖLÜMÜ

Azız ve celil olan yüce Tanrı: "Sana, şeksiz şüphesiz bilgi gelinceye kadar rabbine tap." (K.XV, 99) buyurdu.

Bize, Ebu'l–Hasan el–Ahvâzî bildirdi, ona da Ahmed b. Ubeyd es–Saffâr, ona da Ubayd b. Şerîk (Şureyk), ona da Yahyâ, ona da Mâlik, Habîb b. Abdirrahman'dan o da Hafs b. Âsım'dan, o da Ömer b. el–Hattâb'dan, o da Ebî Sa'îd el–Hudrî'den, o da Ebu Hureyre'den naklederek bildirmiş. Ebu Hureyre demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Tanrı yedi kişiyi sadece kendi gölgesinin bulunduğu günde (Arşının) gölgesi altına alır: birincisi âdil bir önder; ikincisi, Yüce Tanrı'ya ibâdetle büyüyen genç; üçüncüsü, kalbi, ayrıldıktan dönünceye kadar mescide bağlı olan adam; dördüncüsü, Tanrı için birisini seven ve bu hususta biraraya gelen ve ayrılan iki kişi; beşincisi, tenhada yüce Tanrı'yı anıp, gözyaşları taşan kimse; altıncısı, boy bos yüz güzelliği olan bir kadının çağırdığı hâlde şüphesiz âlemlerin rabbı olan Tanrı'dan korkarım diyen kimse; yedincisi, sadaka veren ve bu verdiği sadakayı sol elinin verdiğini sağ eli bilmeyecek kadar onu gizleyen kimse.

Ben, Ebu Ali ed–Dakkak (Tanrı rahmet etsin)'dan duydum, diyordu ki, kulluk, kul olmaktan daha tam-

dır; önce ibadet, sonra kulluk sonra da Tanrı'ya itaat etme gelir. İbâdet, mü'minlerden halka, kulluk haslara, itaat ise, haslar hasına âittir. Yine Ebu Ali ed—Dakkak' tan duydum, diyordu ki, ibâdet, ilmu'l—yakîni olan içindir. Yine ondan duydum, diyordu ki, ibâdet mücahade sahipleri, kulluk (Ubudiyet) (Allah yolunda) eziyet ve sıkıntı çekenler içindir. Kul olma (Ubudet) ise, müşahade ehlinin sıfatıdır. Kim nefsini Allah'tan sakınmazsa o ibadet; kim Allah'a kalbi ile cimrilik etmezse,o kulluk (Ubudiyet); ruhu ile ona cimrilik etmezse o ubudet sahibidir. Denilir ki ubudiyet Tanrı'yı ululamak ve ağırlamak şartıyla Hakka itaat etmek ve senden sâdır olan ibadete kusurlu gözüyle bakmak ve senin övünülecek vasıflarından hasıl olan şeyi de Allah'ın takdirinden saymaktır. Denilir ki ubudiyet, takdir edilenlerden gözüken şeyde, seçmeyi terk etmektir. Ve denilir ki, ubudiyet kuvvet ve kudretten sıyrılmak; zenginlik ve lütuftan verileni ve yapılan iyiliği anlatmaktır. Denilir ki ubudiyet emredildiğin şeye sarılman ve men edildiğin şeyden ayrılmandır. Muhammed b. Hafıf'den: "Ubudiyet ne zaman doğru olur?" diye soruldu. O da: "Kul, hepsini Mevlâsına bıraktığı ve onun belâsına sabrettiği zaman" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdırrahmân es—Sulemî'den duydum, o da Ebu'l—Abbâs el—Bağdâdî'den,o da Ca'fer b. Muhammed b.Nuseyr (Nasır),o da İbn Mesruk'tan,o da Sehl b.Abdillah'dan duymuş.Sehl b.Abdillah diyormuş ki,kul olma (taabbud),şu dört şeyi açlığı,çıplaklığı, fakirliği, hakaret edilmeği düşündükçe sağlam olmaz.Denildi ki, ubudiyet, herşeyini tamamıyla Tanrı'ya teslim ve bütün hallerini ona havale etmendir.Denildi ki,tedbiri terk ve takdiri görme kulluk âlâmetlerindendir. Zu'n—Nun'il—Mısrî kulluk, Tanrı'nın herhalde senin rabbin olduğu gibi, senin de her hâlde onun kulu olmandır. el—Cerirî: "Nimetlerin kulları çoktur, nimet

verıcinin (Tanrı'nın) kulları nâdirdir" dedi.Ben, ustad Ebu Ali ed—Dakkak'tan duydum. Diyordu ki, sen, esirliğinde ve boyunduruğu altında bulunduğun kimsenin kulusun, buna göre sen, nefsinin esirliğinde isen, nefsinin kölesi, dünyanın esirliğinde isen dünyanın kölesisin. Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Dirhemin ve dinarın kölesi yok oldu, süslü elbise kölesi helâk oldu" buyurdu. Ebu Yezîd bir adam gördü. ona: "San'atın nedir?" diye sordu. O da: "Eşekçi" dedi (476). Bunun üzerine Bayezid: "Eşeğin değil,Tanrı'nın kulu olman için yüce Tanrı senin merkebini öldürsün" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es—Sulemî'den duydum, o da büyük babası Ebu Amr b. Nüceyd'den duymuş. Ebu Amr b. Nuceyd diyormuş ki,hiç kimsenin ûbudiyetdeki adımı (girişi) kendi yanında amellerini riya, ikiyüzlülük ve hallerini de iddaları olarak görmedikçe temiz olmaz.

Yine şeyh Ebu Abdırrahman es—Sülemî'den duydum. O da, Abdullah el—Muallim'den, o da, Abdullah b. Münazil'den duymuş. Abdullah b. Münazil: "Kul, kendine bir hizmetçi aramadıkça kuldur. Kendine bir hizmetçi arayan, kulluk tarifinden çıkmış ve kulluk edeblerini terk etmiş olur." dedi.

Yine şeyh Ebu Abdirrahmân b. Sulemî'den duydum. O da, Muhammed b. el—Hüseyin'den, o da Ca'fer b. Nasir'den, o da İbn Mesruk'tan, o da Sehl b. Abdillâh'dan duymuş. Sehl b. Abdillâh diyormuş ki, kulluk etmek, varlık içinde zenginlik, yokluk içinde de miskinlik (fakirlik) izini görmez hale gelmedikçe doğru olmaz. Denildi ki, kulluk rablığı görmektir.

Ben üstad Ebu Ali ed—Dakkak'tan duydum. O da, en—Nasrâbâdî'den duymuş. en—Nasrâbâdî diyormuş ki, ârifin şerefi, bilinen, tanınan (ma'ruf) ile olduğu gibi ibadet edenin (âbid) kıymeti de ibâdet edilen

(ma'bud) iledir. Ebu Hafs ta: "Kulluk, kulun süsüdür, kim kulluğu terk ederse süsünden mahrum kalır" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Hüseyn'den duydum. O da, Ebu Ca'fer er–Râzî'den, o da Abbâs b. Hamza'dan duymuş. Ona da Ahmed b. Ebî'l–Havârî bildirmiş. O da en–Nebâcı'den duymuş. En–Nebâcı demiş ki, ibâdetin esası üç şeydedir: Birincisi Tanrı'nın hükümlerinden birşeyi reddetmemen;ikincisi amellerinden birşeyi hakdan saklamaman, ve üçüncüsü de senin, kendisinden başkasından birşey istediğini Tanrı'nın duymamasıdır.

Yine Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum.O da,Ebu'l–Hasan el–Fârisî'den, o da İbn Atâ'dan duymuş. İbn Atâ diyormuş ki, kulluk dört haslettedir: Birincisi, ahidlere vefada; ikincisi, Tanrı'nın yasak ettiği şeyleri gözetmede; üçüncüsü, mevcuda razı olmada;ve elde olmayan şeye sabır etmededir.

Yine Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum. O da, Muhammed b. Abdillah b. Şâzân'dan, o da el–Kettânî'den, o da Amr b. Osman el–Mekkî'den duymuş. Amr b. Osman el–Mekkî: "Mekke'de (Tanrı orayı korusun) ve başka yerlerde rastladığım ve hac mevsimlerinde bize gelen birçok Tanrı'ya kulluk edenlerden hiç kimseyi, el–Muzenî (Tanrı rahmet etsin)'den cehit ve gayret bakımından daha kuvvetli ve ibâdette daha devamlı ve yüce Tanrı'nın emirlerine saygı gösterme ve nefsini sıkıştırma, insanları refaha iletme bakımlarından daha kuvvetli görmedim" dedi.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, kulluktan daha şerefli birşey ve mümin için kulluktan daha tam bir isim yoktur. Bundan dolayı her türlü kusurdan arı ve duru olan Tanrı dünyadaki vakitlerin en şereflisi olduğu hâlde Mirac gecesinde, Peygamber'in (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) vasfında: "Ruhunu Mescid–i Haram'dan yöresini mübârek kıldığımız Mescid–i Aksa'ya gece vakti götüren her

ayıp ve kusurdan arı durudur" (K., XVII. 1) ve: "Tanrı' nın kuluna vahy ettiğini tebliğ etti" (K.,LIII, 10) buyurmuştur. Eğer kulluktan daha kıymetli isim olsaydı, Tanrı onu bununla isimlendirirdi. Bu mânâda şu şiiri söylediler:

"Ey Amr! Benim diyetim Zehra'nın yanındadır, onu duyan ve gören bilir."
"Beni sâdece Zehra'nın kulu olarak çağır, zira o benim en şerefli isimlerimdendir."

Sufilerden biri "(Seni kullukdan men eden) sadece iki şeydir: Birincisi, lezzete güvenmen (yani beğenip onunla durman), ikincisi ise, tam tevekküle mani olan harekete itimad etmendir. Bu ikisni kendinden düşürdüğün zaman, kulluğun hakkını vermiş olursun. Nitekim el-Vâsıtı: "Verinin (atâ'nın) lezzetinden sakınınız; çünkü o temiz kalpliler için bir perdedir." dedi. Ebū Ali el-Cüzcânî de: "Rıza, kulluğun (Ubudiyet) oturulacak yeri, evi, sabr ise, onun kapısı, havale etme (Tefviz) de evidir. Bu sebeple ses kapıda, feragat sarayda, rahat ise evdedir.

Üstâd Ebū Ali ed-Dakkak'dan duydum, diyordu ki rablık (Rububiyet) her türlü kusurdan arı, duru olan Tanrı için kaybolmayan bir sıfat (Na't) olduğu gibi, kulluk (ubudiyet) da yaşadığı sürece kulun ayrılmayan sıfatıdır. Sufılerden biri şu şiiri okudu:

"Eğer benden sorarsanız, biliniz ki ben onun kölesiyim derim, Tanrı'dan sorarsanız, o da benim kulumdur der."

Ben şeyh Ebu Abdirrahmân es-Sulemî'den duydum. O da en-Nasrâbâdî'den duymuş. en-Nasrâbâdî diyormuş ki, ibâdetlerde kusur etmekten af ve bağışlamasını istemek için yapılan ibâdetler, karşılık ve mükâfat beklenen ibâdetlerden (Tanrı'ya) daha yakındır.

Yine şeyh Ebû Abdirrahman es–Sulemî'den duydum. O da en–Nasrâbâdî'den duymuş. en–Nasrâbâdî diyormuş ki, kulluk, kulluk edilenin müşahedesinde kulluğu görmeği terk etmektir.

Yine şeyh Ebu Abdirrahman es–Sulemı'den duydum. O da Ebu Bekr Muhammed b. Abdillah b. Şäzân' dan, o da el–Cerîrî'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd diyormuş ki, Kulluk, meşgul etme ve feragetin aslı olan bir işle uğraşmağı terk etmektir.

İ R A D E B Ö L Ü M Ü

Aziz ve Celil olan Tanrı: "Tanrı'nın zâtını isteyerek akşam ve sabah rablarına ibadet ve dua edenleri yanından kovma" (K., VI, 52) buyurmuştur (477).

Bize, Ali b. Ahmed b. Abdân bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd, ona da Hişâm b. Alî, ona da el–Hakem b. Eslem, ona da İsmâil b. Ca'fer Enes'den naklederek bildirmiş. Enes demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Tanrı, kuluna bir iyilik istediği vakit, onu işletir" dedi. Kendisine: "Ey Tanrı'nn elçisi! Tanrı onu nasıl işletir, diye soruldu. O da: "Ölmeden önce kulu iyi bir işe muvaffak kılar" dedi. İrade Tanrı yoluna girenlerin (Salihlerin) yolunun başlangıcıdır ve o, Tanrı'ya doğru gidenlerin ilk konağı için bir isimdir. Ve bu vasıf irade diye adlandırılmıştır. Zira irâde (İstemek) her işin mukaddimesidir. Kul, birşeyi istemedikçe yapmaz. Bu azîz ve celîl olan Tanrı yoluna giren için ilk iş olduğundan mukaddimesi niyet olan işlere niyyet etmeğe benzeterek irâde adını almıştır. Mürid, iştikakı icâbı, kendisinde irâde (İstek) bulunandır. Nitekim âlim, ilmi olandır. Zira mürıd kelimesi müştak isimlerdendir. Fakat bu sufîler tâifesinin örfünde, kendisinde irâde (İstek) bulunmayan kimsedir. Bu sebeple iştikak icâbı kendisinde irâde bulunmayan mürid olmadığı

gibi irâdesinden sıyrılmayan da mürid olmaz. İnsanlar irâdenin mânâsı hakkında konuştular, her biri onu, kalbine doğduğu oranda yorumladı. Uluların çoğu: "İrâde alışılanı terk etmektir" dediler. İnsanların âdeti ise, çoğu, gaflet yurtlarında oturma ve şehvete uyanlara uyma ve kötü isteklere bağlanmadır. Mürid bütün bunlardan sıyrılmıştır. Onun bu çıkışı, sıyrılışı irâdenin sağlamlığına bir işaret ve delildir. Bu sebeple bu hâl irâde adını alıp, âdet olandan çıkmadır. O hâlde âdeti terk etme, irâdenin alâmetidir. İrâdenin aslına gelince, bu kalbin her türlü kusurdan arı,duru olan Tanrı'yı aramaya kalkışmasıdır. Bundan dolayı: "İrâde her korkuyu hafifleten bir yürek yanışıdır" denilmiştir.

Ben üstâd Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum. Mimşâd ed–Dîneverî'den hikâye ederek diyordu ki, Mimşâd ed–Dîneverî dedi ki ben fakirlerin hâllerinin hepsinin ciddî olduğunu öğrendiğimden beri bir fakirle alay etmedim. Buna sebep de şudur: Bir fakir bana geldi ve: "Ey şeyh! Bana bir bulamaç aşı hazırlamanı istiyorum" dedi. Dilimden: "İrâde ve bulamac aşı! ne garip şey!" (478) çıktı. Bunun üzerine fakir gecikti ve ben onu tanımadım. Bir bulamac aşı yapmalarını emrettim. Ve fakiri aradım, fakat bulamadım. Onun ne olduğunu sordum. Bana onun acele ile gittiği ve şurada burada bir deli gibi dolaştığı hâlde kendi kendine "İrâde ve bulamac aşı! irade ve bulamac aşı!" dediği ve nihayet çöle girdiği ölünceye kadar bu sözü tekrar ettiği söylenildi. Şeyhlerden birinden nakledilmiştir, "Demiş ki, yalnız başıma çölde idim, içim sıkıldı, "Ey insanlar! Benimle konuşunuz, ey cinler benimle konuşunuz" dedim. Hâtifden bir ses: "İns ve cinsin seninle konuşmasından ne istiyorsun" dedi.Ben de: "Yüce Tanrı'yı istiyorum"dedim. Bunun üzerine o ses: "Ne zaman istiyorsun?" dedi. Yani insanlar ve cinlere benimle konuş diyen kimse ne zaman aziz ve celıl Tanrı'nın isteyicisi

(Müridi) olur; Zira mürid, gece ve gündüz itaat ve ibâdete ara vermez. Zira o dışta mücâhede sıfatı, içte (Batında) ise güçlüklere katlanma vasfı iledir. O yataktan ayrılıp, koşmağa sarılır, güçlükleri yüklenip, yorgunluklara kendini verir. Huylarını tedâvi eder, güç işler yapar, korkularla kucaklaşır ve tanıdık bildiklerden ayrılır. Nitekim denilmiştir:

"Aslan ve kurttan korkmayarak geceyi uçsuz bucaksız çölde geçirdim."

"Aşkım bana galebe çalar ve ben sırrımı dürerim" şevk sahibi mağlup olmaz."

Ben, üstâd Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, irâde, yürekde yanıklık, gönülde bir sivri iğne yarası zamirde bir hırs, işte yerinden koparılma, kalplerde alevli bir ateştir.

Ben, Muhammed b. el–Hüseyn'den duydum. O da Muhammed b. Abdillâh'tan, o da Ebu Bekr es–Sebbâk'dan, o da Yusuf b. el–Hüseyn'den duymuş. Yusuf el–Hüseyn diyormuş ki: Ebu Süleyman ile Ahmed b. el–Havârî arasında, Ebu Süleyman'ın, emrettiği şeye, Ahmed b. el–Havârî'nin muhalefet etmeyeceğine dair bir anlaşma vardır. Bir gün, Ahmed b. el–Havârî, Ebu Süleyman'ın meclisine geldi. Ebu Süleyman halka vaaz ve nasihatta bulunuyordu. Ahmed b. Ebi'l–Havârî, Ebu Süleyman'a: "Tandır kızıştı" dedi. Ebu Süleyman cevap vermedi. Ahmed b. Ebi'l–Havârî sözünü iki üç kere tekrar etti.Bunun üzerine Ebu Süleyman: "Git, tandırın içine gir otur" dedi. Sanki kalbi onunla sıkılmıştı. Halbuki Ebu Süleyman aralarındaki anlaşmayı unutmuştu, sonra hatırladı ve: "Ahmed'e yetişiniz, zira o tandırın içindedir, çünkü o bana muhalefet etmeyeceğine dair yemin etmişti. Ona baktılar, bir de ne görsünler tandırda değil midir? Bir kılı bile yanmamıştı.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyordu ki çocukluğumda arzu, istek (İrâde) içinde yanmış-

tım, kendi kendime: "Kâşki irâdenin mânası nedir, bilseydim." diyordum. Denildi ki, nâfileler ile Tanrı'ya sevgisini ilân etmek,ümmete öğüt vermede içtenlik,halvetle ünsiyet, mukadderatın güçlüklerine sabır, Allah'ın emrini tercih, onun bakmasından utanma, Tanrı'nın sevdiği şeyleri aramada cehit ve gayret sarfetmede,kendisini Tanrı'ya ulaştıran her sebebe girişme, alçak gönüllülük ve şöhretten kaçma ile kanaat etme, Rabbine ulaşıncaya kadar kalbin kararsızlığı müridlerin vasıflarındandır. Ebu Bekr el–Varrak dedi ki, mürıdin felâketi üç şeydir: Birincisi (479) evlenme, ikincisi hadîs yazma, üçüncüsü seyahat (480). Ebu Bekr el–Varrak'a: "Niçin hadîs yazmağı terkettin" diye sordular. O da: "Beni ondan irâde menetti" dedi. Hâtim el–Esem: "Mürıdin, Allah'ın istediği dışında birşey istediğini gördüğün vakit, onun içinin kötülüğünü gösterdiğini bil" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Hüseyin'den duydum. O da Ebu Bekr el–Râzî'den, o da el–Kettânî'den duymuş. el–Kettânî demiş ki, mürid olması için onda şu üç hususiyetin bulunması lâzımdır: Birincisi ancak dayanılmaz hâle geldikten sonra uyku, ikincisi, ancak açlıktan bitik hâle gelince, yeme, üçüncüsü zaruret olmadıkça konuşmama.

Ben, yine Muammed el–Hüseyin'den duydum. O da el–Hüseyin b. Ahmed b. Ca'fer'den duymuş. O da Ca'fer b. Nâsır'dan, o da el–Cüneyd'den duymuş. el–Cüneyd diyormuş ki, yüce Tanrı, mürıde bir iyilik istediği vakit, onu sufılerin içine sokar ve onu okuyucu (Kura)lar ile arkadaşlıktan men eder.

Yine Muhammed b. el–Hüseyin'den duydum. O da Abdullah b. Ali'den, o da er–Rakki'den, o da ed–Dakkak'tan duymuş. ed–Dakkak diyormuş ki irâdenin sonu, yüce Tanrı'ya gösterip, göstermekle birlikte Hakk'ı bulmandır. Ben: "Hangi şey, irâdeyi içine alır" diye

sordum. O da: "Yüce Tanrı'yı, işaretsiz ve niteliksiz bulmandır" dedi.

Ben, Muhammed b. Abdillah es–Sufi'den duydum. O da Abbâs b. Ebi's–Sehv'den o da Ebu Bekr ed–Dakkak'tan duymuş. Ebu Bekr es–Dakkak diyormuş ki, mürşıd, günah yazan meleklerden solda bulunan tarafından kendisine yirmi yıl boyunca günah yazılmayan kimsedir. "Ebu Osmân el–Hîrî: "Bir kimse sülûkünun başlangıcında geçici iradesini sağlamlaştırmazsa, günlerin geçişi ona sâdece talihin sırt çevirmesini arttırır" ve 'Mürıd, sufılerin ilimlerinden birşey duyup da, onunla amel ettiği vakit, kalbinde hikmet olur ve ömrünün sonuna kadar o ilimden faydalanır. Ve amel ettiği ilimle konuşsa onu dinleyen de faydalanır. Sufılerin ilimlerinden birşey duyup da, onunla amel etmeyen kimse için bu şey, günlerce ezberlenip de unutulan bir hikâye gibidir" dedi. el–Vasitı: "Mürıdin ilk makamı kendi isteğini bırakıp, Tanrı'yı istemesidir" dedi. Yahyâ b. Mu' az: "Müridlere en ağır gelen şey, zıdlarla bir arada hoşça geçinmektir." (481) dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum, o da Ebu'l–Kasım er–Râzî'den, o da Yusuf b. el–Hüseyin'den duymuş. Yusuf b. el–Hüseyin diyormuş ki bir mürıdi, dinin icaplarını yerine getirmede bahaneler bulmağa çalışdır ve kazançla uğraşır gördüğün vakit bil ki, ondan birşey hâsıl olmaz.

Yine şeyh Abu Abdirrahman es–Sulemı'den duydum, o da Ebu'l–Kasım er–Râzı'den, o da Yusuf b. el–Hüseyin'den duymuş. Yusuf b. el–Hüseyin diyormuş ki bir müridi, dinin icaplarını yerinegetirmede bahaneler bulmağa çalıştır ve kazançla uğraşır gördüğün vakit bil ki, ondan birşey hâsıl olmaz.

Yine şeyh Abu Abdırrahman–es Sulemî'den duydum, o da Muhammed b. el–Hüseyin'den, o da Ca'fer el–Huldî'den duymuş. Ca'fer el–Huldî diyormuş ki,

Cüneyd'den (Şeyhlerin) hikâyelerinin zikir ve beyanında mürîdler için ne fayda vardır?" diye soruldu. O da: "Hikâyeler yüce Tanrı'nın ordusundan bir ordudur. Tanrı onlarla mürıdlerin kalplerini kuvvetlendirir"dedi. Ona: "Bunun için bir şâhidin var mıdır?" diye soruldu. O da: "Evet, azîz ve celîl olan Tanrı'nın sözü: "Kalbini onlarla kuvvetlendirdiğimiz bütün bu resullerin haberlerini sana hikâye ederiz." (K.,XI, 120)" dedi.

Yine şeyh Ebu Abdirahmân es–Sulemî'den duydum. O da Muhammed b. Hâlid'den, o da Ca'fer'den, o da Cüneyd'den duymuş.Cüneyd diyormuş ki, doğru mürid alimlerin ilminden müstagnidir. İsteyen (Mürîd) ile istenilen (Murad) arasındaki farka gelince, her mürid (İsteyen) gerçekte istenilen (Murad) dir. Zira aziz ve celîl olan Tanrı'nın muradı, isteği olmazsa, isteyen (Mürid) olmaz, çünkü ancak Tanrı'nın istediği olur. Her istenilen (Murad) isteyendir. Zira her türlü kusur ve eksikten arı duru olan Tanrı, mürid özelliği ile istediği vakit onu istemeğe (İrâdeye) muvaffak kılar. Fakat sufîler, mürîd (İsteyen)le murâdı (İstenilen) birbirinden ayırdılar. Onlarca, mürid başlangıçta bulunan (Mübtedı), murad ise, sonra ulaşan (Münteki)dir. Mürîd yorgunlukla bitkin hâle getirilmiş ve sıkıntıların işkencesi içine atılmıştır. Murad, isteğine sıkıntısızca ulaşandır, buna göre mürıd, yorulan; murad, rahatlık içinde olandır. Yüce Tanrı'nın, bu yola girenler (Kasidûn)hakkındaki sünneti (Adeti) çeşitlidir. Onların çoğu mücâhadeleri başarır, nice zahmet ve meşakkate katlandıktan sonra en yüksek derecelere ulaşırlar; bir çoğuna da başlangıçta en kıymetli mânalar keşfolunur ve bunlar riyâzet sâhiplerinden bir çoğunun ulaşmadığına ulaşırlar.Şu kadar var ki,onların çoğu,bu yardımdan sonra, riyâzet hükümlerinden kendilerinden fevt olan şeyi yerine getirmek için mücahedelere döndürüldüler.

Ben, üstad Ebû Alî ed–Dakkak'tan duydum, diyor-

du ki, mürıd yük taşıyan (Tahammüllü), murad ise, taşınılan (Mahmul) dır. Yine ondan duydum, diyordu ki, Musa (Selâm üzerine olsun) bir mürid idi. Onun için: "Ey Tanrım! göğsünü aç" (K., XX, 25) dedi. Halbuki Peygamberimiz (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) murâddı. Onun için o: "Biz senin sineni açmadık mı? Ve senden günahını indirdik, o günah ki arkanı ezmişti ve senin zikrini yükselttik" (K., CIV, I–4) buyurdu ve yine Musa'ya (Selâm üzerine olsun): "Ey Rabbim bana görün, sana bakayım" dedi. Tanrı, "Beni göremezsin" (K., VII, 143) dedi. Halbuki Peygamberimiz (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) e: "Görmez misin rabbin fecrin alaca karanlığını nasıl yayar? (XXV,45) buyurdu. Ebu Ali ed–Dakkak: "istenilen bu âyetteki (Rabbini görmez misin" sözüdür. Ve "Nasıl fecrin karanlığını yayar" sözü görmeyi örtme ve görme hâlini korumadır." Cüneyd'den: "Mürid ve murâd nedir" diye soruldu. O da: "Mürid, ilmin idâresi; murad ise, her türlü kusurdan arı duru olan hakkı gözetmenin idaresi altında bulunur. Zira mürid, yürür, murad ise, uçar. Yürüyen uçana ne zaman ulaşır? Denildi ki, Zu'n–Nun Ebu Yezıd'e bir adam gönderdi. Adama: "Bayezid'e, uyku ve rahat ne zamana kadar devam edecek, kafile geçip gitti de" diye tembih etti. Ebu Yezîd de, adama: "Kardeşim "Zu'n–Nûn'a de ki, erkek, bütün gece uyuyup, kafileden önce konağa varır" dedi. Bunun üzerine Zu'n–Nun: "Bu söz kendisine kutlu olsun, bu öyle bir sözdür ki hallerimiz onun derecesine ulaşmaz" dedi.

DOĞRU OLMA (İSTİKAMET) BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı; "Rabbimiz Allahdır deyip, sonra bunda doğruluk edenlere ...." (K., XLVI, 13) buyurmuştur.

Bize, imam Ebu Bekr Muhammed b. el–Huseyn b. Fûrek (Tanrı rahmet etsin) bildirdi. Ona da, Abdullâh b. Ca'fer b. Ahmed el–İsbehanî, ona da Ebu Bişr Yûnus b. Habîb, ona da Ebu Dâvud et–Teyâlisî, ona da Şa'bat el–A'maş b. Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'dan, o da Peygamberin (Tanrı selât ve selâmı üzerine olsun) kölesi Sevbân'dan, o da, peygamberden naklederek bildirmiş. Peygamber: "Doğruluk üzere olun, doğru olamaz iseniz, dininizin iyi şeyinin namaz olduğunu biliniz,abdesti ancak mu'min muhafaza edebilir" buyurdu.

Ustad Kuşeyrî dedi ki, istikâmet (Doğruluk) öyle bir derecedir ki, işlerin olgunluğu ve tamamlığı onunladır ve iyiliklerin elde edilmesi ve düzeni onun varlığı iledir. Kim hâlinde doğru olmazsa, çalışması kaybolur. cehit ve gayreti fayda vermez. Yüce Tanrı: "Sağlam olarak eğirdiği ipliği tekrar bozan kadın gibi olmayın" (K., XVI, 92) buyurdu. Sıfatında doğru olmayan kimse, bulunduğu makamından daha yükseğine çıkamaz ve sülûkünü sağlam temele oturtamaz. Böyle olunca son edeblerinde doğruluk, ârifin hakkı olduğu gibi,başlangıç hükümlerinde doğruluk da müridin şartıdır. Amellerinde gevşeklik göstermemek, başlangıçta bulunanların; cehid ve gayret sarfetmelerinde bir duraklamaya arkadaş olmamak ortada bulunanların; birbirlerine kavuşmalarında araya kapıcılar girmemekde sonda bulunanların âlametlerindendir.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyordu ki, istikâmetin üç yolu vardır: 1. Takvîm (–Eğriyi doğrultma), 2. İkâmet (–Oturmak, sabitleştirmek, birini ayağa kaldırmak), 3. İstikâmet (Doğruluk, doğru olma) takvîm nefisleri terbiyelendirmek, ikâmet, kalpleri süslemek, istikâmet ise, sırları yaklaştırmak bakımındandır. Ebu Bekr es–Sıddık (Tanrı ondan razı olsun) Tanrı'nın: "Sonra doğru oldular" (K., XLVI,13, XLX, 30) âyetinin manâsı hakkında "Ortak koşma-

dılar", Ömer (Tanrı ondan razı olsun) tilkiler gibi hile ile gitmediler, tilkilik etmediler" dedi. Ebu Bekr es—Sıddık'ın sözü tevhîddeki esasları gözetmeğe, Ömer'in sözü ile, tevîl aramayı terk etmeğe ve akidlerin şartı ile harekette bulunmağa hamledilmiştir. İbn Ata: "Kalbin Tanrı ile yalnız olması üzerinde doğruluk gösterdiler demektir" dedi. Ebu Abı el—Cuzcânî: "Keramet sahibi değil, doğruluk (İstikâmet) sahibi ol, zira nefsin keramet aramak için hareket eder, halbuki aziz ve celıl olan rabbin, sende doğruluk arar.

Ben, şeyh Ebû Abdürrahman es—Sulemî'den duydum. O da Ebu Ali es—Şebevî'den duymuş. Ebu Ali es—Şebevî diyormuş ki, rüyada Peygamberi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) gördüm. Kendisine: "Senden rivâyet edildiğine göre, sen "Hud suresi (K., XI)" saçlarımı ağarttı demişsin.Ondan: "Peygamberlerin kıssalarını, ümmetlerin yok olmaları mı seni ihtiyarlattı" diye soruldu.O da: "Hayır,fakat yüce Tanrı'nın emrolunduğun gibi doğru ol, sözü ihtiyarlattı" buyurdu. Denildi ki, doğruluğa ancak büyükler güç yetirebilir. Çünkü doğruluk (İstikâmet) bilinenlerden (Ahid) çıkma,âdet ve törelerden ayrılma ve yüce Tanrı'nın huzurunda, gerçek doğruluk üzere oturup kalkmadır. Bundan dolayı, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Güç yetiremediğiniz hâlde doğru olunuz" buyurdu. el—Vâsıtî, güzel huyların kemâle erdiği ve yokluğu ile de güzel huyların çirkinleştiği haslet, doğruluktur. es—Şiblî'den hikâye edilmiştir. Demiş ki, istikamet bulunduğun vakti bir kıyamet görmendir (Kendini kıyamet gününde gibi bilmendir) denilir ki, sözlerde doğruluk, arkadan kötülemeği, fiillerde doğruluk, bid'atı, amellerde doğruluk gevşekliği terk etme, hâllerde doğruluk ise, perdeleri sürüp atma ile olur.

Ben, üstad imam Ebu Bekr Muhammed b. el—Huseyin b. Furekten'den duydum. Diyordu ki "استقاموا"

kelimesindeki " س " istek ifâde eder, yani Tanrı' dan kendilerinin tevhidleri üzere yerleştirmesini, Hakla olan ahidlerinin devamı ve hudutlarının muhafazası üzere sâbit kılmasını istediler.

Üstâd Kuşeyrî dedi ki, bil ki, istikamet (Doğruluk) ululuğu (Keramet) devamlı kılmayı icab ettirir. Yüce Tanrı: "Eğer onlar (Cin ve ins) bir yol üzerinde doğruluk gösterselerdi, onlara soğuk ve iyi sular içirirdik. (K., XXII, 16) buyurdu. "İçirirdik" dedi "İçirdik" demedi. Ona su verdim "Dediğim zaman" onu suladım denilir. Bu şekil devamı gösterir.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum, o da el–Huseyn b. Ahmed'den, o da Abu'l–Abbâs el–Fergânî'den duymuş. Ebu'l–Abbâs el–Ferganî diyormuş ki, Cüneyd dedi ki, çölde Ummgeylan ağaçlarından bir ağacın altında müridlerden bir gence rastladım. Ona: "Burada niçin oturursun" dedim. O da: "Burada bir hâl kaybettim" dedi. Ben he Hacca gittim ve onu terk ettim. Hacdan döndüğüm vakit, bir de ne göreyim, genç o ağaca yakın bir yere göçmemiş mi? Ona burada oturmana sebep nedir? dedim. O da: "Aradığım hâlı bu yerde buldum ve burada kaldım" dedi. Cüneyd: "Bu iki hâlden hangisi, kaybettiği hâline sarılması mı, yoksa muradına kavuştuğu yere sarılması mı daha şereflidir bilmiyorum" dedi.

İÇTENLİK (İHLÂS) BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Haberdar olun ki, Tanrı'ya ortak koşmak (Şirk) tan ve iki yüzlülükten daha sâf halis din Tanrı'nındır." (K., XXXIX,3) buyurmuştur.

Bize, Ali b. Ahmed el–Ahvâzî bildirdi, ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî ona da Ca'fer b. Muhammed el–Faryâbî, ona da Ebu Tâlût bildirmiş. Ebu Tâlût

demiş ki, bana da Hânî b. Abdirrahmân b. Ebu Ablet el–Ukaylı, İbrâhım b. Ebu Ablet'ten naklederek bildirmiş.O da demiş ki,bana Atiyet b.Vişâh,Enes b.Malik'ten naklederek bildirdi.Enes b.Mâlik demiş ki Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun):"Müslümanların kalbini hayinlikten temizleyen üç şey vardır: Yüce Tanrı için amelde halislik, hükümdarlara nasihat etme, müslümanların topluluğuna devam etme. Ustad (Kuşeyrî) dedi ki, "İçtenlik (İhlas) ve ibâdette sâdece her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'yı kasd ederek, Tanrı'yı birlemektir, bu da, kulun, her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'ya, bir yaratık için yapmacıktan veya insanların yanında bir övünme veya halktan övgü sevgisi veyahutta, kendisi ile yüce Tanrı'ya yaklaşmaktan başka gayesi olmayan manâlardan başka hiçbir şey istememektir. "İhlâs, yaratıkların, övme veya yermesine bakmadan, işin (Fiilin) temiz ve sâfi olmasından ibârettir", "İhlâs şahısları dikkatle müşahadeden çekinmedir" demek doğru olur. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)'e isnad olunan hadîste: "Peygamber, Cebrâil'den, o da her türlü kusurdan arı duru olan yüce Tanrı'dan nakletmiş. Yüce Tanrı: "İhlâs, benim sırrımdan bir sırdır, ben onu, kullarımdan sevdiğimin kalbine emânet ettim" buyurdu.

Ben, şeyh Ebu Abdurrahmân es–Sulemî'den duydum. "İhlâs nedir?"diye sordum. O da dedi ki, Ali b. Sa'îd ve Ahmed b. Muhammed b. Zekerîyâ'dan duydum. Her ikisinden: "İhlâs nedir?" diye sordum. Onlar da dediler ki, biz Ali b. İbrâhìm eş–Şekıkî'den duyduk. Ondan: "İhlâs nedir?" diye sorduk. O da dedi ki, ben Muhammed b. Ca'fer el–Hassâf'tan duydum, ona "İhlâs nedir?" diye sordum. O da dedi ki, Ahmed b. Beşşâr'dan: "İhlâs nedir?" diye sordum. O da dedi ki, Ebu Ya'kub eş–Şarîtî'den: "İhlâs nedir" diye sordum. O da dedi ki, Ahmed b. Gassân'dan "İhlâs nedir" diye

sordum. O da dedi ki, Abdül Vâhid b. Zeyd'den: "İhlâs nedir?" diye sordum. O da dedi ki, el–Hasan'dan: "İhlâs nedir?" diye sordum. O da dedi ki, Huzeyfe' den: "İhlâs nedir?" diye sordum. O da dedi ki, Peygamber'den (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) "İhlâs nedir?" diye sordum. O da dedi ki Cebrâil (Selâm üzerine olsun)'den: "İhlâs nedir?" diye sordum.O da dedi ki, "Azız rabbimden: "İhlâs nedir?" diye sordum. O da: "İhlâs sırrımdan bir sırdır, ben onu, kullarımdan sevdiğimin kalbine emânet ettim" buyurdu.

Ben, Ebû Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, ihlâs kendini halkı görmekten korumak, doğruluk (Sıdk) ise nefise devamlı bakmaktan sakınmaktır.Muhliste iki yüzlülük (Riyâ), sâdık ta da gurur yoktur. Zu'n–Nuni'l–Mısrî: "İhlâs ancak içinde doğruluk olmak ve ona sabr etmekle tam olur ve doğruluk'da,ancak içinde ihlâs ve ona devamla tam olur"dedi. Ebu Yakub es–Susî dedi ki, ihlâslarında ihlâsı görenlerin ihlâsı, ihlâsa (Saflığa, temizliğe) ihtiyaç gösterir. Zu'n–Nun dedi ki, ihlâsın alâmeti üçtür: Halktan gelen yerme ve övmenin eşit olması; amellerde, amelleri görmeği unutma; amelin, ahirette sevab gerektirmesini unutma.

Ben, şeyh Ebu Abdurrahmân es–Sulemı'den duydum. O da Ebû Osman el–Magribı'den duymuş. Ebu Osman el–Magribî diyormuş ki, ihlâs, içinde nefs için bir hal ile bir haz bulunmayan şey olup, o da halkın ihlâsıdır. Haslar (Havâss) ın ihlâsına gelince, o, haslar ile değil, rabblarından onların üzerine gelir ve bunun neticesinde onlardan taatler doğar, halbuki onlar bu taatlerden uzaktırlar ve onlar bu taatleri görmezler ve onlara hazır da değillerdir.

İşte bu hasların ihlâsıdır. Ebu Bekr ed – Dakkak dedi ki, her ihlâs sahibinin (Muhlisin) ihlâsını halis yapmak istediği vakit, kuldan ihlâsını gör-

meği düşürr (Yani ihlâsını kendine göstermez), böylece o kul samimî (Muhlis) değil, herşeyden temizlenmiş (Muhles) olur. Sehl: "Riyayı ancak muhlis tanır" dedi.

Ben, Ebu Hâtim es—Sicistânî'den duydum. O da Abdullâh b. Ali'den, o da el—Vecıhî'den, o da Ebu Ali er—Ruzbârî'den duymuş. Ebu Ali er—Ruzbârî, diyormuş ki, Ruveym bana dedi ki, Ebu Sa'îd el—Harrâz: "Ariflerin riyası, müridlerin ihlâsından daha üstündür" dedi. Zu'n—Nun da: "İhlâs, kulu düşmanın bozmasından koruyan şeydir" dedi. Ebu Osman: "İhlâs, devamlı olarak yaratıcı (Halik)'ya bakmak suretiyle yaratılan (Halkı) görmeği unutmadır"dedi.Huzeyfet el—Mar'aşî: "İhlâs kulun fiillerinin, dışta (Zahirde) ve içte (Batında) eşit olmasıdır" yani yalnızken nasıl hareket ve ibâdet ediyorsa, insanların yanında da aynı şekilde hareket etmesidir" dedi. Denildi ki, ihlâs, kendisi ile doğruluk kasd edildiği hâlde, her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın kendisi ile istenildiği şeydir. Denildi ki, ihlâs, amelleri görmekten gözü yummadır.

Ben, Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ebu'l—Huseyn el—Farisî'den o da Muhammed b. el—Huseyn'den, o da Ali b. Abdi'l—Hamid'den, o da es—Serî'den duymuş. es—Serî diyormuş ki, kim halk için, içinde olmayan şeyle (Taat ve ibâdetle) kendisini süslerse, Yüce Tanrı'nın gözünden düşer.

Yine Muhammed b. el—Huseyn'den duydum. O da Ali b. Bundâr es—Sûfî'den, o da Abdullah b. Mahmud'dan, o da, Muhammed b. Abdirrabbih'den, o da el—Fudeyl'den duymuş. el—Fudeyl diyormuş ki, insanlar için ameli terk etmek riyâ, insanlar için amel etme ise, Tanrı'ya ortak koşmaklık (Şirk)tir; İhlâs, Tanrı'nın seni bu iki hâlden de sağ sâlim kılmasıdır. Cüneyd: "İhlâs, Tanrı ile kul arasında bir sırdır, bir melek o sırrı yazamaz ve bir şeytan onu bozmaz ve bir boş istek de ona eğilmez" dedi. Ruveym: "İhlâs öyle bir ameldir ki

sahibi, onun için iki dünyadan karşılık ve iki melekten de bir nasip istemez" Sehl b. Abdillâh'a: "Nefse en güç gelen şey nedir?" denildi. O da: "İhlâstır, zira nefsin, onda bir nasibi yoktur" dedi. Sufilerin birinden: "İhlâs nedir?" diye soruldu. O da: "Amelin üzerine aziz ve celîl olan Tanrı'dan başka bir şahid getirilmemesidir dedi.Sufılerden biri dedi ki, bir cuma günü namazdan önce Sehl b. Abdillâh'ın yanına girdim, evde bir yılan gördüm. Bir ileri, bir geri gitmeye başladım.Bunun üzerine Sehl b.Abdillâh: "İçeri gir, zira yeryüzünde birşeyden korkan kimse, imanın hakikatine ulaşmaz" dedi. Sonra: "Cuma namazını kılmak ister misin?" diye sordu. Ben de: "Bizimle mescid arasında bir gün, bir gecelik mesafe vardır" dedim. Bunun üzerine elimi tuttu. Çok az bir zaman da mescidi gördüm, içeri girdik ve cuma namazını kıldıktan sonra çıktık. O kapıda durdu, çıkan halka bakıyordu, bana hitap edip: "Lâ ilâhe illa'llah"ın (Tanı'dan başka Tanrı yoktur) halkı çoktur, fakat içlerinde ihlâs sâhipleri azdır" dedi.

Bize Hamza b. Yûsuf el–Curcânî bildirdi: Ona da Muhammed b. Muhammed b. Abdirrâhîm, ona da Ebu Tâlib Muhammed b. Zekerîyâ el–Mukaddesî, ona da Ebu Kursâfa Muhammed b. Abdilvehhâb el–Askalanî, ona da Zekerîyâ b. Nâfi, ona da Muhammed b. Yezîd el–Karatisı, İsmâ'ıl b. Ebı Halid'den, o da Mekhul' dan naklederek bildirmiş, Mekhul: "Kırk gün ihlâs gösterip de, mutlaka kalbinden dili üzerine hikmet pınarları kaynamayan bir kul yoktur" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman es–Sulemî'den duydum. O da, Muhammed b. Abdillâh b. Şâzân'dan, o da Abdrrezzâk'tan, o da Yusuf b. el–Huseyn'den duymuş. Yusuf b. el–Huseyn: "Dünyada en değerli şey ihlâstır, rıyayı kalbinden ne kadar düşürmeğe çalıştımsa, sanki o başka bir renkte (Yeniden) bitti" dedi.

Yine şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duy-

dum. O da en—Nasrâbâdî'den, o da Ebu'l—Cehm'den o da İbn Ebi'l—Havârî'den, o da Ebû Süleymân'dan duymuş. Ebû Süleymân diyormuş ki, kul ihlâs gösterince kendisinden vesvese ve riya toptan gider.

DOĞRULUK (SIDK) BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Ey mü'minler! Tanrı'dan korkun ve sadıklarla beraber olun (K., IX, 119) buyurdu.

Bize, imam Ebu Bekr Muhammed b. Furek (Tanrı rahmet etsin) bildirdi. Ona da Abdullâh b. Ca'fer b.Ahmed el—İsbehânî, ona da Ebu Bişr Yunus b. Habîb, ona da Ebu Dâvud et—Teyâlisî, ona da Şa'bat,Mansur'dan o da Ebu Vâ'il'den, o da Abdillâh b. Mes'ud'dan, o da Peygamberden (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) bildirmiş. Peygamber: "Kul, Yüce Tanrı'nın katında sıddık (Çok doğru) olarak kaydedilinceye kadar, daima doğru olur ve doğruluğu arar ve Tanrı katında çok yalancı olarak kaydedilinceye kadar daima yalan söyler ve yalanı arar" buyurdu.

Ustâd (Kuşeyrî) dedi ki, doğruluk, din işinin direğidir, din işinin tamamlanması, tam olması doğruluk iledir ve düzeni de doğruluk içindedir, doğruluk, peygamberlikten ikinci derecedir. Yüce Tanrı: "Tanrı'ya ve elçisine itaat eden Tanrı'nın nimetlendirdiği peygamberler ve sıddıklar... ile birliktedirler." (K.,IV, 69), buyurmuştur. Sâdık (Doğru) sıdk (Doğruluk) tan lâzım bir isim, sıddık (Çok doğru) ise, sıdk'tan abartma ismi olup, doğruluğu kendisinde hâkim olan halde çok olan mânasındadır, aynı kalıptaki sikkir, içkiye düşkün (Çok içki içen) himmir: şaraba düşkün (Çok şarap içen) isimler gibi. Doğruluğun en azı, gizli ve aşikârenin (Yani iç ve dışın) birbirine eşit olmasıdır. Doğru, (Sâdık)sözünde doğru olan, sıddık ise, bütün söz, fiil

ve hâllerinde doğru olandır, Ahmed b. Hidraveyh demiş ki, kim yüce Tanrı ile birlikte olmak isterse,doğruluğa devam etsin, çünkü Yüce Tanrı: "Tanrı, doğrularla birliktedir" (K.,IV, 69) buyurmuştur.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Mansur b. Abdillâh'dan, o da, el–Fergânî' den, o da Cüneyd'den duymuş, Cüneyd diyormuş ki, doğru,günde kırk defa değişir; mürai (İkiyüzlü) ise, kırk yıl tek hal üzerinde kalır. Ebu Süleymân ed–Dârânî: "Eğer doğru, kalbinde olanı nitelemek istese, dili onu açıklayamaz" dedi. Denildi ki, doğruluk, yok olma yurtlarında (Korkulacak yerlerde) doğruyu söylemektir. Denildi ki, doğruluk sırrın (Yalnızlığın) söze uymasıdır. el–Kannat: "Doğruluk, haramı boğaza gitmekten men eder" dedi. Abdülvâhid b. Zeyd de: "Doğruluk, azîz ve celîl olan Tanrı'nın ahidlerine amel ile vefâ göstermektir" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu Abbâs el–Bağdadî'den, o da Ca'fer b. Nasîr'den, o da el–Cerîrî'den, o da Sehl b. Abdillâh'dan duymuş. Sehl b. Abdillâh diyormuş ki, nefsine veya başkasına yaltaklanan bir kul, doğruluğun kokusunu alamaz.Ebu Sa'îd el–Kureşı dedi ki, doğru ölüme hazır olan ve gizlisi (Halka) keşfedilince de ondan utanmayan kimsedir. Yüce Tanrı: "Eğer doğrulardan iseniz, ölümü isteyiniz" (K., LXII, 6) buyurmuştur.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum. Diyordu ki, Ebu Ali es–Sakafî, bir gün konuşuyordu. Abdullâh b. Münâzil: "Ey Ebu Ali! Ölüme hazırlan. Zira ölümden kaçmak mümkün değildir"dedi.Ebu Ali de: "Ey Abdullâh!sen ölüme hazırlan,zira ölümden kaçmak mümkün değildir" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Münazil kolunu yastık yapıp başını üzerine koydu ve: "İşte öldüm" dedi ve öldü. Ebu Ali, aciz gösterdi çünkü onun yaptığını yapmasına imkân yoktu, zira

Ebu Ali'nin ilişkileri vardı, halbuki Abdullâh herşeyden sıyrılmıştı ve bir işi de yoktu.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman es–Sulemî'den duydum, diyordu ki, Ebu'l–Abbâs ed–Dîneverî konuşuyordu. Toplantıda bir yaşlı kadın bağırdı. Ebu'l–Abbâs ed–Dîneverî kadına: "Öl" dedi. Kadın kalktı, birkaç adım attı sonra, Ebu'l–Abbâs'a dönüp: "Öldüm" dedi ve ölü olarak yere yıkıldı. el–Vâsıtî: "Doğruluk, niyyet ile birlikte tevhîdin sağlamlığıdır" dedi. Denildi ki, Abdulvâhid b. Zeyd, müridlerinden bedeni zayıflamış bir gence baktı ve: "Ey genç! sen oruca mı devam ediyorsun?" diye sordu; o da: "Hayır, ben ne oruca, ne de yemeğe devam ediyorum" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Zeyd: "Geceleyin ayakta durmaya mı devam ediyorsun?" dedi. O da: "Hayır, ne uykuya ne de gece ayakta durmaya devam ediyorum"dedi. Bunun üzerine Abdullâh b. Zeyd: "O hâlde seni ne zayıflattı" diye sordu. Genç de: "Sürekli aşk ve onu sürekli olarak gizleme" dedi. Abdullah b. Zeyd: "Sus, buna nasıl cesaret edersin" dedi. Genç kalktı, iki adım attı ve: "Ey Tanrım!eğer doğru isem, beni al" dedi ve ölü olarak düştü.

Ebu Amr ez–Zeccâcı'den nakledilmiştir,demiş ki, annem öldü ve ondan bir ev miras kaldı, onu elli dinara sattım ve hacca hareket ettim. Babil'e ulaştığım vakit, delillerden biri beni karşıladı ve: "Yanında neyin vardır?" diye sordu. Ben de kendi kendime: "Doğruyu söylemek iyidir" dedim ve: "Yanımda elli dinar var" diye cevap verdim. O da: "Onları bana ver" dedi. Ona keseyi verdim saydı, bir de ne görsün,tam dinar çıkmasın mı? Bunun üzerine: "Onları al, senin doğruluğun bana te'sir etti" dedi, sonra bineğinden indi ve "Ona bin" dedi. Ben de: "İstemiyorum" dedim. O da: "Muhakkak bineceksin" diye ısrar etti. Bindim. O: "Ben senin izindeyim"dedi. Ertesi yıl olunca, bana katıldı

ve ölünceye kadar benden ayrılmadı.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Mansur b. Abdillâh'dan, o da Ca'fer el–Havvâss'dan, o da İbrahim el–Havvâss'dan duymuş. İbrahim el–Havvass diyormuş ki, doğru (Sâdık) yu ancak, eda ettiği farzda veya rabbi için yaptığı nafilelerde görürsün.

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum, o da Ebu'l–Huseyn b. Mukassim'den, o da Ca'fer el–Havvâs'dan, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd diyormuş ki, gerçek doğruluk, yalandan başka birşey seni kurtarmayan ülkelerde doğruyu söylemektir. Denildi ki, doğruda üç şey vardır: Tatlılık, heybet (Korku) ve güzellik. Denildi ki, Tanrı Dâvud (Selâm üzerineolsun)'a: "Ey Dâvud! Kim bana gizlide doğru olursa, ben de yaratıkların yanında aşikârlığında doğru olurum" dedi.

Denilir ki İbrâhim b. Davhat,İbrâhîm b. Sitenbe ile birlikte çöle gitmiş.İbrâhım b.Davha dınarı da atha'ya: "Yanında ilgi duyulan ne varsa at" demiş. O da: "Bir dinardan başka herşeyi attım" demiş. O: "Ey İbrâhım! Benim sırrımı meşgul etme, yanında ilgi duyulan ne varsa at" demiş. İbrâhım b. Davha dınarı da attım demiş. Sonra İbrâhım b. Sitenbe: "Ey İbrâhım! yanında ilgi duyulan ne varsa at" demiş. O da: "Yanında, bir ayakkabı tasması olduğunu hatırlamış ve onu atmış. Yolda ayakkabı tasmasına ihtiyacı olduğu zaman, onu bulmuş. Bunun üzerineİbrâhım b. Sitenbe: "Yüce Tanrı'ya doğruluk ile amelde bulunanın hâli böyledir" demiş. Zu'n–Nun (Tanrı rahmet etsin) demiş ki, doğruluk, Tanrı'nın kılıcıdır, neyin üzerine konulursa, onu keser". Sehl b. Abdillâh da: "Çok doğruların ilk hainliği, nefisleri ile konuşmalarıdır" dedi. Feth el–Mavsilî'den: "Doğruluk (Sıdk) nedir?" diye soruldu. O da elini, demircinin potasına soktu ve kızgın demiri çıkarıp, avucu içine koydu ve: "İşte doğruluk budur" dedi.Yusuf b. Esbât: "Bir geceyi Yüce Tanrı'ya doğruluk ile

amelde geçirmem, kılıcımla Yüce Tanrı'nın yolunda dövüşmemden daha çok hoşuma gider" dedi.

Ben, üstâd Ebu Ali ed–Dakkak'tan duydum, diyordu ki, doğruluk, göründüğü gibi olman, olduğun gibi görünmendir. el–Hâris el–Muhâsibı'den "Sıdkın alâmeti nedir?" diye soruldu. O da: "Doğru, kalbinin iyiliği için, kendi kadrinin halkın kalplerinden çıkmasına aldırmayan, iyi amelinden bir zerresine halkın muttali olmasını istemeyen ve kötü ameline insanların muttali olmasından tiksinti duymayan (zira, bundan tiksinti, onun, insanlar yanında fazla br değer istemesinin delilidir ve bu da çok doğru olanların huylarından değildir) kimsedir. Sufilerden biri "Sürekli farzı eda etmeyenin geçici farzı kabul olunmaz" dedi. Kendisinden "Sürekli farz nedir?" diye sorulduktа: "Doğruluktur" dedi. Denildi ki: Tanrı'yı doğrulukla istediğin vakit, Tanrı sana, içinde dünya ve ahiretteki nadir şeylerden hepsini göreceğin bir ayna verir. Denildi ki doğruluğun sana zararı dokunacağından korktuğun zaman doğruluğa sarıl, çünkü o sana fayda verir. Sana faydası dokunacağını gördüğün vakit, yalanı terk et, zira o sana zarar verir. Denildi ki, herşey birşeydir, yalancının dost olması hiçbir şeydir. Denildi ki yalancının alâmeti,yemin ettirmeksizin, cömertçe yemin etmesidir. İbn Sîrîn: "Söz, bir kimsenin yalana ihtiyaç duymasından daha geniştir" dedi. "Doğru tâcir fakir olmaz" denildi.

UTANMA (HAYA')

Yüce Tanrı: "Tanrı'nın, kendisini gördüğünü bilmez mi?" (K., XCVI, 14) buyurdu.

Bize, Ebu Bekr Muh. b. Ah. b. "Abdus el–Hîrî el–Müzekkî bildirdi, ona da Ebu Sehl Ah. b. Muh. b. Ziyâd en–Nahvî Bağdad'da, ona da İbrâhîm b. Muh. b.

el–Hayşem, ona da Musâ b. Hayyân, ona da el–Mukaddesî, Ubeydullah b. Ömer'den, o da Nâfi'den,o da, Abdullah b. Ömer'den naklederek bildirmiş.Abdullâh b. Ömer demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Utanma, imândandır" buyurdu.

Bize, Ebu Sa'îd Muhammed b. İbrâhîm el–İsmâilı bildirdi, ona da Ebu Osmân Amr b. Abdillâh el–Basrî. ona da Ebu Ahmed Muhammed b. Abdilvehhâb, ona da Ya'lâ b. Ubeyd, ona da Ebân b. İshâk, bildirmiş. O da, es–Sabbah b. Muhammed'den, o da Mürretu'l–Hemedânî'den, o da İbn Mes'ud'dan nakletmiş. İbn Mes' ud demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) bir gün sahâbeye: "Tanrı'dan, hakkiyle utanın", buyurdu. Onlar da: "Ey Tanrı'nın elçisi! Tanrı'ya hamd olsun, biz Tanrı'dan utanıyoruz" dediler. Bunun üzerine Peygamber: "Utanma bu değildir; fakat Tanrı' dan hakkiyle utanan, başını ve onun içinde sakladığını, karnını ve onun içine aldığını korusun, ölüm ve belâyı hatırlasın: "Ve kim ahireti isterse, dünya süsünü terk etsin, kim bunları yaparsa, Tanrı'dan hakkıyla utanmış olur" buyurdu.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. Ona da Ebu Nasr el–Vezırî, ona da Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, ona da el–Gulâbî, ona da Muh. b. Muhalled bildirmiş. Muh. b. Muhalled de babasından nakletmiş. Babası demiş k: "Hakîmlerden biri: Kendisinden utanılanın sohbeti ile utanmayı diriltiniz" dedi.

Yine şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum, o da Ebu Bekr er–Râzî'den, o da İbn "Ata'dan, duymuş. İbn "Ata diyormuş ki, en büyük ilim, heybet ve utanmadır. Kulun kalbinden heybet (Korku) ve utanma gidince, onda bir hayır (İyilik) kalmaz.

Yine şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum.O da Ebu'l–Ferece'l–Versânı'den, o da Muh. b. Ah. b. Yakub'dan duymuş. Muh. b. Ah. b. Yakub de-

miş ki, bana Muhammed b. Abdimelik bildirdi. O da Zu'n–Nun i'l–Mısrı'den duymuş. Zu'n–Nun il–Mısrî demiş ki, utanma, senden önce yüce rabbine ulaşacağını bildiğin şeyi yapmaktan korku ile birlikte heybetin kalpte bulunmasıdır. Ve yine Zu'n–Nun: "Sevgi, sahibini konuşturur, utanma, sahibini susturur. Korku (Havf) ise, sahibini üzüntüye sokar" dedi. Ebu Osmân: "Azîz ve celîl olan Tanrı'dan utanmadığı halde, utanmadan bahseden kimse, aldanmıştır" dedi.

Ben, Ebu Bekr b. Eşkîb'den duydum. Diyordu ki el–Hasan b. el–Haddâd, Abdullâh b. Münazil'e geldi ve Abdullâh b. Münâzil: "Nereden geliyorsun?" diye sordu. O da: "Müzekkir (Vâiz) Ebu'l–Kasım'ın toplantısından geliyorum" dedi. Abdullâh b. Münâzil: "Ne hakkında konuşuyordu" diye sordu. O da: "Utanma hakkında" dedi. Abdullah b. Münâzil: "Şaşılacak şey! Yüce Tanrı'dan utanmayan, utanma hakkında nasıl konuşabilir?" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu'l–Abbâs el–Bağdadî'den, o da Ahmed b. Sâlih' den, o da Muhammed b. Abdûn'dan, o da Ebu'l–Abbâs el–Müeddib'den, o da es–Serî'den duymuş. es–Serî demiş ki: "Utanma ve üns kalbin kapısını çalarlar, eğer onda zühd ve vera bulurlarsa, yerleşirler, aksi takdirde giderler.

Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Abdillâh b. Şâzân'dan, o da el–Cerîrî' den duymuş. el–Cerîrî diyormuş ki, birinci yüzyılın (Hicrı) insanları arasında din ile amel etme, nihayet incelip zayıfladı. İkinci yüzyılın insanları, vefa ile amel ettiler, nihayet vefa gitti. Üçüncü yüz yılın insanları, insanlık (Mürüvvet) ile amel ettiler, o da gitti. Dördüncü yüzyılın insanları utanma ile amel ettiler, o da gitti: Ondan sonra insanlar istek ve korku yani (Havf u reca) ile amel ettiler ve yüce Tanrı'nın "Kadın Yusuf'a ihti-

mam gösterdi, eğer rabbin burhanını görmeseydi, Yûsuf da ona ihtimam ederdi" (K., XII, 24) sözü hakkında denildi ki: Bu âyetteki burhan, zuleyha'nın, evin bir köşesinde üzerine örtü örttüğü bir puttan ibârettir. Yûsuf, Züleyha'ya: "Ne yapıyorsun" diye sorunca, O: "Bu puttan utanıyorum" dedi; bunun üzerine Yûsuf (Selâm üzerine olsun) ben senden daha iyiyim, (Zira) ben yüce Tanrı'dan utanıyorum"dedi ve yine yüce Tanrı'nın: "İki kadndan biri, utanarak Musa'nın yanına geldi (K., XXVII, 25) âyeti hakkında denildi ki kadın Musâ'dan utandı, zira o, Musa'yı ziyâfete dâvet ediyordu, Musa' nın dâveti kabul etmeyeceğinden utandı. Dâvet edenin sıfatı, utanmadır ve bu, ikram etmeden utanmadır.

Ben ,Muhammed b. el–Hüseyn'den duydum. O da Abdullâh b. el–Hüseyn'den, o da Ebu Muhammed el–Belâzurı'den, o da Ebu Abdıllâh el–Ömerı, o da Ahmed b. Ebi'l–Havârî'den, o da Ebu Süleyman ed–Dârânî'den, duymuş. Ebu Süleyman ed–Dârânî diyormuş ki, yüce Tanrı: "Kulum, sen benden utanmadın ben insanlara senin ayıplarını ve, yerin sâkin,şenelmiş yerlerine de senin günahlarını unutturdum, levh-i mahfûzdan sürçmelerini sildim ve kıyamet gününde hesabını ince eleyip sık dokudum" buyurdu. Denildi ki mescidin dışında namaz kılan bir adam görüldü. Kendisine: "Niçin mescide girip orada namaz kılmıyorsun?" denildi. Adam da: "Tanrı'ya isyan ettiğim halde kendi evine girmekten utanıyorum" dedi.

Denildi ki, utanılan bir yerde görülmemesi, utanmanın alâmetlerindendir.Sufılerden biri dedi ki, bir gece çıktık,bir ormandan geçtik,bir de uyuyan bir adam ve başı ucunda otlayan bir at görmeyelim mi. Adamı itip uyandırdık ve kendisine: "Böyle korkunç bir yerde uyumaktan korkmuyor musun? Burası yırtıcı hayvanlar yeridir" dedik. Adam başını kaldırdı ve: "Tanrı'dan başkasından korkmaktan utanıyorum" dedi ve başını

yere koyup uyudu.

Yüce Tanrı İsâ (Selâmı üzerine olsun)'ya: "Nefsine, kendine nasihat et, vaiz ver, eğer o övüdünden övütlenirsen halka övüt ver, aksi takdirde halka övüt verirken benden utan" dedi.

Denildi ki, utanmanın çeşitleri vardır: "Emin olarak kaç" denildiği zaman: "Senden utanıyorum" diyen Adem (Selâm üzerine olsun)'inki gibi suç işlemekten utanma,"Seni her türlü kusurdan arı duru kılarız,sana gerektiği gibi kulluk etmedik"diyen meleklerinki gibi kusur işlemekten utanma; azîz ve celîl olan Tanrı'dan utanarak kanadı ile örtünen İsrâfil'inki gibi ululama ve tazimden utanma; evimden çıkınız demek için Peygamber'in (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)ümmetinden utanması gibi keremden utanma.Nitekim aziz ve celil olan Tanrı: "Sohbete dalıp oturmayınız" (K., XXXIII, 53) buyurdu. Ali'nin (Allah ondan razı olsun), Fâtima'nın yerinde kendisinden mezy vaki olmasına dair hükmünü Peygamberden sormaktan utanıp, onu el–Mikdâd vasıtasiyle sordurması gibi pek utanmadan utanmadır. Musa'nın "Bana dünyaya ait bir ihtiyaç gösterdi, fakat Tanrım! Senden utanıyorum" ve buna karşılık aziz ve celil olan Tanrı'nın "Hamurunun tuzuna ve koyununun otuna kadar benden iste" dediği gibi hor görmekten utanması gibi, bir de Nimet verme utanması olup, rabbin utanmasıdır ki her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı, kul sırat köprüsünden geçtikten sonra eline mühürlü mektup verir; bu mektupta Allah, "Ey kulum, dünyada yaptığını yaptın ve ben işlediğin günahı açıklamaktan utandım. (Cennete) git, ben seni bağışladım" diye yazılıdır.

Ben, Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, nimet verme utanması hususunda Yahyâ b. Muâz demiş ki, kulu günaha giren ve bundan kendisi utanan Tanrı'yı her türlü kusurdan arı duru kılarım.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdullah b. Ah. b. Ca'fer'den, o da Zencaveyh el–Lebbâd'dan, o da Ali b. el–Huseyn el–Lebbâd'den, o da İbrâhım b. el–Eş'as'dan, o da el–Fudeyl b. iyâz'den duymuş. el–Fudeyl b. Iyâz diyormuş ki, talihsizlik alâmetleri beştir: Birincisi kalpte katılık, ikincisi gözden yaş akmaması, üçüncüsü utanma azlığı, dördüncüsü dünyaya meyletme ve beşincisi uzun ümit.

Kitapların birinde: "Kulum bana insaflı davranmaz, beni çağırır, ben onu reddetmekten utanırım" yazılıdır. Yahya b. Mu'âz: "İtaat ederek, Tanrı'dan utanandan, Tanrı da, o günahkâr olduğu hâldė, ondan utanır.

Üstad (Kuşeyrı) dedi ki bil ki,utanma eritmeği gerektirir. Bundan dolayı: "Utanma, Mevlâya muttali olr ak için, iç organların (Bağırsak, böbrek, ciğer vb.) erimesidir" denilir. Ve yine: "Utanma, Rabbi ululamak,yüceltmek için kalbin sıkışmasıdır" denilir. Denildi ki insan vaiz vermek için oturunca, iki melek ona: "Kardeşine vaz ettiğin şey ile nefsine vaz et, yoksa efendinden utan, zira o seni görüyor" diye çağırır.

Cuneyd'den: "Utanma nedir?" diye soruldu. O da: "Tanrı'nın nimetlerini Tanrı'dan, kusurları da kendinden bilmektir; Tanrı'nın nimetlerini görme ile kusurunu görme arasından bir hal doğar ki buna utanma denir"dedi.

el–Vâsitî: "Hakkın emrine uymayan ve yasağından çekinmeyen ve ahdini bozan kimse, utanmanın yakışlarını tatmadı"dedi. Yine o: "Utanan, kendisinden ter akan kimsedir ki, bu onda olan bir fazlalıktır. Nefiste utanılacak birşey devam ettikçe, kul utanmadan ayrılmıştır (Yani onda tam utanma yoktur).

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'tan (Tanrı rahmet etsin) duydum, diyordu ki, utanma, aziz ve celil olan Tanrı'nın huzurunda iddiayı terk etmektir.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum, o da

Muhammed b. Abdillah es–Sufi'den duymuş, o da Ebu'l–Abbâs b. Velîd el–Zevzenî'den, o da Muhammed b. Ahmed el–Cüzcânî'den, o da Ebu Bekir el–Varrak'dan, duymuş. Ebu Bekr el–Varrak diyormuş ki, çok defa yüce Tanrı rızası için iki rekât namaz kılıyordum, bundan vazgeçtiğim zaman, kendimi utanmayı hırsızlamaktan vazgeçen kimse gibi görürüm.

ÖZGÜRLÜK (HÜRRİYET) BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Kendileri muhtaç olsalar bile, onları kendi nefislerine tercih ederler" (K., LIX, 9) buyurdu ve: "Tercih ettikleri hâlde kendisinden çıktıkları şeyden sıyrılmayı nefislerine tercih ettiler" dedi.

Bize, Ali b. Ahvâz bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd el–Basrî, ona da İbn Ebî Kammâş, ona da Muhammed b. Sâlih b. en–Nettâh, ona da Nuaym b. Muverre' b. Tavba bildirmiş. O da İsmâîl el–Mekkî'den, o da Amr b. Dınâr'dan, o da Tâvus'dan, o da Ibn Abbâs'dan nakletmiş.İbn Abbâs demiş ki Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Sizden her birinize, nefsinin kanaat ettiği kâfi gelir ve her birinizin gideceği yer dört arşın bir karış yerdir. İş ahirete döner"buyurdu.

Üstâd (Kuşeyrı) dedi ki, özgürlük kulun, yaratığın boyunduruğu altında bulunması ve üzerinde Tanrı'nın dışında hiçbir şeyin hükmünün yürümemesidir. Özgürlüğün sağlıklı olmasının alameti kulun kalbinden eşya isteğinin düşüşüve bunun neticesinde dünyadaki değerli değersiz her malın yanında eşit oluşudur. Hârise (Tanrı ondan razı olsun) Peygamber'e (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Nefsimi dünyadan uzaklaştırdım, dünyanın taşları ve altınları yanımda bir oldu" dedi.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'tan (Tanrı rahmet etsin) duydum. Dünyadan kurtulmuş, hür olarak dünyaya girer, hür olarak, ahirete göç eder" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Ebu Muhammed el–Merâgî'den duymuş. Ebu Muhammed el–Merâgî,er–Rakkî'den, o da ed–Dakkak'dan hikâye etmiş. er–Rakki, diyormuş ki; dünyada, dünyadan kurtulmuş, olan, ahirette de ahiretten kurtulur" dedi. Üstad (Kuşeyrî) dedi ki, bil ki, gerçek özgürlük, tam bir kulluktadır. Tanrı ya kulluğu doğru olunca başkalarına kulluktan sıyrılır. Fakat, kulun vaktin birinde kulluk gemini başından sıyırıp atmanın ve teklif evinde, ayırdedici olduğu hâlde, emir ve yasak hududundan ayrılmanın kendisi için kabul edildiğini zannetmesi, dinden ayrılmadır.

Her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı, Peygamberine (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Sana ölüm gelinceye kadar rabbine ibâdet (Kulluk) et" (K. XV, 99) buyurdu. Yani ecel (Tayin edilen zaman)gelinceye kadar. Bunda bütün müfessirler aynı fikirdedirler. Sufılerin işaret ettikleri özgürlük kulun kalbi ile dünya ve ahirette de yaratılan şeylerin hiçbirine kulluk etmemesi suretiyle tek olmasıdır; (482) ne dünya nimetleri, ne ahiret nimetleri; ne istekleri, ne maksatlar, niyyetler, gayeler ve nasipler onu kendine kul eder. Şibli'ye: "Onun rahman olduğunu bilmiyor musun " denildi. O da: "Evet, fakat onun rahmetini öğrendiğimden beri, bana merhamet etmesini istemedim, özgürlük makamı (Hal) değerlidir" dedi.

Ben Ebu Ali'den (Tanrı rahmet etsin) duydum,diyordu ki: Ebu'l–Abbâs es–Seyyârî diyordu ki, eğer namaz Kur'ansız sağlam olaydı, şu beyitle olurdu:

"Zamandan imkânsızı, gözbebeklerimin bir hür kimsenin yüzünü görmesini istiyorum."

Hürriyet hakkındaki şeyhlerin sözlerine gelince: Huseyn b. Mansur dedi ki, kim hürriyeti isterse, kulluğa erişir. Cüneyd'den: "Üzerinde dünyadan ancak bir hurma çekirdeğine sahip olan hakkında ne dersin?"

diye soruldu. O da: "Üzerinde bir dirhem kaldığı sürece o acemi bir kuldur" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Ebu Bekr er–Râzî'den, o da Ebu Ömer el–Enmâtı'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd diyormuş ki, üzerinde kulluk gerçeğinden bir artık varken, saf özgürlüğe kavuşamazsın.

Bişru'l–Hâfı: "Özgürlük yemeğinden tatmak ve kulluktan zevk ve istirahat bulmak isteyen, kendisi ile yüce Tanrı arasındaki sırrını temiz tutmalıdır"dedi.

Huseyn b. Mansur da: "Kul, bütün kulluk makamlarının şartlarını yeter derecede yerine getirince, kulluğun yorgunluğundan kurtulur, özgür olur, zahmetsiz ve külfetsiz kulluk ile teressüm eder. Bu, Peygamber ve çok doğruların (Sıddıklerin) makamıdır. Yani kul bu makama ulaştıkta taşıyan değil, taşımayan olur, şeriat bakımından her ne kadar kulluk ile süslü ise de, kalbine bir meşakkat erişmez.

Bize, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemi, ona da Ebu Bekr er–Râzî, ona da Mansur ul–Fakih (al–Mısrî) kendi için şu şiiri okudu:

"İnsanlar içinde özgür kalmadı, cinler içinde de özgür yoktur.Her iki bölüğün özgürü de geçip gitti, bu yüzden tatlı hayat acı oldu."

Bil ki hürriyetin büyük kısmı, fakirlere hizmettedir.

Ben, şeyh Ebu Ali ed–Dekkak'dan duydum. Diyordu ki Yüce Tanrı Dâvud (Selâm üzerine olsun)'a: "Beni arayan birini gördüğün vakit, onun hizmetçisi ol" dedi. Peygamber de (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun); "Kavmin efendisi, ona hizmet edendir" buyurdu.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. İbrahim b. el–Fadl'dan, o da Muhammed b. er–Rûmî'den, o da Yahyâ b. Mu'âz'dan duymuş. Yahya b. Mu'âz diyormuş ki, dünya çocuklarına cariyeler ve köleler, ahiret çocuklarına ise, hürler ve

iyiler hizmet ederler.
Yine Muhammed b. el–Huseyn'den duydum, o da Abdullah b. Osman b. Yahyâ'dan, o da Ali b. Muhammed el–Mısrî'den, o da Yûsuf b. Musâ'dan, o da İbn Hubeyk'den, o da Muhammed b. Abdillâh'dan, o da İbrâhim b. Edhem'den duymuş. İbrâhim b. Edhem: "Kerem sahibi hür,dünyadan çıkarılmadan önce, çıkar" ve: "Yalnız konuşmadığı halde duyan bir hür ile arkadaşlık et" dedi.

ANMA (ZİKİR) BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Ey iman edenler!Tanrı'yı çok zikr ile zikr edin" (K., XXX, 41) buyurdu.

Bize, Ebu'l–Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdillâh b. Bişrân Bağdad'da bildirdi. Ona da Ebu Ali b. Huseyn b. Safvân el–Barda'î, ona da Ebu Bekr, Abdullâh b. Muhammed b. Ebi'd–Dünyâ, ona da Hârûn b. Mâ'rûf, ona da Enes b. İyâz, ona da Abdullah b. Sa'îd b. Ebû Hind bildirmiş. O da, Ziyâd b. Ebû Ziyâd'dan,o da Ebu Bahriye'den, o da Ebu Derdâ'dan nakletmiş. Ebu Derdâ demiş ki: Peygamber (Tanrının selât ve selâmı üzerine olsun): "Ben size melikiniz katında amellerinizin en iyisini ve en temizni, dereceleriniz içinde en yükseğini, fakirlere altın ve gümüş para vermekten daha iyisini, düşmanlarınıza kavuşup, biriribirlerinizin boyunlarınızı vurmaktan daha güzelini haber vereyim mi?" buyurdu. Kendisinden: "Ey Tanrı'nın elçisi bu nedir?" diye sordular. O da: "Tanrı'yı zikretmedir" dedi.
Bize, Ebu Nu'ayn Abdu'l–Melik b. el–Hasan bildirdi. Ona da Yakub b. İshak b. İbrahim, ona da ed–Deyrî bildirmiş. O da, Abdurrezzak'tan, o da Muammer'den, o da ez–Zuhrî'den, o da Sâbit'ten, o da Enes'den

akletmiş. Enes demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)"Allah, Allâh diyen biri üzerine kıyamet kopmaz"buyurdu.

Bize, Ali b. Ahmed b. Abdân bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd, ona da Mu'âz, ona da babası, ona da Hamıd, bildirmiş. Hamıd de, Enes b. Malik'ten nakletmiş. Enes b. Malik demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)" yeryüzünde Allâh Allah denildikçe kıyamet kopmaz" buyurdu.

Üstad (Kuşeyrî) dedi ki, zikir, her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı yolunda sağlam bir esas, belki de bu yolda bir dayanaktır. Hiç kimse, zikre devam etmeden Tanrı'ya ulaşamaz. Zikir iki türlüdür: Dilin zikri, kalplerin zikri. Kul dil zikri ile zikrin devamlı olmasına erer. Kul, dili ve kalbi ile zikredici olunca, sülûki halindeki vasfında tam olur.

Ben, üstad Ebu Ali ed–Dakkak'dan duydum, diyordu ki, zikr vâlilik fermanı (Menşur) dır. Zikirde başarı verilene valilik fermanı verilir; zıkri elinden alınan azlolunur.

Denildi ki eş–Şiblı sülukünün başlangıcında, her gün ibâdethanesinden dışarı çıkıp, ağaç dallarından bir demet çubuk getirirdi. Kalbine gaflet geldiği vakit, çubuğu üzerinde kırıncaya kadar kendisini döverdi. Çok defa, akşam etmeden bu bir deste çubuk tükenir, el ve ayaklarını duvara vururdu.

Denildi ki, kalp ile Tanrıyı zikir, müridlerin kılıcıdır, onunla düşmanları ile vuruşur ve ~~başlarınagelen~~ felâketleri savarlar. Belâ kulu kaplayıp da, kul kalbi ile yüce Tanrı'ya sığınırsa, tiksindiği herşey hemen ondan uzaklaşır.

el–Vâsitı'den: "Zikir nedir?" diye soruldu. O da: "Zikir, gaflet meydanından allâh korkusunun galebesi ve Allah sevgisinin kuvveti ile görmek sahrasına gitmedir" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den duydum. O da Abdullâh b. el–Hüseyin'den, o da Muhammed el–Belâzurî, o da, Abdurrahman b. Bekr'den, o da Zu'n–Nuni'l–Mısrî'den duymuş. Zu'n–Nuni'l–Mısrî: "Kim yüce Tanrı'yı en gerçek bir anma ile anarsa,anmasının yanında herşeyi unutur ve yüce Tanrı ona herşeyi korur ve ona herşeyden karşılık (Bedel) verir"dedi.

Yine Ebu Abdirahman es–Sulemî'den duydum. O da Abdullah el–Muallim'den o da Ahmed el–Mescidî'den duymuş. Ahmed el–Mescidî diyormuş ki, Ebu Osman'dan soruldu ve: "Biz yüce Tanrı'yı zikrediyor kalplerimizde bir tatlılık bulmuyoruz" denildi. O da: "Dış uzuvlarımızdan bir uzvu tâat ve ibâdeti ile süslemesi için yüce Tanrı'ya hamd ediniz"dedi. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)'den nakledilen meşhur hadîste "Cennet bahçelerini gördüğünüz vakit, onlarda otlayınız." denilmiştir. Peygambere: "Cennet bahçeleri nedir?" diye sorulmuş, o da "Zikir meclisleridir" demiş.

Bize, Ebu'l Hasan Ali b. Bişrân Bağdad'da bildirdi. Ona da Ebu Ali b. Safvân, ona da el–Huseyn b. Ebi'd–Dünyâ, ona da el–Haysem b. Hârice, ona da İsmâil b. Ayyâş anlatmış. O da, Ömer b. Abdillâh'dan nakletmiş. Ömer b. Abdillâh'a da câbir b. Abdillâh'dan naklen Hâlid b. Abdillâh b. Safvan bildirmiş. Câbir b. Abdillâh demiş ki, Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) yanımıza geldi ve: "Ey insanlar! Cennet bahçelerinde otlayınız" dedi. Biz de: "Ey Tanrı'nın elçisi cennet bahçeleri nedir?" diye sorduk. O da: "Zikir meclisleridir" dedi ve yine o: "Yeyiniz ve rahat ediniz ve zikrediniz" dedi. Kim yüce Tanrı'nın yanındaki yerini bilmek istiyorsa, kendisindeki Tanrı'nın yerine baksın, zira yüce Tanrı, kulu,kulun kendisini kondurduğu yere kondurur.

Ben, Muhammed b. el–Hüseyin'den duydum. O da Muhammed el–Ferrâ'dan, o da eş–Şiblî'den duymuş. Eş–Şiblı, Yüce Tanrı: "Beni zikredenin yanında oturu- rum, onun dostuyum" buyurmuyor mu? Siz her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın birlikte oturmasından ne istifâde ettiniz?" dedi.

Yine Muhammed b. el–Hüseyn'den duydum. O da Abdullah b. Musa es–Selâmı'den, o da eş – Şiblı' den, duymuş; eş–Şiblî kendi meclisinde şu şiiri oku- yormuş:

"Seni andım ve bir an olsun unutmadım. Zikirde en kolay olan, dil zikridir. Vecidsiz olarak aşktan ölü- yordum ve "Kalbim çarpıntı ile üzerimde serseriyâne dolaşır."

"Vecd, bana senin yanımda olduğunu gösterince, se- ni her yerde var gördüm.

"Konuşmaksızın mevcut olanla, karşılıklı konuştum ve görmeksizin seni dikkatle müşahede ettim."

Şunlar zikrin özelliklerindendir: Zikir, bir vakitle tayin edilip belirlenmiş değildir.Kul,ister farz,ister müs- teheb olsun,her vakitte Tanrı'yı anmakla emr olunmuş- tur. Namaz, ibâdetlerin en şereflisi olduğu hâlde, bâzı vakit câiz değildir. Kalp ile zikir, bütün hâllerde de- vamlıdır. Nitekim yüce "Tanrı'yı ayakta ve otururken ve yanları üzerine dayandıkları hâlde ananlar..." (K., III, 191) buyurulmuştur.

Ben, Ebu Bekr b. Furek'den (Tanrı rahmet etsin) duydum, bu âyetin tefsirinde hakkın ayakta zikreden- ler ve ondaki zikirde iddiadan vazgeçenler diyordu.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî'den (Tanrı rahmet etsin) duydum. O, üstad Ebu Ali ed–Dakkâk' dan:"Zikir mi, yoksa fikir mi tamdır"diye sormuş.Ebu Alied–Dakkak:"Bu hususta Şeyh ne düşünüyor?"demiş.

Şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sulemî: "Bence zikir (anma) fikirden daha tamdır, zira her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı fikir değil, zikirle nitelenmiştir. Her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın nitelendiği şey, halkın nitelendiğinden daha tamdır" dedi. Üstâd Ebu Ali ed–Dekkak (Tanrı rahmet etsin) onu beğendi.

Ben Şeyh Ebu Abdırrahman es–Sulemı'den duydum. O da Muhammed b. Abdullah'dan o da el–Kettânı'den duymuş. El–Kettânı: "Eğer Tanrı'nın zikri üzerime farz olmasa, onu ululamak için benim gibisi bin makbul tövbe ile ağzımı yıkamadan onu nasıl zikreder" diyormuş.

Üstâd Ebu Ali (Tanrı rahmet etsin), kendisinden duyduğum şu şiiri müridlernden birine okuyordu:

"Senin zikrin yanında, kalbim, sırrım ve ruhumun bana lânet ettiğini sanırım.

"Nihâyet senden bir rakip, hâtiften, dilin Hakkı anması acaba sana mı kaldı? der."

Zikrin özelliklerinden biri de, Tanrı zikredeni, karşılığında zikreder. Nitekim yüce Tanrı: "Beni anın, ben de sizi anayım" (K., II, 152) buyurdu.

Hadîs–i kutsîde: "Cebrâil (selâm üzerine olsun) Tanrı'nın elçisine (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): Yüce Tanrı, senin ümmetine verdiğimi ümmetlerden birine vermedim diyor" dedi. Bunun üzerine Peygamber: "Ey Cebrâil, verdiği nedir?" diye sordu. Cebrâil de yüce Tanrı'nın: "Beni zikrediniz, ben de sizi zikredeyim" (K., II, 152) sözüdür.O, bunun senin ümmetinden başkasına söylemedi"dedi.Denildi ki,melek (Azrâil) ruhunu alacağı zaman zikredene danışır, ondan izin ister.

Kitapların birinde: "Musâ (selâm üzerine olsun): "Ya rabbî nerede oturursun?" diye sordu. O da: "Mümin kulumun kalbinde" diye ona vahiyde bulundu. Bunun manâsı, zikrin kalpte yerleşmesidir. Zira her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı her türlü yerleşme ve gir-

meden münezzehtir. Bu itibarla o sadece zikrin kalpte ispatı ve hasıl olmasıdır.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdullâh b. Ali'den, o da bir suvâriden (ناريا) duymuş. Suvarı, en–Nûri'den duydum, demiş. en–Nuri de Zu'n–Nuni'l–Mısri'den duymuş. en–Nurî, Zu'n–Nun' dan: "Zikir nedir?" diye sormuş. O da: "Zikredenin, zikirden kaybolmasıdır." (Yani zikredenin zikredilende kaybolmasıdır) demiş. Sonra şu şiiri söylüyormuş:

"Yarabbî, seni unuttuğum için, seni anmayı dilimde çoğaltmadım, böyle iken dilimde senin zikrin dolaşır."

Sehl b. Abdillâh dedi ki, bir gün yoktur ki, her türlü kusurdan arı duru olan celîl Tanrı: "Kulum, insaf etmedin mi? Sen beni unuttuğun hâlde ben seni anarım; ben seni kendime çağırırım, sen başkasına gidip sığındığın halde, ben senden belâları gideririm; Ey Ademoğu "Yarın bana geldiğin zaman ne diyeceksin?" demesin.

Ebû Süleymân ed–Dârânî dedi ki, cennette düz ovalar vardır. Zikreden, zikre başlayınca, melekler,orada ağaçlar dikmeye başlarlar. Ara sıra meleklerden biri durur. Ona: "Niçin durdun?" denilir. O da: "Arkadaşım ara verdi" der.

El–Hasan dedi, üç şeydeki tatlılığı araştırın: "Namazdaki, zikirdeki ve Kur'ân okumadaki; eğer bu üç şeyde tatlılık bulduysanız ne alâ! Yoksa biliniz ki, kapı kapalıdır. Hâmid el–Esved dedi ki bir seyahatte İbrâhım el–Havvas ile birlikte idim. İçinde çok yılan bulunan bir yere geldik,o matarasını koyup oturdu; ben de oturdum. Gece olup hava soğuyunca yılanlar çıktı.Ben şeyhe seslendim. O: "Yüce Tanrı'yı an" dedi. Andım, yılanlar döndü, sonra tekrar geldiler. Seslendim, o: "Aynı şeyi yap" dedi. Ben de aynı şekilde sabaha kadar devam ettim. Sabah olunca kalktı ve yürüdü, ben de onunla birlkte yürüdüm. Cübbesinden halkalanmış bü-

yük bir yılan düştü. Kendisine: "Onu hissetmedin mi?" diye sordum. O da: "Hayır, bir zamandan beridir, dün geceden daha iyi bir gece geçirmedim" dedi.

Ebu Osman: "Gafletin yalnızlığını tatmayan, zikrin ünsiyetinin lokmasını bulmaz" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Abdurrahmân b. Abdillâh ez–Zubyanı'den, o da el–Cerırı'den, o da Cüneyd'den, o da es–Serı'den duymuş. Es–Serı: "Yüce Tanrı'nın indirdiği kitaplardan birinde: Zikrim kulumu hükmü altına alınca, kulum bana, ben de ona âşık olurum diye yazılıdır" diyormuş.

Muhammed b. el–Huseyn, yukarıda adları geçen şahısların rivâyeti üzere dedi ki: Yüce Tanrı, Dâvud (selâm üzerine olsun)'a: "Benimle sevininiz ve benim zikrimle nimetleniniz" diye vahy etti.

En–Nurì: "Her şey için bir ceza vardır, ârifin cezası ise, zikirden kesilmesidir" dedi. İncil'de: "Kızdığın anda beni an, ben de kızdığım anda seni anayım, benim sana yardımıma razı ol, çünkü benim sana yardımım, senin kendine yardımından daha iyidir." denilmektedir. Bir rahibe: "Sen oruçlusun" denildi. O da: "Ben Tanrı'nın zikri ile oruçluyum; ancak ondan başkasını zikrettiğim vakit iftar etmiş olurum" dedi.

Denildi ki: Zikir kalbe hâkim olunca, şeytan yaklaşırsa, insanı tuttuğu gibi onu da sara tutar. Şeytanlar bu kalbe yaklaşan şeytanın etrafına toplanır ve: "Titremen için sebep ne?" derler. Buna karşılık: "Ona insan dokunmuştur." denir.

Sehl bu Rabbı unutmadan daha kötü bir günah bilmiyorum" dedi. Denildi ki: Gizli zikir, kul ile Tanrı arasında, meleğin Tanrı'ya götüremeyeceği bir sır vardır. Sufılerden biri dedi ki: Bana bir orman içinde bir zikreden anlatıldı. Ona gittim. Oturduğum zaman bir de ne göreyim, büyük bir aslan ona darbe vurup, etinden bir parça koparmasın mı? Bu yüzden o ve ben ba-

yıldık. Ayılınca ona: "Bu nedir?" dedim. O da: "Tanrı bu aslanı benim üzerime tayin etmiştir. Bana gevşeklik geldiği vakit, gördüğün gibi benden bir dişlik et koparır" dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman es—Sülemî'den duydum. O da el—Huseyn b. Yahyâ'dan, o da Ca'fer b. Ca'fer b. Nâsır'dan, o da el—Cerîrî'den duymuş. El—Cerîrî diyormuş ki: Arkadaşlarımız arasında bir adam vardı, çok çok Allah diyordu. Bir gün başına bir hurma kütüğü düştü, başı yarılıp kan aktı ve toprak üzerine kandan "Allâh Allâh" yazıldı.

FÜTÜVVET BÖLÜMÜ

Yüce Tanrı: "Onlar rabblarına iman etmiş gençlerdi. Biz de onların hidâyetlerini artırdık" (K.XVII, 14) buyurdu.

Üstâd (Kuşeyrı) dedi ki: Fütuvvetin esası, kulun ebedî olarak başkasının işinde olmasıdır. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Kul, müslüman kardeşinin ihtiyacını yerine getirmekte olduğu sürece, yüce Tanrı da, onun ihtiyacını yerine getirir."buyurdu. Bize, bu hadîsi, Alî b. Ahmed b. Abdân bildirdi. Ona da Ahmed b. Ubeyd, ona da İsmâil b. Fadl, ona da Ya'kub b. Hamîd b. Kâsib, ona da İbn Ebî Hâzım, Abdullah b. Amir el–Eslemî'den, o da Abdurrahman b. Hurmuz el– A'rac'dan, o da Ebu Hureyre'den, o da Zeyd b. Sâbit'den, o da Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)'nden naklederek bildirmiş. Peygamber: "Kul, müslüman kardeşinin ihtiyacını yerine getirmekte oldukça, yüce Tanrı da onun ihtiyacını yerine getirir" diyormuş.

Ben, üstâd Ebu Alı ed–Dakkâk'dan duydum, diyordu ki, bu halkın olgunluğu Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun)'ninki gibi olmaz.Çünkü onların her biri kıyamet gününde nefsim nefsim dediği halde, peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Ümmetim, ümmetim" der.

Ben şeyh Ebu Abdirrahman'dan (Tanrı rahmet etsin) duydum, o da Muhammed b. el–Huseyn'den, o da Ebu Ca'fer el Ferganî'den, o da Cüneyd'den duymuş. Cüneyd: "Fütüvvet Suriye'de (Şam), dil Irak'da ve doğruluk (sıdk) Horasan'dadır" demiş.

Yine şeyh Ebu Abdirrahmân'dan duydum, o da Abdullah b. Muhammed er–Râzı'den, o da, Muhammed b. Nasir, Mansur es–Sâ'ig'den, o da İbn Mardavayh es–Sâ'ig'den, o da el–Fadl'dan duymuş. El–Fadl diyormuş ki: Fütüvvet arkadaşların sürçmelerini affetmedir. Denildi ki: Fütuvvet, kendi nefsini başkasına üstün görmemendir. Ebu Bekr el–Verrak: "Genç (fetâ) düşmanı olmayandır." dedi. Muhammed Alî et–Tirmizî: "Fütuvvet, rabbin için nefsine düşman olmandır" dedi. "Genç, hiç kimseye düşman olmayandır" denildi.

Ben, üstâd Ebu Alı ed–Dakkak'dan duydum. O da en–Nasrâbâdî'den duymuş. En–Nasrâbâdî diyormuş kiş: Eshâb–ı Kehf (mağara arkadaşları) gençler olarak adlandırıldılar, çünkü onlar, yüce Tanrı'ya vasıtasız olarak inandılar. Denildi ki: Genç (fetâ) putu kırandır.Yüce Tanrı: "Bazılar, İbrâhim denilen bir genci işittik dediler." (K., XXI, 60) ve: "Onları parça parça etti..." (K., XXI, 58) buyurdu. Her insanın putu kendi nefsidir. Kim kendi heva ve hevesine karşı koyarsa, o hakıkaten gençtir. Hâris el–Muhâsibi: "Gençlik (fütuvvet) âdil, insaflı hareket etmendir, başkasından kendi hakkını alman değildir" dedi. Amr b. Osmân el–Mekkî "Gençlik (fütuvvet) âdil, insaflı hareket etmendir,baş kasından kendi hakkını alman değildir." Dedi. Amr b

Osmân el–Mekkî: "Fütuvvet, iyi huydur" dedi. Cüneyd'den: "Fütuvvet nedir?" diye soruldu.O da: "Fütuvvet, bir fakir ile üstünlük yarışına girmemen ve bir zengin ile de yarışmamandır" dedi. En–Nasrâbâdî de demiş ki, erlik, insanlık, fütuvvetin bir dalıdır ve o da, dünya ve ahretten yüz çevirme ve ikisinden de nefret etmedir. Muhammed b. Alı et–Tirmizı: "Fütüvvet, yanında oturanla, uzaktan gelenin sence eşit olmasıdır" dedi.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Alî b. Ömer el–Hâfiz'dan, o da Ebu Sehl b. Ziyâd'dan, o da Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den duymuş. Ahmed b. Hanbel diyormuş ki, babamdan: "Fütüvvet nedir?" diye soruldu. O da: "Sonunda korktuğun şeyi istemeği terk etmendir." dedi. Sufılerden birine: "Fütüvvet nedir?" denildi. O da: "Yanında bir velî veya kâfirin yediğini fark etmemendir" dedi.

Bilginlerden birinden duydum. Diyordu ki: Ateşe tapan (Mecusî) İbrâhım Halıl (selâm üzerine olsun) den ziyafet vermesini istedi. O da: "Müslüman olman şartiyle kabul ederim" dedi. Mecusî gitti.Yüce Tanrı, İbrâhım'e: "Elli yıldan beridir, kâfirliğine rağmen biz onu doyurduk. Dinini değiştirmeği istemeden ona bir lokma verseydin ne olurdu?" diye vahiyde bulundu. Bunun üzerine İbrâhim (selâm üzerine olsun) mecusînin arkasından gitti. Nihayet ona kavuşup özür diledi. Mecusî ondan bu özür dilemenin sebebini sordu. O da bunu anlattı. Bunun üzerine mecusî müslüman oldu.

Cüneyd: "Fütüvvet, eziyet etmekten kaçınmak ve bol bol cömertlikte bulunmaktır" dedi. Sehl b. Abdullah da: "Fütuvvet, Peygamber'ın sünnetine uymaktır" dedi.

Denildi ki, fütüvvet, vefa gösterme ve korumadır. Yine denildi ki, fütüvvet. senin kendisine gittiğin bir

fazilettir ve sen onda nefsini görmezsin. "Fütüvvet dilenci karşına çıktığı zaman kaçmamandır; gelenlerden gizlenmemendir, alçalman ve özür dilemendir, nimeti göstermen ve mihneti (sıkıntı) i gizlemendir. On kişiyi davet edersen, dokuzu veya onbiri geldiğinde değişmemendir" denildi ve yine denildi ki, fütüvvet ayırt etmeyi terk etmektir.

Ben şeyh Ebu Abdurrahman es–Sülemi'den duydum. O da Ahmed b. Hıdraveyh'den duymuş. Ahmed b. Hırdaveyh karısı Ummu Ali'ye: "Yemek hazırla, memlekette fityan reisi olan bir şatır ayyarı davet etmek istiyorum" dedi. Karısı: "Senin fityan (yiğitler)"in davetine gücen yetmez nerde kaldı ki bunların başkanına davet veresin" dedi. O da: "Muhakkak davet edeceğim" dedi. Bunun üzerine kadın: "Eğer yaparsan, koyunlar, öküz ve eşek kes ve onları adamın evinin kapısından bizim evin kapısına kadar dök" dedi. Kocası: "Koyun ve öküze gelince ben biliyorum, eşek ne oluyor?" dedi. Bunun üzerine kadın: "Evine bir yiğit davet edersen en az mahallenin köpeklerine haber vermek gerekir." dedi. Denildi ki sufilerin biri bir davet verdi. Gelenler içinde Şirazlı bir şeyh de vardı. Yemek yeyince semada uykuları geldi. Şirazlı şeyh davet sâhibine:"Bizim uykumuz niçin geldi?"diye sordu.O da: "Size yedirdiğim her şeyde bir çaba gösterdim, yalnız patlıcanda yapmadım, onu istemedim" dedi. Sabah olunca, patlıcan satıcısına sordular: O da "Benim bir şeyim yoktu, patlıcanı falan yerden çaldım ve onu sattım" dedi. Bunun üzerine helâl etmesi için patlıcanı toprak sahibine getirdiler. Toprak sahibi adam: "Siz benden bir patlıcan istersiniz, halbuki ben ona bu tarlayı bir çift öküz ve çift sürme aleti verdim, belki, yaptığına bir daha dönmez" dedi.

Denildi ki, bir adam bir kadınla evlendi. Gerdekten önce , kadın çiçek çıkardı ve bir gözü kör oldu. O adam da: "Gözüm ağrıdı ve sonra da kör oldum"

dedi. Gerdeğe girdiler. Kadın yirmi yıl sonra öldü, adam gözünü açtı. Ona bu hususu sordular. O da: "Ben kör değildim, kadın üzülür diye kendimi kör gibi yaptım" dedi. Ona sen yiğit (fetyan) leri geçtin denildi.

Zu'n Nuni'l–Mısri dedi ki: "Kim fütuvvetin kemalini görmek isterse, Bağdad da sakalara baksın" dedi. Ona: "Bu nasıl olur?" Denildi. O da: "Bana nisbet edilen zındıklıktan dolayı halifeye götürüldüğüm zaman, başında sarık, mısır örtüsü giyinmiş, elinde ince toprak testiler bulunan bir saka gördüm ve: "Bu sultanın sakası mıdır?" diye sordum. Bana: "Hayır, o halkın sakasıdır" dediler. Bunun üzerine testiyi alıp su içtim ve yanımda bulunan adama: "Sakaya bir dinar ver" dedim. Saka almadı ve: "Sen esirsin, senden bir şey almamız yiğitliğe sığmaz" dedi.

Yine denildi ki, ticarette arkadaşından kâr almak fütüvvetten değildir. Arkadaşlarımızdan biri (Tanrı ona rahmet etsin) anlattı: Ahmed b. Sahl adında bir genç vardı. Ondan beyaz bir hırka satın aldım. Benden (sadece) maliyetini aldı. Ona: "Kâr almıyor musun?" dedim. O da: "Sermayesini de, bunun gibi küçük şey için sana minnet etmeği uygun bulmam zira, alış verişte arkadaş ve dosttan kâr almak yiğitliğe sığmaz" dedi. Denildi ki, fütüvvet iddia eden bir insan Nişabur'dan, Nesâ'ya geldi.Ona:"Nesâlılardan biri bir davet verdi.Yemekten sonra bir câriye çıktı ve misafirlerin eline su döktü. Nişaburlu elini yıkamaktan utandı ve: "Kadınların erkeklerin ellerine su dökmesi fütüvvete sığmaz" dedi. Onlardan biri de: "Yıllardan beri bu eve gelirim, elimize ve ayaklarımıza su döken bir kadın mı yoksa erkek midir? bilmem" dedi.

Ben, Mansur el–Magribi'den duydum, diyordu ki: Biri Ayyar Nuh en–Nişâbûri'yi denemek istedi. Ona

köle kılığında bir câriye sattı ve câriye çok güzeldi. Nuh, onu köle olmadığı halde satın aldı ve câriye evinde aylarca kaldığı halde onun kadın olduğunu anlamadı. "O, senin kadın bildi mi?" diye sordu. O da: "Hayır, zira köle zannederek o bana dokunmadı." dedi. Denildi ki: şuhmeşreb birinin, kendisine hizmet eden bir kölesi vardı. O köleyi sultana hizmet etmek için istediler, vermedi. Kendisine bin kamçı vurdular, yine de köleyi teslim etmedi. O gece o adam ihtilâm oldu, şiddetli bir soğuk vardı. Sabah olunca soğuk su ile gusl etti. Kendisine: "Kendini tehlikeye attın" denildi. O da: "Bir mahluk için bin kamçı vurulmasına sabrederim de nasıl Tanrı için, yıkanmanın soğuğuna katlanmam." dedi. Denildi ki, gençlerden bir topluluk, fütuvvet iddiasında bulunan birini ziyarete geldi. Adam hizmetçiye: "Ey hizmetçi sofrayı kur" dedi. Hizmetçi kurmadı. Adam iki üç kere tekrarladı. Gelenler birbirlerine baktılar ve: "Bir kimsenin sofra çıkarmakta kendisine karşı gelen birini çalıştırması fütüvvetten değildir" dediler. Köle: "Sofra yaygısı üzerinde bir karınca vardı, bu karıncanın gitmesini bekledim." dedi. Misafirler: "Ey köle! Çok ince davrandın, kim senin gibi gençlere hizmet eder? Denildi ki, hacılardan bir adam Medine de uyudu; uyanınca para çantasının çalındığını zannetti ve aramağa çıktı. Ca fer es–Sâdık'ı gördü ve onu tutup: "Benim para çantamı sen aldın." dedi. Ca' fer es–Sadık: "İçinde ne kadar para vardı." dedi. O da: "Bin dinar vardı."diye cevap verdi. Ca'fer es–Sadık onu evine götürdü ve onun için bin dinar tartıp verdi. Adam evine döndü ve çalınmış olduğunu zannettiği para çantasını evinde gördü. Çıkıp Ca'fer es–Sadık'a gitti, özür dileyerek dinarları ona iade etti. Ca fer es–Sadık onları almağı kabul etmeyi reddetti ve: "Elimden çıkardığım şeyi, geri almam." dedi. Adam: "Bu kimdir?" diye sordu. Kendisine: "Ca'fer es–Sadık'tır"

denildi.

Denildi ki: Şekik al–Belhî, Ca'fer b. Muhammed'den: "Fütüvvet nedir?" diye sordu. Ca'fer b. Muhammed: "Sen ne dersin?" dedi. Şekik: "Bize verilene şükr verilmeyene sabrederiz." dedi. Bunun üzerine Ca'fer: "Medine'de köpekler böyledir." dedi. Bunun üzerine Şekik: "Peygamberin torunu! Sizce fütüvvet nedir?" diye sordu. O da: "Bize verileni dağıtır, verilmeyene şükrederiz." dedi.

Ben, şeyh Ebu Abdurrahman es–Sülemî'den duydum, o da Ebu Bekr er–Razı'den, o da el–Cerırı'den duymuş. El–Cerırı demiş ki, Ebu'l–Abbâs b. Masruk bir gece bizi evine davet etti. Yolda giderken bir arkadaşımıza rastladık. Kendisine: "Bizimle dön, biz şeyhin ziyafetindeyiz" dedik. O da: "Şeyh beni davet etmedi." dedi . Aişe (Tanrı ondan razı olsun)'yi Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) nasıl müstesna kıldı ise biz de müstesna kılıyoruz" dedik ve onu döndürdük. Şeyhin kapısına ulaşınca, şeyhe onun ve bizim dediklerimizi bildirdik. Şeyh de: "Kalbimde yeriniz o kadar yüce imiş ki davet edilmeksizin evime geldin. Bundan dolayı evimden evine kadar yüzüme bakarak gitmen ahd oldu" dedi. Yanağını yere koydu misafiri getirdiler, o da bir acı vermeksizin ayağını yanağına koydu ve şeyh yüzünü yere sürerek onu oturacağı yere kadar götürdü.

Üstâd (Kuşeyrî) dedi ki: Bil ki, bilhassa düşmanların arkadan sevinmesi olduğu vakit, arkadaşların ayıplarını örtmek fütüvvetin icaplarındandır.

Ben, şeyh Ebu Abdurrahman es–Sülemî'den duydum. Diyordu ki: En–Nasrâbâdî'ye: "Sık sık kavvâl Ali, geceleyin içiyor, gündüz de senin meclisinde bulunuyor" derlerdi, o inanmazdı. Bir gün tesadüfen, en–Nasrâbâdı, kavvâl Alı hakkında konuşanlardan biri ile gidiyordu. Ali'yi üzerinde sarhoşluk izleri görüldü-

ğü ve bu sebeple ağzını yıkar halde bir yere serilmiş buldu. En—Nasrâbâdı'nin yanındaki adam: "Biz şeyhe, kaç defa söyleriz de, şeyh Ali'nin söylediğimiz vasıfta olduğunu kabul etmez." dedi. Bunun üzerine En—Nasrâbâdı kötüleyen adama: "Onu ensene al ve evine götür" dedi. Çaresiz şeyhin emrini yerine getirdi.

Yine şeyh Ebu Abdirrahman es—Sülemî'den duydum. O da Ebu Ali el—Farısı'den, o da el—Murtaiş'ten duymuş. El—Murtaiş diyormuş ki: Ebu Hafs ile birlikte bir hastanın ziyaretine gittik ve biz bir topluluk idik. Ebu Hafs hastaya: "Bu hastalıktan kurtulmak istiyor musun?" diyordu. Hasta da: "Evet" dedi. Bunun üzerine Ebu Hafs müridlerine: "Hastadan hastalığı yükleniniz" dedi. Bunun üzerine hasta iyileşti ve kalkıp bizimle çıktı. Biz hepimiz de yatağa düşüp ziyaret edildik.

FİRASET
(Olacak şeyi önceden sezme, anlama)

Yüce Tanrı: "İşte bunda firaset sâhiplerine ibret ve kudretimize delâlet vardır." (K., XV, 75) buyurdu. Bu âyetteki el–mutersimın kelimesi el–mufterisin firasetliler, firaset sahipleri şeklinde tefsir edilmiştir.

Bize şeyh Ebu Abdirrahman es–Sülemî (yüce Tanrı rahmet etsin) bildirdi. Ona da Ahmed b. Ali b. el–Huseyn er–Râzî, ona da Muhammed b. Ahmed b. es–Seken, ona da Musâ b. Davud, ona da Muhammed b. Kesır el–Kûfî, ona da Amr b. Kays, Atiyye'den, o da Ebu Sa'îd'den naklederek bildirmiş. Ebu Sa'îd demiş ki, Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Müminin firasetinden (sezişinden) çekininiz, zira o yüce Tanrı'nın nuru ile bakar" buyurdu. Üstâd Kuşeyrî dedi ki, firâset kalbe hücum eden bir hatıradır, bu hatıra kalpte kendi zıddı olan şeyleri (sanı,kuşku ve kuruntu) sürer ve kalp üzerinde hükmü vardır.Bu kelime, yırtıcı haycanın parçalamış olduğu hayvan an-

lamına gelen (ferısetu's–seb')dan türemiş olup,nefsin câiz gördüğü şey kalp karşısında vuku bulmaz. Firaset imanın gücü nisbetindedir. Kim iman bakımından daha kuvvetli ise, firaset bakımndan da daha keskindir.

Ebu Sa'ıd el–Harrâz: "Firâset nuru ile bakan Hakk'ın nuru ile bakar ve ilminin esasları (mevaddı) Tanrı'dan olur ve böylece onun ilminde hata ve gaflet olmaz, belki de Hakk'ın hükmü kulun dilinde akar. Peygamberin: "Hakk'ın nuru ile bakar" sözü ile, her türlü kusurdan arı ve duru olan Tanrı, o nuru kuluna tahsis etti" kasdedilmiştir.

El–Vasıtı dedi ki, firaset, kalplerde parlayan nurların parıltıları ve gayıplarda olan sırları yüklenip gaybdan gaybe nakleder ve hal ile vasıflanan adam Tanrı'nın göstermesi sebebiyle bütün eşyayı görür. Böyle olunca da insan halkın içinden kalbindekileri keşfeder.

Ebu'l–Hasan ed–Deylemı'den nakletmiştir: Demiş ki, bir siyahîyi görmek için Antakya'ya gittim. Bana onun sırlardan bahsettiğini söylemişlerdi. Lakâm (لكام) dağından gelinceye kadar Antakya'da iki günden beri açtım, bir şey yememiştim. Ona (sattığı şey için): Bu kaça?" dedim. Yanındaki alabileceğini zannettim. Bana: "Biz onu satıp kendisi ile satın alacağın şeyi sana verinceye kadar otur"dedi.Bunun üzerine onu terk edip bir başkasına gittim. Öyle gösterdim ki sanki önünde bulunan şeyi satın alacağım. Sonra tekrar ona döndüm: "Onu satmak istiyorsan kaça olduğunu bana söyle"dedim. O da: "Ancak iki gündür açsın, kendisiyle satın alacağın şeyi sana verinceye kadar otur" dedi. Oturdum. Onu satınca bana biraz para verdi ve yürüdü. Onu takip ettim. Bana döndü ve: "Bir ihtiyacın zuhur edince kendi isteğinle onu Tanrı'ya bırak, ancak bunda nefsin için bir nasib varsa, Tanrı'dan mahcup olursun."

Ben, Mehammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Muhammed b. Abdullâh'tan, o da el–Kettânî'den duy-

muş. El–Kettânî diyormuş ki, firâset, gerçek bilginin açılması ve gaybı göz ile görmedir ve o iman makamlarından biridir. Denildi ki, eş–Şâfiî ve Muhammed b. el–Hasan (Tanrı ikisine de rahmet etsin) Kâbe'de idi. Bir adam içeri girdi. Muhammed b. el–Huseyn: "Onun dülger olduğunu anlıyorum" dedi. Şâfiî: "Ben onun demirci olduğunu anlıyorum" dedi. İkisi birden adama sordular, adam: "Bundan önce demirci idim, şimdi dülgerlik ediyorum" dedi. Ebu Sa'ıd el–Harrâz demiş ki, Kur'an'dan ahkâm çıkaran (müstebit) daima gayba dikkatle bakan ve kendisinden birşey gözden uzak olmayan ve bir şey de kendisinden gizli kalmayan ve ona da yüce Tanrı'nın: ".... onlardan ne mâna çıkacağını öğrenirlerdi" (K., IV, 83) ayeti delil olan kimsedir." el–Mütevessim, nişan ve damgayı bilip tanıyan ve kalb suveydâsında olan şeyi, delililer ve alâmetlerle bilendir. Nitekim yüce Tanrı: "İşte bunda, firâset sâhiplerine (el–Mütevessim) ibret ve kudretimize delâlet vardır." (K., XV, 75) âyetindeki el–mütevessimin yani Tanrı'nın, kendi velileri ve düşmanlarından ibâret olan iki fırka üzerine gösterdiği alâmetleri bilenler (ârifın) demektir. Ferasetli (müfteris), yüce Tanrı'nın nuru ile bakar ve bu, onun kalbinde parıldayan ve kendileriyle gizli manâları anlayan nurlardır. Bu nurlar imânın özelliklerindendir ve nasibi ferasetlilerden daha çok olanlar, rabbânıler (rabbâniyun) dur. Nitekim yüce Tanrı: "Fakat kitâbın size öğrettiği ve ders aldığınız gibi Tanrı'ya candan kul olunuz" (K., III, 79). buyurdu. Bu âyetteki er–Rabbâniyun, bakış ve huy bakımından Tanrı'nın huyları ile huylanan hikmet sahibi bilginler manâsına olup, bunlar, alktan ve halkın haberlerinden ve onlarla uğraşmaktan kurtulmuşlardır.

Denildi ki, Ebu'l–Kâsım el–Münâdî hasta idi. Kendisi, Nışâbur'un şanı yüce şeyhlerindendi. Ebu'l–Hasan el–Busencî, el–Hasan (el–Haddâd) ile birlikte has-

talığını sormağa gitti. İkisi veresiye yarım dirheme elma aldı ve onu hastaya götürdüler. Oturdukları vakit, Ebu'l–Kasım: "Üzerinizdeki bu karanlık nedir?" diye sordu. Onlar da yanından çıkınca: "Ne yaptık, ne düşündük" dediler ve belki elmanın parasını ödemedik de ondan diyerek elmanın parasını verdi ve tekrar döndüler. Ebu'l–Kasım'ın gözü ikisine değince: "İnsanın, bu sür'atle zulmetten çıkması mümkündür, bana hâlinizi anlatın" dedi. İkisi ona hikayeyi anlattılar. O da: "Evet; elmanın parasını ödemek hususunda her biriniz ötekine güveniyordu ve adam da ödenmesi hususunda sizden utanıyor ve böylece kalırdı ve buna da ben sebep olurdum" dedi.

Bu Ebu'l–Kasım il–Münâdı her gün pazara gider ve dellaklık ederdi. Bir danaktan bir dirheme kadar kendisine yetecek kadar eline geçince, çıkar ve kendi vaktinin başına ve kalbini gözetmeğe dönerdi.

Hüseyn b. Mansur: "Halık (bir kimsenin) kalbini kaplasa, o kalbe bütün sırları mülk eder, böylece o kalbin sahibi olan kimse o sırları gözleriile görür ve onlardan haber verir.

Sufılerin birinden: "Firâset nedir?" diye soruldu. O da: "Firâset, melekut âleminde istedikleri gibi hareket eden ve gaybdaki mânâlara yukarıdan bakan, halkın sırlarından zan ve tahmin sözü ile değil, görmeğe dayanan söz ile söz eden ruhlardır" dedi.

Tövbe etmeden önce Zekeriya eş–Şahteni ile bir kadın arasında bir ilgi vardı. O, Ebu Osman el–Hırı'nin ileri gelen mürıdlerinden tılmizlerinden biri olduktan sonra, bir gün şeyhinin huzurunda bulunurken o, kadını hatırladı. Ebu Osmân başını ona doğru kaldırdı ve: "Utanmıyor musun?" dedi.

Üstâd (Kuşeyrı) dedi ki, üstâd Ali (Tanrı ondan razı olsun)'ye kavuşmanın başlangıcında mescidü'l–Mutarraz da benim için bir toplantı yaptı. Kendisinden Nesâ'

ya gitmek üzere vaktin birinde izin istedim. Bana izin verdi. Bir gün kendisi ile birlikte mescidinin yolunda giderken aklımdan: "Kaşki, o benim yokluğum günlerindeki toplantılarda yerimi alsa" diye geçti. (Bu sırada) bana döndü ve: "Dönünceye kadar yerini alacağım" dedi. Biraz yürüdüm aklıma, onun hasta olduğu ve haftada iki toplantı yapmanın onun için güç olacağı ve keşke bunu haftada bir defa yapaydı düşüncesi geldi. Yine bana döndü ve: "Senin için haftada bir defa yapacağım" dedi. Onunla birlikte biraz yürüdüm. Aklıma üçüncü bir şey geldi ve onu da kesin bir şekilde açıkca bildirdi.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman es—Sülemı'den duydum. O da dedesi Ebu Amr b. Nüçeyd'den duymuş. Ebu Amr b. Nüceyd demiş ki, Şâh el—Kirmânı diyormuş ki, keskin firaset hata yapmaz ve yine diyormuş ki, gözünü haram şeylerden sakınan, nefsini (şehvetlerden) isteklerden perhiz eden, içini murakabeye devam ile ve dışını da sünnete uyma ile mâmur hale getiren ve helâl yemeği âdet edinenin firaseti hata yapmaz.

Ebu'l—Hasan Nurı'den: "Firâset sahipleri (müfterisun—anlayışı isabetliler) nin feraseti nereden doğar?" diye soruldu. O da dedi ki: "Yüce Tanrı'nın: Onun içine kendi ruhumdan üfledim" (K., XV, 29) sözünden diye cevap verdi. Kimin bu nurdan nasibi daha tam ise, onun müşahedesi de daha sağlam ve onun ferasetle olan hükmü daha doğrudur. Görmüyor musun: ruhun üflemesi, "Onu yapıp içine ruhundan üflediğim zaman ona secde ederek yere kapanın" (K., XXXVIII, 72) ayeti ile ona nasıl secdeyi gerektiriyor.

Üstâd Kuşeyri dedi ki, Ebu'l Hasan en—Nuri'nin bu sözünde azıcık güçlük ve kapalılık vardır. Ruhu üflemek zikriyle ruhların eskiliğine inanan kimsenin sözünü doğru saymak kapalılığı vardır. Ancak bu, ruhların eskiliğine inanan filozoflara gözüktüğü gibi değildir. Zira

üzerinde üfleme, birleşme, cisimlerden ayrılma olan şeyin etki ve değişmesi mümkün olur. Bu ise sonradan olma (hudus) alâmetidir. Ve şüphesiz her türlü kuşurdan arı ve duru olan Tanrı, müminleri iç gözleri (basıretler) ve nurlar ile özellendirdi. Onlar bunlarla şaşmadan anlarlar. Bu iç gözleri ve nurlar gerçekte ilâhî bilgilerdir ve Peygamberin (Tanrı'nın selât ve selâm üzerine olsun): "Tanrı'nın nuru ile bakarlar" sözü buna hamledilir. Yâni yüce Tanrı'nın onu kendileri ile özellendirdiği ve diğer şekilleri olmaksızın, tek kaldığı ilim ve basıret ile demek olup, ilim ve basîretlere nur denilmesi bid'at değildir. Şu, üfleme vasfı da uzak düşmez, bundan maksat yaratmaktır (halktır).

Huseyn b. Mansur dedi ki, müfteris tevil, zan ve tahmine kaçmadan ilk atışında maksadına isabet ettirendir.

Denildi ki, müridlerin firaseti, bir araştırmayı icab ettiren bir zandır; âriflerin firâseti hakikati icab ettiren bir araştırmadır.

Ahmed b. Asım el–Antâkî: "Doğruluk ehli ile oturduğunuz vakit, onlarla doğruluk ile oturunuz, çünkü onlar kalplerin casuslarıdır, biz farkına varmadan kalplerimize girer ve çıkarlar.

Ben, Muhammed b. el–Huseyn'den duydum. O da Mansur b. Abdillah'tan, o da el–Huldî'den, o da Ebu Ca'fer el–Haddâd'dan duymuş. Ebu Ca'fer el–Haddâd diyormuş ki, ferâset, muarızsız ilk kalbe gelen hatıradır; eğer o hatıra cinsinden bir muarız kabul etmezse o hatıradır ve ferâsetin sözü değil, nefsin sözüdür.Nîşâbûr'da misafir olan Ebu Abdullah er–Râzı'den hikâye edilmiştir. O demiş ki, İbn el–Enbârî bana bir gün hırka (sûf) giydirdi ve eş–Şiblı'nin başında bu hırkaya yaraşır bir kavuk (Kalensüve) gördüm. İçimden ikisinin birlikte benim olmasını istedim. eş–Şiblî oturduğu yerden kalkınca, bana döndü; kendisine uyup arka-

sından gittim. Kendisine uymamı istediği vakit bana dönmek adeti idi. Evine girdiği vakit ben de girdim. Bana: "Yün hırkayı çıkar" dedi, çıkardım. Onu katladı ve kavuğu üzerine attı ve ikisini de ateşe atıp yaktı.

Ebu Hafs en–Nışâburı dedi ki, hiç kimse feraset iddiasında bulunamaz fakat başkasının ferasetinden çekinir. Çünkü Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun): "Müminin ferasetinden çekininiz" dedi, kendiniz inceleyerek anlayınız demedi. O halde, ferasetten sakınma mevkiinde olan için feraset iddiasında bulunmak nasıl doğru olur.

Ebu'l Abbas el–Mesruk dedi ki, arkadaşlarımızdan, hastalığını sormak üzere bir ihtiyarın yanına girdim ve onu geçim sıkıntısı içinde buldum. İçimden: "Bu şeyhin rızkı nereden gelir" dedim. Şeyh: "Ey Ebu'l Abbas, bu aşağılık hatıraları kendinden at, zira Tanrı'nın gizli lütufları vardır" dedi.

Ez–Zebıdı'den hikâye edilmiştir, demiş ki, fakirlerden bir topluluk ile birlikte Bağdad'da bir mescidde idim. Günlerce bize bir şey çıkmadı. Bir şey istemek için el–Havvas'a gittim. Gözü bana ilişince: "Kendisi için geldiğin şeyi yüce Tanrı biliyor mu, bilmiyor mu?" diye sordu. Ben de: "Evet" dedim. O: "Sus ve onu bir yaratığa açıklama" dedi. Ben döndüm ve çok geçmeden nihayet bize yeteceğin üstünde bir şey çıktı.

Denildi ki, Sehl b. Abdillâh bir gün camide idi. Havanın sıcak ve sıkıntının şiddetinden caminin içine bir güvercin düştü. Sehl: "Şu anda Şâh el–Kirmânı öldü inşallah" dedi. Bunu yazdılar, dediği gibi çıktı.

Denildi ki, Ebu Abdillâh et–Turugundî, tam öğle üzeri Tus'a hareket etti. Harr'a ulaşınca, müridine: "Ekmek satın al" dedi. İkisine yetecek kadar satın aldı. Ebu Abdillâh et–Turugundı müridine: "Daha fazla al" dedi. Arkadaşı, sanki o şeyhin sözünü anlamamış gibi

kasden on kişiye yetecek kadar ekmek aldı. Dedi ki, dağa çıktığımız vakit, bir de ne görelim, hırsızlar bir cemaatı bağlamamışlar mı? Bu cemaat, bir müddetten beri yemek yememişti. Bizden yemek istediler. Şeyh: "Sofrayı yay" dedi.

Üstâd imam (Kuşeyrî) (Tanrı ondan razı olsun) dedi ki, birgün üstâd Ebu Ali ed–Dekkak'ın (Tanrı rahmet etsin) yanında idim. Şeyh Ebu Abdirrahmân es–Sülemî (Tanrı rahmet etsin) nin sözü geçti. O, fakirlere uyarak semâa kalkardı. Üstâd Ebu Ali ed–Dekkak: "O haldeki biri için belki hareketsiz kalmak daha iyidir" dedi. Ve mecliste: "Ona git ve sen onu kütüphanesinde oturmuş halde bulursun ve kitapların üzerinde küçük boyda, içinde el–Huseyn b. Mansur'un şiiri bulunan, kırmızı bir kitap vardır. O kitabı al ve on birşey deme, bana getir" diye ilave etti. Öğle vakti idi. Onun evine gittim, bir de ne göreyim, kütüphanesinde ve zikredildiği üzere konulmuş bir cild yok muydu. Ben oturunca, şeyh Ebu Abdurrahmân söze başladı ve: "İnsanlardan biri, alimlerden birinin semadaki hareketlerini inkâr ediyordu. Rivayet olundu ki bu adam bir gün evde yalnızdı, sahte ve ciddi gibi dönüyordu. Kendisinden sebebi soruldukta o da: "Başıma güç bir mesele geldi, bu meselenin manâsını öğrenince, sevinçten kendimi tutamadım, nihayet kalktım dönüyorum" dedi. Bunun üzerine kendisine: "Onların halleri de böyle olur" denildi. Ben Ustâd Ebu Alî ad–Dakkak'ın bana buyurduğunu ve dediği şekilde vasf ettiği ve zikrettiği şeyin Şeyh Ebu Abdirrahmân'ın dilinden çıktığını duyunca şaşırdım ve "İkisi arasında ne yapayım" dedim. Sonra içimden düşündüm ve: "Doğruyu söylemekten başka yol yoktur" dedim. Bunun üzerine dedim ki, Ustâd Ebu Alı bana bu cildi anlattı ve şeyhten izin almadan onu bana getir" dedi. Onun emrine muhalefet etmek, bana imkânsız olduğu halde senden korkuyorum, ne

emredersin?" Bunun üzerine Ebu Abdirrahman, al–Hüseyn'in sözlerini içine alan kitaplardan Kitâb's Sayhûr fı nakzi'd–Duhûr'u bana verdi ve: "Bunu ona götür ve bunu okuduğumu, ondan kendi eserlerime beyitler naklettiğimi" söyle dedi. Ben çıktım.

Al–Hasan al–Haddad'dan hikaye olunur. Demiş ki; Ebu'l–Kasım al–Munâdı'nin yanında idim, yanımda fakirlerden bir topluluk vardı. Bana: "Çık onlara bir şey getir" dedi. Ben, fakirliğimi bildiği halde onlara hizmet etmeğe izin verdiği için sevindim. Bir sepet alıp dışarı çıktım. Sayyâr çarşısına gelince, orada bir ihtiyar gördüm, selâm verdim ve: "Bir yerde bir fakirler topluluğu vardır, bir şeyle onlara iyilik etmek istemez misiniz?" dedim. Bunun üzerine, bana ekmek, et ve üzümden birşey çıkarıncaya kadar beklememi emretti. Kapıya geldiğim vakit, Ebu'l–Kasım al–Munâdí içerden: "Getirdiğin şeyi aldığın yere iade et" diye seslendi. Dönüp ihtiyardan özür diledim ve: "Onları bulamadım" dedim ve onların dağıldığını ima ettim ve aldığımı verip, sonra pazara gittim, beklenmedik bir yerden bir şey elime geçti onu getirdim. Ebu'l–Kasım al–Munâdî: "Gir" dedi. Girdim, ona hikâyeyi anlattım. Bunun üzerine o: "Evet, bu, saraya mensub İbn Sayyâr'dır. Onun yiyeceği haramla karışıktır, temiz değildir. Fakirlere bir şey getireceğin zaman böyle getir, öğle değil" dedi.

Ebu'l–Huseyn al–Karâfî dedi ki, Ebu'l–Hayr al–Tiynetî'yi ziyaret ettim. Kendisiyle vedalaşacağım zaman benimle birlikte mescidin kapısına kadar çıktı ve: "Ey Ebu'l–Huseyn! Yanında bir şey getirmediğini biliyorum, fakat şu iki elmayı al" dedi. Ben iki elmayı aldım ve cebime koyup gittim. Üç gün beklenmedik bir şey (futuh) elime geçmedi. Elmalardan birini çıkarıp yedim, sonra ikincisini çıkarmak istedim, bir de ne göreyim, ikisi de cebimde değil mi? Musul kapısına ka-

dar elmaları yediğim halde onlar tükenmedi. Kendi kendime: "Bu iki elma benim tevekkül halimi bozuyor, zira bunlar bana bilinen rızk oldular" dedim ve ikisini de cebimden çıkarıp atmak istedim. Baktım, bir de ne göreyim, abasına sarılmış hasta bir yoksul: "Bir elma istiyorum"demesin mi?Elmaları ona verdim,bir süre geçince, şeyhin iki elmayı yalnız o şeyhe göndermiş olduğu içime doğdu ve yolda bir cemaat ile gidiyordum, onlardan ayrılıp fakire döndüm, onu bulamadım.

Ben, Muhammed b. al–Huseyn'den duydum. O da, Abdullah b. Ali'den, o da Ebu Ömer b. Alvân'dan duymuş. Ebu Ömer b. Alvân diyormuş ki bir genç Cüneyd'le sohbet ve insanların içlerindeki gizli şeylerden bahsediyordu; onun bu hali Cüneyd'e anlatıldı. Cüneyd gençten: "Senden zikredilen bu şey nedir?" diye sordu. O da: "Ey Cüneyd! Kalbinde bir şey tut" dedi. Cüneyd: "Tuttum" dedi. Genç: "Kalbinde şöyle şöyle tuttun" dedi. Cüneyd: "Hayır" dedi. Genç: "İkinci defa tut" dedi. Cüneyd tekrar tuttu. O: "Kalbinde şunu şunu tuttun" dedi. Cüneyt "Hayır" dedi. O: "Üçüncü defa tut" dedi. Cüneyd: "Tuttum" dedi. Genç: "Şunu tuttun" dedi. Cüneyd: "Hayır" dedi. Bunun üzerine genç: "Şaşılacak şeydir, sen çok doğru bir insansın, ben de kalbimi biliyorum" dedi. Cüneyd "Birinci, ikinci ve üçüncü defa da doğru söyledin, fakat ben kalbin değişiyor mu? diye seni denedim" dedi.

Yine ondan duydum,o da,Ebu Abdillah al–Râzı'den duymuş. Ebu Abdillah er–Razi diyormuş ki, İbn Rakkî hastalandı, kendisine bir kadeh içinde ilâç götürüldü; ilacı alıp içeceği zaman: "Bugün memlekette bir hadise vaki oldu, ne olduğunu öğrenmedikçe yemeyip içmeyeceğim" dedi. Ondan sonra haber geldi ki, Karmatiler o günü Mekke'ye girdi, kanlı bir vuruşma oldu.

Ben Şeyh Ebu Abdirrahman es–Sülemî (Tanrı rahmet etsin) den duydum. O da Ebu Osman el–Mağribî'

den duymuş. Ebu Osman el–Magribî diyormuş ki, bu hikâye İbn al–Kâtib'e anlatıldı. O da "Bu şaşılacak şeydir" dedi. Ben de: "Bu şaşılacak bir şey değildir" dedim. Ebu Ali b. al–Kâtib: "Bugün Mekke "Yüce Tanrı onu korusun)'den bir haber var mı?" dedi. Ben de: "Talha oğulları ile Hasanoğulları savaşmaktadırlar ve Talhaoğullarının kumandanı başında kırmızı sarık bulunan Esved'dir ve bugün Mekke'nin üzerinde harem–i şerif kadar bir bulut vardır. Ebu Alı Mekke'ye yazdı. Zikrettiği gibi olmuştu. Enes b. Mâlik'ten (Tanrı ondan razı olsun) rivayet edilmiştir, demiş ki, Osmân'ın (Tanrı ondan razı olsun) yanına girdim.Sokakta bir kadın görmüş,onu düşünüyordum.Osman (Tanrı ondan razı olsun): "Sizden biri gözlerinde zina izleri gözüktüğü halde yanıma geldi" dedi. Ben: "Tanrı'nın elçisinden (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) sonra vahy olur mu?" dedim. O: "Hayır, benim senin halini bilmem açıklama, kanıt ve doğru firasettir" dedi.

Ebu Sa'ıd el–Harrâz dedi ki, Mescid–i harama girdim, üzerinde iki hırka bulunan ve bir şey dilenen bir fakir gördüm. Kendi kendime "Bunun gibi dilenci halk üzerine yüktür" dedim. O, bana baktı ve: "Bilesiniz ki, yüceTanrı nefislerinizde gizli olan bilir, ondan sakınınız (K., II, 235)" dedi. Ebu Sa'id el–Harraz bunun üzerine: "İçimden istiğfar ettim. Bana bir nida geldi ve: "Tanrı, kullarından tövbeyi kabul eder. (K., XLII, 25)" dedi.

İbrahim el–Havvas'tan nakledilmiştir, demiş ki,Bağdad'da Medine camiisinde idim, orada fakirlerden bir topluluk vardı. Zarif, hoş kokulu, saygılı ve güzel yüzlü bir genç geldi. Arkadaşlarıma, içimden öyle geliyor ki bu bir yahudidir" dedim. Bunun üzerine hepsi benim

bu sözümü iy karşılamadı. Çıktım, genç de çıktı. Tekrar arkadaşlara döndü ve "Şeyh benim hakkımda ne söyledi?" dedi. Bunun üzerine orada bulunanlar gençten utanıp ne söylediğimi sakladılar. Genç ısrar edince, onlar da: "Şeyh, sen yahudisin dedi" dediler. İbrahim el–Havvas dedi ki, genç bana geldi, elime kapanıp müslüman oldu. Gençten müslüman oluşunun sebebini sordular. O da: "Kitaplarımızda, doğru olan kimsenin firaseti hata etmez diye bir ibare vardır. Ben müslümanları denemek istedim ve düşünüp dedim ki onların içinde bir doğru varsa, bu taifenin içindedir; zira onlar, her türlü kusurdan arı duru olan Tanrı'nın sözünü söylerler. Bunun için size müslüman şeklinde göründüm. Bu şeyh beni tanıyınca ve beni sezince bildim ki o doğrudur" dedi. Sonra genç sufîlerin ileri gelenlerinden oldu.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman es–Sülemî'den (Tanrı rahmet etsin) duydum. O da Abdullah b. İbrâhim b. al– Alâ'dan, o da Muhammed b. Dâvud'dan duymuş, bu sonuncu diyormuş ki, al–Cerîrî'nin yanında idim. Ceriri: "Ülkede, içimizde her terle kusurdan arı duru olan Tanrı'nın, meydana çıkarmadan önce, ihdas etmek istediği bir hadiseyi bildiren bir kimse var mıdır?" dedi. Biz: "Hayır" dedik. Bunun üzerine O: "Yüce Tanrı'dan bir şey bulmayan kalplere ağlayınız" dedi.

Ebu Musa'd–Deylemî dedi ki, Abdurrahman b. Yahya'dan: "Tevekkül nedir?" diye sordum. O da: "Elini bileğine kadar boğa yılanının ağzına sokunca Allah'tan başka bir şeyden korkmazsan, bu tevekküldür" dedi. Ebu Musa'd–Deylemî dedi ki, Ebu Yezid'e tevekkül nedir diye sormak için oradan çıktım. Ebu Yezıd'in kapısını çaldım, (içeriden): "Abdurrahman'ın sözü sana kâfi gelmedi mi?" dedi. Bunun üzerine ben: "Kapıyı aç" dedim. O: "Ziyaret için değil, birşey sormak için bana geldin,sana cevap kapının ardında geldi"dedi. Ve kapıyı açmadı.Ebu Musa'd–Deylemı dedi ki,bunun

üzerine gittim ve bir sene bekledim,tekrar Bayezid'e geldim. "Hoş geldin, bu sefer beni ziyaret için geldin" dedi. Ben onun yanında bir ay kaldım. Zihnimi onun bilmediği bir şey meşgul etmedi. Ona veda ettiğim sırada kendisine: "Bana faydası olacak bir şey söyle" dedim. Bunun üzerine dedi ki, annem bana anlattı, o, bana hamile olduğu zaman, kendisine helâlinden yemek geldiği zaman yemeğe elini uzatır, içinde şüphe bulunan yemekten elini çekermiş.

İbrahim el–Havvas dedi ki, çöle gittim. Bir sıkıntı ve eziyetle karşılaştım, Mekke'ye ulaştığım vakit bana kibirden bir şey ulaştı. Bir yaşlı kadın: "Ey İbrahim! Çölde seninle birlikte idim, seninle hiç konuşmadım, çünkü ben, senin kalbini Hakkın zikrinden meşgul etmek istemedim, bu ululamayı içinden çıkar" dedi.

Hikâye olunur ki, al–Fargânî her yıl hacca gidyiyor ve Nışâbur'a uğruyor, fakat orada Ebu Osman el–Hîrî'nin ynına gitmiyordu. al–Fargânî dedi ki, bir defasında ona gittim, selâm verdim, selâmımı almadı. İçimden: "Bir müslüman ona gitsin, selâm versin, o selâmını almasın ne şaşılacak şey" dedim. Bunun üzerine Ebu Osman: "Hasta annesini bırakıp hacca gitmek bunun gibisine düşer mi?" Dedi. al–Farganî dedi ki, Şeyhin bu sözü üzerine hacdan vazgeçip, Fergana'ya döndüm ve annem ölünceye kadar yanından ayrılmadım. Annemin ölümünden sonra Ebu Osman'a geldim. İçeri girince beni karşılayıp oturttu. Sonra el–Ferganî onun yanında kaldı ve kendisinden atının seyisi olmasını istedi. O da ona bu vazifeyi verdi. Ebu Osman ölünceye kadar bu işi yaptı. Hayr an–Nessâc dedi ki, evimde oturmuştum. İçime Cüneyd kapıdadır diye doğdu. Kalbimden bunu attım, ikinci üçüncü defa yine tekrarlandı. Dışarı çıktım bir de ne göreyim Cüneyd kapıda değil miymiş? Cüneyd: "Niçin ilk hatırına gelince çıkmadın" dedi. Muhammed b. Huseyn el–Bistâmı dedi ki, Ebu Osman

gelince çıkmadın" dedi. Muhammed b. Huseyn el Bis-tâmî dedi ki, Ebu Osman el–Mağribî'nin yanına gittim. Kendi kendime: "Belki de o benden bir şey ister" dedim. Ebu Osmân: "İnsanlara, kendilerinden bir şey almam kâfi gelmez de, kendilerinden istememi isterler" dedi.

Fakirlerden biri dedi ki, Bağdad'da idim. İçimden: "el–Murtaiş bana15 dirhem getire de, onunla bir matara, ip ve ayakkabı satın alarak çöle düşeyim"diye geçti. Kapım çalındı, açtım, bir de ne göreyim, elinde bir bez parçası ile al–Murtaiş değil mi? Bana: "Onu al" dedi. Ben de: "Ey efendim! Ben onu istemiyorum" dedim. O: "Bize eziyet verme, kaç dirhem istedin" dedi. Ben de: "Onbeş dirhem" dedim. O da: "İşte onbeş dirhem" dedi. O da: "İşte onbeş dirhem" dedi.

Sufîlerden biri, yüce Tanrı'nın "Ölü olduğu halde diriltip insanlar arasında onunla yürümesi için ona nur kıldığımız kimse, karanlıklar içinde olup ondan çıkamayan kimse gibi midir?" (K., VI, 122) âyetini şu şekilde tefsir etti: Ayetteki ölü, ölü zihin manâsına gelmektedir, Yüce Tanrı onu firâset nuru ile diriltir ve onun için tecelli ve müşahede nurunu yaratır. Böyle bir kimse, gaflet ehli arasında, gafil olarak dolaşan gibi değildir.

Denildi ki, firâset sağlam olunca, firâset sahibi müşahede makamına yükselir.

Ben, şeyh Ebu Abdirrahman'dan duydum. O da Muhammed b. el–Huseyn el–Bağdadî'den, o da, Cafer b. Muhammed b. Nasır'den, o da Ebu Abbâs b. Masruk'tan duymuş. İbn Masruk diyormuş ki, bize bir şey geldi, sufîlik hakkında güzel konuşuyordu, kendisi tatlı dilli ve güzel düşünceli idi. Sözü arasında: "Hatırınıza ne gelirse, onu bana söyleyiniz" dedi.Kalbime onun yahudi olduğu geldi, bu fikir kuvvetleniyor ve aklımdan gitmiyordu. Bunu el–Cerîrî'ye anlat-

tım. Bu• fikir ona uzak gledi. Bunun üzerine ben: 'Bunu adamdan öğrenmem gerekir" dedim. Sonra adama: "Sen bize, hatırınıza ne gelirse, bana söyleyiniz" dediniz, benim hatırıma senin yahudi olduğun geldi" dedim. Adam bir an başını önüne eğdi, sonra kaldırdı ve: "Doğru söyledin, Tanrı'dan başka Tanrı olmadığına, Muhammed'in Tanrı'nın elçisi olduğuna şahadet ederim" dedi. Ve ilâve etti: "Bütün mezhepleri (dinleri) tetkik ettim. Diyordum ki, bir kavm ile alışılan şey varsa o islâm halkı iledir. Sonra hakkınızda bilgi edinmek için aranıza girdim, sizi, Hak yolunda ve onun güzel islâmiyeti üzerinde bulup ayininizi kabul ettim.

Cüneyd'den hikâye olunmuştur, Cüneyd'e, es–Seri: "Halka vâizde bulun" diyordu. Cüneyd dedi ki: "Kalbimde halka vâizde bulunmak hususunda bir korku vardır. Çünkü ben, kendimi buna yeterli bulmuyordum. Bir gece Peygamber'i (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) rüyada gördüm, bir cuma gecesi idi. Bana: "Halka vaiz et" buyurdu. Uyandım, sabah olmadan önce es–Seri'nin kapısına geldim, kapıyı çaldım. Bana: "Sana denilmeden önce, niçin sözümüze inanmadın" dedi Bunun üzerine Cüneyd ertesi gün halka va'z etmek üzere camide oturdu. Halk arasında Cüneyd'in cami de oturup halka vaizde bulunacağı haberi yayıldı. Bir hıristiyan köle istemeyerek bunu öğrendi ve Cüneyd'e: "Ey şeyh! Tanrı'nın elçisinin (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun), müminin firasetinden korkunuz, çünkü mü'min yüce Tanrı'nın nuru ile bakar" sözünün manâsı nedir?" dedi. Cüneyt başını önüne eğdi, sonra kaldırıp: "Müslüman ol, müslüman olma zamanı geldi" dedi. Bunun üzerine genç müslüman oldu.